

Måter å se på *på* på

En leksikalsk-semantic beskrivelse av selektert *på*

Annette Nærum

Masteroppgave i lingvistik

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier

Universitetet i Bergen

2022



UNIVERSITETET I BERGEN

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier

LING350

Masteroppgave i lingvistikk

Vår 2022

Måter å se på *på* på

En leksikalsk-semantic beskrivelse av selektert *på*

Annette Nærum

Sammendrag

I denne oppgaven undersøker jeg hvordan *på* påvirker verbfraser som alternativt kan ta nominale objekt, som i *bære (på) ei veske*, *likne (på) søstera si* og *høre (på) musikk*. Hovedmålet for oppgaven er å se hvordan *på* medfører endringer i verbets aksjonsart, subjektets semantiske rolle og berørt grad av objektsreferent.

Datamaterialet er henta fra korpuset NorGramBank, som er syntaktisk annotert i LFG-grammatikken NorGram. Syntaktisk annotering åpner for mange muligheter i søket, og jeg har dermed kunnet søke etter treff med verb både med og uten selektert preposisjon, slik at jeg kan sammenlikne disse treffene i analysen. I analysen bruker jeg setninger fra korpusdataen, tillegg til å vise til treff i Nasjonalbibliotekets n-gram-tjeneste. Jeg sammenlikner hvordan de ulike verbene brukes med og uten selektert *på*, og undersøker hvilke verbfraser som får semantiske endringer når de brukes med preposisjonen.

Resultatene viser at *på* har en tydelig funksjon ved flere verb. Der verbfrasens semantikk kan oppfattes som tvetydig ved nominale objekt, snevres den inn av preposisjonen, slik at tolkningen av aksjonsart, subjektets semantiske rolle og grad av berørt objektsreferent blir entydig. Jeg systematiserer endringene som forekommer ved bruk av preposisjonen. Der *på* tilsynelatende ikke medfører semantisk endring, argumenterer jeg for økt bruk av preposisjonen i verbfrasene gjennom analogidannelse.

Abstract

In this thesis, I examine how the Norwegian preposition *på* affects verb phrases that alternate with prepositional objects with *på* and nominal objects, such as *bære (på) ei veske*, *likne (på) søsteren si* and *høre (på) musikk*. The main focus lies on changes within the phrase's lexical and grammatical aspect, the subject's theta role and to what extent the object's referent is affected by the action denoted by the verb.

The data is collected from NorGramBank, a syntactically annotated corpus with LFG analyses. Syntactical annotations allow for syntactically specific searches within the corpora, and I have searched and collected verbs with the selected preposition *på*, and then searched for the same verbs with nominal objects to compare verb phrases. I use examples from the corpus data throughout the analysis, in addition to n-grams for the National Library of Norway. I compare how the verbs are used with and without selected *på* and examine which verb phrases undergo semantic change with the preposition.

The results show that *på* has a clear function in many constructions. Some verb phrases have ambiguous interpretations when they are used with nominal objects, but when used with selected *på*, the interpretations are less ambiguous. I systemize which verbs undergo which changes with the preposition. When *på* does not have an apparent effect that changes the semantics of the verb phrase, I argue that the preposition is used due to analogy.

Forord

Det er mange som fortjener en takk.

Først og fremst vil jeg takke hovedveileder Koenraad De Smedt og biveileder Torodd Kinn. Tusen takk for grundige gjennomlesinger, konstruktive tilbakemeldinger og gode innspill. Jeg må også takke Helge Dyvik, som har hjulpet meg med utforming av søkeuttrykk, og gitt meg god veiledning i bruk av trebankinfrastrukturen INESS, som har vært tilgjengelig gjennom CLARINO.

Takk til Astrid og Ingrid, som fylte arbeidet med lys og glede. Og takk til Aurora, som fikk meg gjennom hverdagen da den var på sitt mørkeste.

Takk til venner og familie som har trodd og heia på meg. En særlig takk til pappa og tante, som har lest korrektur, og en særlig takk til farmor, som ga meg muligheten til å skrive om *på* i 30 varmegrader, med bølgesus og hundrevis av bokser cola zero. Og som ropte ut hver gang noen i nyhetene kjente *på* noe.

Hjertelig takk, alle!

Bergen, mai 2022

Annette Nærum

Innhold

Sammendrag	iii
Abstract	v
Forord	vii
1 Innledning	1
1.1 Introduksjon	1
1.2 Forskningsspørsmål	2
1.3 Oppgavens struktur	3
2 Bakgrunn og teori	5
2.1 Etymologi og utvikling	5
2.2 Tidligere forskning	8
2.2.1 Nye bruksområder for <i>på</i>	8
2.2.2 Homonymi eller polysemi?	10
2.2.3 Messerschmidt mfl. (2018)	12
2.2.4 Blensénus & Rogström (2020)	14
2.3 Leksikalsk-funksjonell grammatikk	15
3 Syntaktiske funksjoner	17
3.1 Preposisjonsobjekt vs. andre funksjoner	18
3.1.1 Adverbial og preposisjonsobjekt	18
3.1.2 Verbalpartikkel og preposisjonsobjekt	19
3.2 Verbfraser med <i>på</i>	21
3.2.1 Aspekt og aksjonsart	23
3.2.2 Aspekt og aksjonsart i verbfraser med <i>på</i>	25

3.2.3	Semantiske roller i verbfraser med <i>på</i>	26
3.2.4	Objektsreferent i verbfraser med <i>på</i>	27
3.2.5	PO med <i>på</i> endrer verbets betydning	28
3.3	Argumentstruktur	28
4	Materiale og metode	31
4.1	Korpuslingvistik	31
4.1.1	NorGramBank	33
4.1.2	C-struktur og f-struktur	34
4.2	Innhenting av materiale	36
4.3	Sortering av data	39
4.3.1	Vurdering av <i>gå</i> , <i>trå</i> , <i>tråkke</i> og <i>trekke</i>	42
4.4	Feilanalyser i NorGramBank	44
4.4.1	Feilanalyser i resultatene	45
5	Resultater og analyse	51
5.1	Fordelinga av PO og OBJ	51
5.2	Endring i aksjonsart	53
5.2.1	Fravær av implisitt sluttpunkt med <i>på</i>	58
5.2.2	Aspekt	59
5.3	Semantiske roller	59
5.4	Objektsreferent	61
5.5	<i>Kjenne på</i>	67
5.5.1	<i>Kjenne (på) + substantivfrase</i>	68
5.5.2	<i>Kjenne (på) + leddsetning</i>	71
5.6	Oppsummering	73
6	Avsluttende diskusjon	77
6.1	Problemer i datagrunnlaget	78
6.1.1	Faste uttrykk	78
6.1.2	Polysemi	78
6.1.3	Øvrige forbehold	82
6.2	Andre grunner til å bruke <i>på</i>	83
6.2.1	Vekslinger uten semantisk endring	83

<i>INNHOLD</i>	xi
6.2.2 Abstrakte og konkrete utfyllinger og objekt	85
6.2.3 Analogi	85
6.3 Konklusjon	88
Litteratur	95
Vedlegg	99
A Verb med selektert <i>på</i>	100
B <i>Gå (på) tur</i> i Nasjonalbibliotekets n-gramtjeneste	104
C Tall før og etter feilanalyser	105

Kapittel 1

Innledning

1.1 Introduksjon

Preposisjoner er en lukket ordklasse med ubøyelige småord. Det vil si at ordklassen består av et sett med ord hvor det sjelden tilføyes nye, i motsetning til åpne ordklasser som verb og substantiv, som stadig kan utvides med nye ord. Preposisjoner utgjør som regel kjernen i en utfylling som følger et verb, substantiv eller adjektiv (Faarlund mfl. 1997, s. 23). Selv om ordklassen er relativt begrensa når det gjelder grammatiske bruksområder, er ikke preposisjoner en enkel ordklasse. De har en høy grad av polysemi – én og samme preposisjon kan utføre helt forskjellige oppgaver i språket, avhengig av konteksten den står i. De kan opptre som leksikalske ord som refererer til et forhold, eller til en plassering i tid og rom. De kan også opptre som funksjonsord uten noe klart leksikalsk innhold, som for eksempel i *stole på noen*. Denne oppgaven ser nærmere på én preposisjon, som med en økt bruk har blitt kalt navn som *motepreposisjon*, *universalpreposisjon* og *preposisjonstyv* – nemlig *på* (Aa 2013, s. 153; *Språkteigen: Preposisjonstyven "på"* 2016).

På er i dag en særs produktiv preposisjon med mange bruksområder. Vi finner *på* i flere områder hvor man tidligere benytta seg av andre preposisjoner, for eksempel i diskusjon *på* noe (i stedet for *om*), være god *på* gymnastikk (i stedet for *i*) og ha kontroll *på* saken (i stedet for *over*). I Norsk referansegrammatikk (Faarlund mfl. 1997, s. 419) heter det at *på* som preposisjon har en romlig grunnbetydning som uttrykker kontakt med et horisontalt eller vertikalt plan, og er en av de vanligste preposisjonene som uttrykker direkte kontakt. Dette gjør at produktiviteten og utbredelsen av *på* ikke nødvendigvis er så merkelig, skriver Aa (2013, s. 153), som hevder at preposisjonens kontakt-semantikk kan forklare dens utvidede

bruksområde. Å sette et element i direkte kontakt med et annet er noe vi har bruk for titt og ofte, og noen ganger kan *på* framstå som den mest passende preposisjonen, selv om tidligere preposisjoner tidligere har vært etablert i det språklige uttrykket. *På* kan til og med bidra til å gjøre setninga mer presis: *en diskusjon om saken* indikerer at diskusjonen skal gå i ring rundt eller omkring et tema, mens en diskusjon *på* en sak setter diskusjonen i direkte kontakt med saken (Aa 2015, s. 118).

Det er ikke tvil om at *på* har blitt en omseggripende preposisjon på flere områder. I Krogstad (2000, s. 34) blir det pekt på at de aller fleste tilfeller av ny bruk av *på* er i setninger med preposisjonsobjekt. Når preposisjonsfrasen kalles objekt, er det fordi den har flere viktige egenskaper til felles med objektet (Lie 2003 s. 80). I preposisjonsobjekter står imidlertid preposisjonen uten leksikalsk innhold, så selv om *på* er en kontaktpreposisjon i en del andre språklige omgivelser, for eksempel i adverbialer, gjelder ikke dette her. Denne oppgaven undersøker i hvilken grad *på* opptrer i preposisjonsobjekt, og hva preposisjonen gjør med de verbfrasene den opptrer i.

1.2 Forskningsspørsmål

Det er den økte bruken av *på* som er motivasjonen bak undersøkelsen. Økt bruk av preposisjonen blir sett nærmere på allerede i neste kapittel (se 2.1). Oppgavens hovedundersøkelse er å se på forskjellen mellom verbfraser med preposisjonsobjekt og verbfraser med objekt, og forskningsspørsmålene kan formuleres som i 1 og 2:

1. Hvilke funksjoner har *på* i verbfraser som veksler mellom preposisjonsobjekt med *på* og nominale objekt?
2. Hva gjør *på* i verbfraser der preposisjonen tilsynelatende er uten funksjon?

Undersøkelsen er gjort gjennom korpussøk. Det blir undersøkt i hvilken grad preposisjonsobjekt med *på* endrer verbfrasens semantikk, sammenliknet med det samme verbet med nominalt objekt. Til spørsmål 1 undersøker jeg funksjoner som endrer verbs aksjonsart og aspekt, subjektets semantiske roller og hvordan *på* kan påvirke hvor stor grad av objektsreferenten som blir berørt av verbalhandlinga.

Der det tilsynelatende ikke er semantisk endring, undersøker jeg andre grunner til å velge preposisjonsobjekt med *på* framfor nominalt objekt.

1.3 Oppgavens struktur

Oppgaven er delt inn i 6 kapitler. I kapittel 2 redegjør jeg for bakgrunn og tidligere forskning. Her går jeg gjennom deler av preposisjonens språkhistorie, utvikling og utbredelse. Allerede i denne delen ser vi belegg for økt *på*-bruk, og mulige forklaringer for dette blir presentert. I tillegg presenteres tidligere studier, med hovedfokus på Krogstad (2000) og Aa (2013). Det grammatiske rammeverket leksikalsk-funksjonell grammatikk (LFG) blir også presentert i dette kapitlet. LFG er hovedsakelig brukt i søkemetoden, og tas opp igjen i kapittel 4.

I kapittel 3 går jeg gjennom det teoretiske rammeverket. Dette er i hovedsak basert på den skandinaviske, men særlig norsk, referansegrammatikk. Her går jeg gjennom syntaktiske funksjoner *på* kan opptre i, og går nærmere inn på skillet mellom preposisjonsobjekt og verbalpartikkel, og skillet mellom preposisjonsobjekt og bundet adverbial. Preposisjonsobjekt med *på* blir deretter presentert, og jeg sammenlikner hvordan den skandinaviske referansegrammatikken beskriver konstituenten. Her ligger fokuset på hvordan referansegrammatikkene beskriver setningas endring ved bruk av preposisjonsobjekt framfor nominalt objekt.

I kapittel 4 presenteres metoden og materialet jeg har brukt for datainnsamling. Korpuset er syntaktisk annotert i den komputasjonelle LFG-grammatikken NorGram, og jeg viser hvordan søkeuttrykkene er utforma i søkespråket og hvordan de spesifiserer grammatiske og syntaktiske funksjoner i søket. Jeg forklarer hvor stor grad av feilanalyser forekommer, og delvis hvorfor de dukker opp i søket. Her diskuteres også vurderinger som måtte tas under innsamlinga, som for eksempel ekskluderinger og inkluderinger av enkelte verb, i tillegg til håndtering av feilanalyser.

Resultatene blir presentert og analysert i kapittel 5. Denne delen konsentrerer seg om tre endringer ved bruk av *på*: endring i aspekt og aksjonsart, subjektets semantiske rolle og hvor stor del av objektsreferenten som blir berørt av verbalhandlinga. Avslutningsvis i kapitlet legger jeg fram resultatet av analysen i en tabell som viser hvilke grammatiske endringer som forekommer ved bruk av *på* framfor nominale objekt.

Verba som ikke ser ut til å få en av endringene nevnt over ved bruk av *på*, blir diskutert i kapittel 6. Her diskuterer jeg også andre mulige grunner til preposisjonsbruken, blant annet metaforisk språkbruk, *på* som spesifiserende markør og økt *på*-bruk gjennom analogi. Utfordringer med datagrunnlaget og undersøkelsens begrensinger blir også tatt opp her.

Kapittel 2

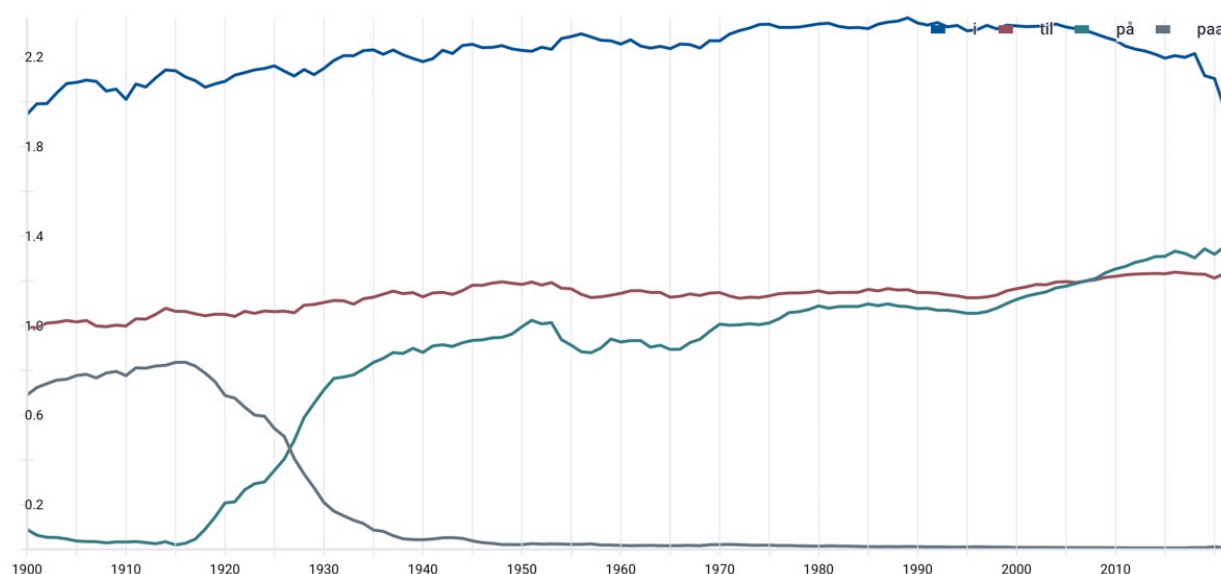
Bakgrunn og teori

2.1 Etymologi og utvikling

Preposisjonen *på* stammer fra den sammensatte norrøne preposisjonen *upp-á*, som med bortfall av første stavelse har gitt oss formen vi har i dag (Bjorvand og Lindeman 2000, s. 688). Etter at det gamle kasussystemet i norsk gikk i oppløsning, og språket fikk et fastere leddstillingsmønster, fikk preposisjonene en utvidet funksjon: De markerte hvilken funksjon et ledd hadde, og kasusendingene ble overflødige (Sandøy, 1992, s. 51). Med fastere ordstilling i språket, og dermed også en større nødvendighet for preposisjonene, økte preposisjonsbruken (Beito 1986, s. 322).

Denne utviklinga var felles for de indo-europeiske språk: Reduksjon i bøyningssystemet gikk parallelt med en utvikling med ordstilling som nytt syntaktisk-grammatisk uttrykksmiddel. Særlig i germanske språk er det sterk tendens til å la bøyning erstattes av fast ordstilling og grammatiske tilleggsord. Denne utviklinga ga preposisjonene en stadig sterkere stilling (Skard 1976, 105f.). Framveksten av preposisjonsbruk vokste fram allerede i norrøn tid, da kasussystemet fikk en konkurrent i markeringa av leddenes funksjon. Preposisjonene kunne stå i fraser med kasusbøyning, samtidig som uttrykk med kasusbøyning alene og uttrykk med bruk av preposisjon og ikke kasusbøyning alternerte. Til slutt vant preposisjonene, og språktypen bevegde seg fra å være syntetisk til analytisk (Skard 1976, s. 106).

Haugen (2007) har gjort valensundersøkelser av leksikalsk beslekta verb fra norrønt og moderne norsk. Han fant at halvparten av verba fra det norrøne språksteget tok nominalt objekt der moderne norske verb i dag tar preposisjonsobjekt. Han så på dette i sammenheng



Figur 2.1: Bruk av preposisjonene *i*, *til*, *paa* og *på* i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.

med tap av semantisk markerte kasusformer og semantisk transitivitet. Preposisjonsobjekt (PO) i moderne norsk ble erstatninger for dativobjekt og genitivobjekt, ettersom preposisjoner er eneste mulige form for semantisk markert funksjonsmarkering på det moderne språksteget. Videre fant han at de verba som i norrøn tid kunne ta alternativt nominalt objekt, men kun PO i moderne norsk, har semantisk sett lav transitivetsgrad, og PO-verb er intransitive verb, siden disse objektene er realisert av preposisjonsfraser (Haugen 2007, s. 203). Økt bruk av preposisjonsobjekt skyldes i stor grad disse faktorene.

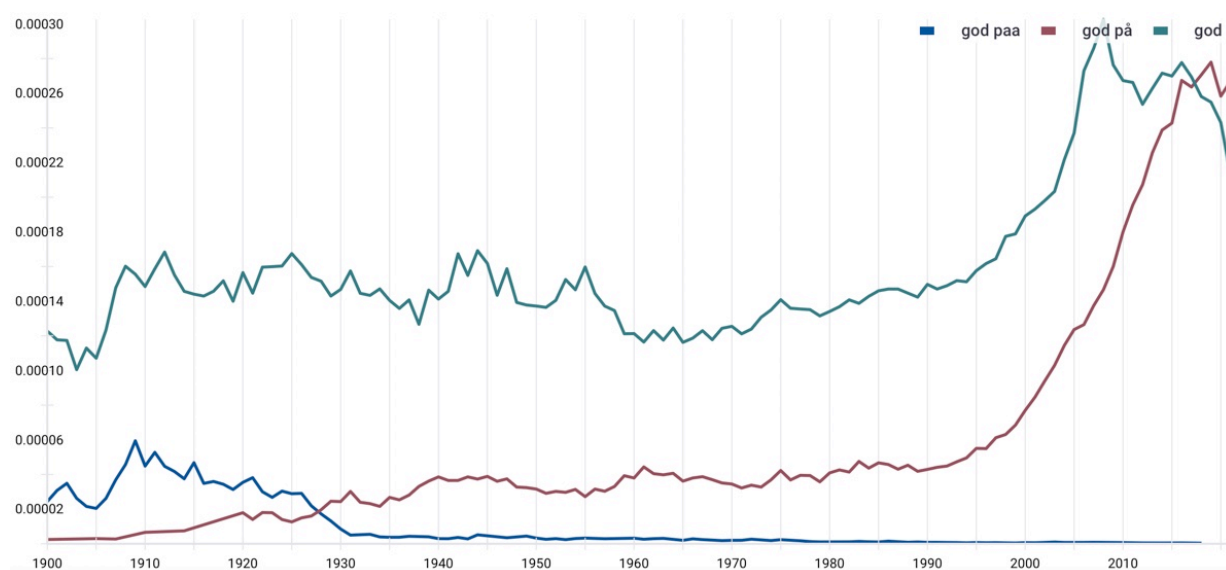
De vanligste preposisjonene som brukes i dag, er *for*, *i*, *til*, *med* og *på* (Aa 2015). Av disse fire er det *i*, *til* og *på* som er mest frekvente. I Nasjonalbibliotekets søketjeneste N-gram kan man søke etter ordfrekvenser i store deler av det digitaliserte bok- og avismaterialet fra 1810 til juli 2021.¹ Dette gir en god indikasjon på når og hvor ofte ord ble benytta i et historisk perspektiv. Et søk på de fire mest hyppige preposisjonene fra 1900 til juli 2021 i Nasjonalbibliotekets digitaliste bokmaterialet ga resultater som er framstilt i figur 2.1.

På har, ikke overraskende, lav eller ikke-eksisterende frekvens før begynnelsen av 1900-tallet, som er året bokstaven *å* erstatta skrivemåten *aa* i rettskrivinga i 1917 (Hagland 1993, s. 41). I begge figurene ser man en tydelig overgang mellom disse skrivemåtene. *Til* ser ut til å ha en mer eller mindre stabil frekvens, mens *på* og *i* har en henholdsvis oppgang og nedgang i nyere tid. En forklaring kan være *på/i*-alternasjon, der *på* har vunnet

¹<https://www.nb.no/sprakbanken/ngram/>

fram. Denne alternasjonen fins der preposisjonene tilsynelatende uttrykker det samme: *på bussen/i bussen*. Aa (2013, s. 154) argumenterer for at *i bussen* har en lokativ betydning, mens *på* i *på bussen* setter referenten i kontakt med *aktiviteten* busstur. Når bussen stopper og man går ut for å strekke på beina, er man ikke lenger *i bussen*, altså inne i bussen, men fortsatt *på bussen* – som vil si at man fremdeles deltar på aktiviteten å være på busstur. Dette støttes også av analysen gjort av Ekberg og Krogstad, som viste at når *på* erstatter *i*, kan det se ut til å gi en forskyvning fra en mer konkret tolkning mot en mer abstrakt tolkning (Krogstad 2000, s. 74).

På/i-alternasjon er imidlertid ikke en god nok forklaring for grafen. De aller fleste bruker nok *på* i disse tilfellene (med mindre de snakker om en gjenstands konkrete lokative posisjon), og det er heller ikke noe nytt fenomen. En annen og mer sannsynlig forklaring er *pås* framvekst i språklige uttrykk der det tradisjonelt har vært brukt andre preposisjoner, som for eksempel *god på gymnastikk* (framfor *god i gymnastikk*). Dette virker mer sannsynlig, særlig etter nytt søk med *god* + *på/i* som ga resultatene i figur 2.2.



Figur 2.2: Sammenlikning av *god på*, *god paa* og *god i* i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.

Siden 90-tallet har adjektivet *god* sammen med preposisjonen *på* skutt fram. Svakheter ved N-gramsøket er at man kun kan søke etter spesifikke ord og ordstillinger, men ikke ordformer (*ADJEKTIV* + *på* + *NOMEN*) og språklig kontekst. Det betyr at resultatene vi får i N-gram ikke nødvendigvis er representative for det vi har søkt etter. Likevel er framveksten såpass høy at vi med sikkerhet kan si at *på* har blitt mer produktiv i disse konstruksjonene.

God på og *god i* kan selvfølgelig falle under en *på/i*-alternasjon, der preposisjonene kan brukes om hverandre og tilsynelatende uttrykke det samme, men jeg tror vekslinga er mer omfattende enn som så. *På* er en preposisjon i stor utvikling med bredt bruksområde i nyere norsk, der den blant annet overtar plassen vi tidligere kun har brukt *i*, men også plassen hvor vi tidligere har brukt andre preposisjoner. Å snakke om *på/i*-alternasjon i konstruksjoner som *god på gymnastikk/god i gymnastikk*, blir det samme som å snakke om en *på/over*-alternasjon i konstruksjoner som *kontroll på barna/kontroll over barna*. I så fall kan vi snakke om en alternasjon mellom *på* og andre preposisjoner. I Krogstad (2000, s. 77) nevnes det at «[i] opposisjonen mellom *i* og *på* blir tolkninga mer abstrakt ved bruk av *på*, noe som muligens åpner for økt bruk av preposisjonsobjekt.» (Krogstad 2000, s. 77) Om vi tar utgangspunkt i dette sitatet, men utvider opposisjonen mellom *på* og *i* til å gjelde *på* og andre preposisjoner, har vi en mulig faktor for en potensiell økning av preposisjonsobjekter med *på*.

2.2 Tidligere forskning

2.2.1 Nye bruksområder for *på*

I Krogstad (2000, s. 57) ble det funnet 82 forskjellige forekomster av ny bruk av *på*, der 39 av dem var verifiserte. At de er verifiserte, vil si at det ble funnet flere belegg for forekomstene ved hjelp av spesifiserte søk i korpuset. Materialet hennes viste at den nye bruken av *på* er mest utbredt i talespråket, men det var også belegg for ny *på*-bruk i skriftspråk. Krogstad fant at de fleste forekomstene av ny bruk ser ut til å høre hjemme i domenet *fokusering*. I dette domenet er *på* knytta nær sammen med foregående verb, substantiv eller adjektiv, og preposisjonen har mista noe av sin selvstendige betydning (Krogstad 2000, s. 67). Med domene mener Krogstad en avgrensa del av det samlede betydningsmønsteret, som *rom*, *tid* og *måte/middel*. Når preposisjonen brukes i disse domenene, er den del av et adverbialt uttrykk.

Fokuseringsdomenet skiller seg fra de andre domenene både syntaktisk og semantisk. Det er dette domenet som ser ut til å være mest abstrakt i domenenettverket, og det er i denne kategorien vi finner preposisjonsobjektet (Krogstad 2000, s. 67). Preposisjonsobjektet kan ifølge Krogstad uttrykke et *fokusert objekt*, som er et orienteringspunkt som retter fokuset mot referanseobjektet. Det fokuserte objektet kan sammen med verbet for

eksempel uttrykke en bevegelse mot et konkret eller abstrakt mål, og bevegelsen kan være fysisk, sansemessig eller mental.

- (2.1) (a) Hun peker på ei dør.

Fysisk bevegelse mot konkret mål

- (b) Hun hører på sangen.

Sansemessig bevegelse mot konkret mål

- (c) Han tenkte på krig.

Mental bevegelse mot abstrakt mål

De fokuserte objektene i eksemplene (2.1) oppfattes som et mål eller tema som oppmerksomheten retter seg mot. Ettersom handlinga eller tilstanden er retta mot referanseobjektet, uttrykker det ofte malefaktiv eller benefaktiv betydning (som i *spandere på henne* eller *kjefte på laget*). I tillegg kan bruken i dette domenet uttrykke *årsak*, der egenskaper ved referanseobjektet er det som har ført til handlinga (som i *klage på maten* eller *reagere på utspillet*) (Krogstad 2000, 46ff.). Fokuseringsdomenet er med andre ord stort, og rommer mange uttrykk.

I det andre tilfellet av ny bruk er når *på* er redusert til det Krogstad kaller for innholdsløs operatør. I disse tilfellene dreier det seg om ad-hoc-løsninger for å unngå grammatiske brudd i tale.

I tale er det lett å komme litt skjevt ut i begynnelsen, og hvis ikke feilen justeres underveis, kan resultatet bli en sammenblanding av to grammatiske konstruksjoner. Hvis feilen justeres, skjer det gjerne ved at hele utsagnet, eller deler av det, tas opp igjen. Det er mulig at *på* her kan fungere som en slags generell tilkopler som gjør det mulig å fortsette uten repetisjon. (Krogstad 2000, s. 76)

I noen av disse tilfellene kan *på* erstattes med andre sammenbindinger som *når det gjelder*, *angående* og *med hensyn til*. (2.2) viser noen av uttrykkene Krogstad bruker som eksempler på denne bruken.

- (2.2) (a) Klosterlivet er et slags eksperiment på det

Jeg er enkel på det jeg driver med

Vi har gjort en etterforskning på det

Politiet har tatt en kalkulert risiko på det

Jeg har vært helt rolig på det

De ønsker at det skal være en konfidensialitet på dette

På i preposisjonsobjekt kan som regel ikke erstattes med andre sammenbindinger – det er ofte et fast samband mellom verb og preposisjon.² Likevel er Krogstads funn om *på* som innholdsløs operator også relevant for denne oppgaven. Krogstad peker på en del framtrepende trekk ved *på* som kan beskrives som en grammatikaliseringsprosess. Grammatikalisering er en språkendring som betegner prosessen der leksikalske ord og uttrykk i visse språklige sammenhenger mister sitt leksikalske innhold og utfører grammatiske funksjoner, og også hvordan ord som allerede er funksjonsord, utvikler *nye* grammatiske funksjoner (Hopper og Traugott 2003, s. 1). *På* som innholdsløs operator er et eksempel på en slik grammatikalisering. At bruken av innholdsløs *på* er økt i andre uttrykk, kan bety økt bruk av *på* i verbfraser som alternativt tar nominale ledd – med andre ord kan økt bruk av den mer abstrakte preposisjonen *på* også åpne for økt bruk av preposisjonsobjekt med *på* (Krogstad 2000, s. 77).

2.2.2 Homonymi eller polysemi?

For å undersøke bruk av *på* nærmere må det skilles mellom preposisjonens ulike bruksområder. Preposisjoner er primært leksikalske ord med et beskrivbart og ganske bredt betydningsinnhold, men de kan også opptre med en mer abstrakt funksjon hvor de regnes som funksjonsord. Dette gjelder også *på*. I denne delen ønsker jeg å trekke fram to artikler av Leiv Inge Aa: «Er ordbøker lingvistiske nok? Om preposisjonssemantikk og ein grammatisk basis for ordboksartiklar» (2013) og «Mangfold og einskap med preposisjonar – og vitskaplege krav til moderne ordbøker» (2015). I begge artiklene fokuserer Aa særlig på *på*. Aa, som selv har vært med å utarbeide Norsk Ordbok, skriver om problemer knytta til hvordan preposisjoner er definert i ordbøkene. At *på* kan brukes i et vidt spekter av kontekster med ulik betydning, har ført til at mange har kategorisert preposisjonen som polysem (Aa 2015, s. 110; Krogstad 2000; Andersen 2005). Aa diskuterer grenseoppgangen mellom polysemi og homonymi, og bruker Bouchards teori om grammatisk semantikk (G-semantikk) og situasjonell grammatikk (S-semantikk) i diskusjonen sin.

²Dette er ikke uten unntak; det forekommer også vekslinger i verb som tar selekterte preposisjoner, som i *lytte på/til*.

Semantikken som brukes i ordbøkene, der et ords ulike bruksområder er delt inn i betydningsbolker, er S-semantikk. S-semantikk inkluderer kontekstuell informasjon, pragmatikk og bakgrunnskunnskap, mens G-semantikken er den smale, abstrakte betydninga til et ord når all kontekstuell informasjon og bakgrunnskunnskap er tatt vekk. Det er G-semantikken som har betydning for den syntaktiske strukturen og som av denne grunn blir kalt grammatisk (Aa 2013, 146f.). Aa argumenterer for at hver preposisjon har én g-semantikk, med andre ord én grunnleggende språklig betydning uavhengig av kontekst, tolkning, pragmatikk og verdenskunnskap, og g-semantikken dekker all bruk av preposisjonen (Aa 2013, s. 145).

Som vi så i 2.2.1, viste Krogstad (2000) i sin undersøkelse at preposisjonen har et bredt bruksområde fordelt på flere domener. I dag lister Bokmålsordboka og Nynorskordboka opp tolv ulike betydninger av *på*. Det Norske Akademis Ordbok (NAOB) viser på sin side nærmere 40 ulike betydninger og bruksområder av preposisjonen. Skillet mellom ordbøkene skyldes antakelig av hvor grovt eller nøyaktig definisjonene er sortert, i tillegg til at NAOB har med flere faste uttrykk som *på'n igjen*, *på slankeren* og *være på*. Forskjellene i preposisjonenes betydning kommer tydeligst til uttrykk når de brukes for å lokalisere objekter og begivenheter i rom eller tid, som i *boka ligger på bordet* og *tannlegetimen er på torsdag* (Faarlund mfl. 1997, s. 417). I Norsk Ordbok (NO) er artikkelen om *på* delt opp i fire hoveddeler i bruk: lokativ bruk; temporal bruk; tilstand, virksomhet og annet, og med avbleika betydning (som partikkel og adverb). Ordbøkene indikerer at *på* er polysem, eller mangetydig, at det kan uttrykke flere relaterte betydninger og har et stort semantisk mangfold, men Aa (2015, s. 113) hevder at det er det motsatte som er tilfellet, og at ordbøkens betydningsbolker *ikke* skildrer innholdet til *på*, men at det heller er omgivelsene og konteksten preposisjonen står i, som får ulik semantisk betydning.

- (2.3) (a) Kari reiste på landet
(b) Kari reiste på søndag

Setningsparet i (2.3) har ifølge Aa ikke to ulike preposisjoner – det er ikke én *på* som angir lokative adverbiale uttrykk, og en annen som angir temporale adverbiale uttrykk. Skillet mellom eksemplene er situasjonssemantisk. I begge eksemplene knytter *på* elementene sammen, men relasjonene mellom elementene er bestemt av s-semantikken, og ikke av preposisjonen alene – det er ikke det grammatiske innholdet til *på* som styrer betydninga, men utfyllinga (Aa 2015, s. 114). S-semantikken ser på ordet slik det står i en gitt språklig

kontekst, og for dette kreves det en kunnskap om verden. Det blir vanskeligere å forklare *på*s språklige betydning når vi skreller vekk de språklige omgivelsene, og Aa gir heller ikke et konkret svar på hva preposisjonens G-grammatikk faktisk er, men han understreker preposisjonens kontaktskonsept. Følgende grammatiske egenskaper ser ut til å stemme uavhengig av kontekst: Preposisjonen setter en hendelse, situasjon eller tilstand i kontakt med noe annet. Denne kontakten kan være konkret eller vag, som i henholdsvis *ballen er på taket* og *barna henger på bensinstasjonen*, der sistnevnte utfylling antakelig refererer til et område rundt, som *på* setter subjektet i kontakt med (Aa 2013, 152f.). Som vi så i 2.1, kan *på* også sette referenten i kontakt med en aktivitet.

Ifølge Aa er det mange fordeler ved et system som baserer seg på G- og S-semantikk i ordbøkene, blant annet en separasjon av polysemi fra homonymi, en mer homogen og forutsigbar ordbokoppføring, og klare kriterier for hvilke av de semantiske uttrykkene som kommer fra selve preposisjonen, og hvilke som er gitt av omgivelsene rundt (Aa 2013, s. 145). G-semantikken predikerer S-semantikken, og om man ikke kan spore en bruk av *på* til preposisjonens G-semantikk, er det gode sjanser for at vi har et tilfelle av homonymi framfor polysemi (Aa 2013, s. 157).

2.2.3 Messerschmidt mfl. (2018)

Messerschmidt mfl. (2018) problematiserer sontringen mellom grammatikk og leksikon, som er basert på innhold vs. funksjon og åpne vs. lukka ordklasser. Denne kategoriseringa antyder at funksjonsord ikke har innhold, og at innholdsord ikke har funksjon (Messerschmidt mfl. 2018, s. 89). De argumenterer for at den danske preposisjonsklassen er heterogen, i den forstand at den består av både grammatiske og leksikalske preposisjoner, og foreslår en klassifikasjon av utvalgte danske preposisjoner. Denne klassifikasjonen er basert på preposisjonenes mulighet til å la seg modifisere:

Modifierbarhed kan anvendes som et nyt diagnostisk kriterium for leksikalsk status: Ifølge Boye & Harder (2012) er grammatiske udtryk konventionelt sekundære, og det følger heraf, at de dårligt lader sig elaborere ved modifikation. Dette nye kriterium er særligt anvendeligt, når kategorier som præpositioner skal klassificeres som hhv. leksikalske eller grammatiske, fordi det ikke på samme måde som de andre diagnostiske kriterier er begrænset til sætningsled. (Messerschmidt mfl. 2018, s. 104)

Ifølge Messerschmidt mfl. kan modifierbarhet brukes som et diagnostisk kriterium for klassifisering av språklige uttrykk. Mangelen på mulighet for modifikasjon er en naturlig følge av at grammatiske uttrykk har sekundærstatus, og uttrykk med sekundærstatus er dårlige kandidater for videre utdypning (Messerschmidt mfl. 2018, s. 92). Det er det primære, det som vekker oppmerksomhet, som kan utdypes gjennom modifikasjon. Det går også omvendt – modifikasjon utdyp, og vekker dermed en oppmerksomhet mot det utdypa uttrykket. Grammatiske uttrykk kan altså ikke modifieres alene, imotsetning til leksikalske uttrykk (Messerschmidt mfl. 2018, s. 93). For å vise hvordan dette kan trekkes til preposisjonene, viser de til eksemplene (2.4), som også gjelder for de tilsvarende norske uttrykkene.

(2.4) (a) Kort før hende sang han.

(b) *Kort for hende sang han.

Preposisjonen *før* i (2.4) kan modifieres av adverbet *kort*, i motsetning til *for*, som ikke lar seg modifieres. I henhold til modifieringskriteriet er *før* leksikalsk, mens *for* er grammatisk (Messerschmidt mfl. 2018, 93f.)

Det er imidlertid ikke slik at alle leksikalske preposisjoner står fritt til å modifieres av et hvilket som helst adverb. Det modifierende adverbet må være semantisk kompatibelt med det som modifieres. Preposisjonen *før* kan modifieres av *kort*, og *på* kan modifieres av adverbet *midt*, men preposisjonene kan ikke bytte det modifierende leddet; *før* kan ikke modifieres av *midt*, og *på* ikke av *kort* (Messerschmidt mfl. 2018, s. 94).

Messerschmidt mfl. presenterer i sin artikkel en klassifikasjon av grammatiske og leksikalske preposisjoner. I deres klassifikasjon framgår det at flere preposisjoner kan være både grammatiske og leksikalske i forskjellige konstruksjoner. *På* i lokativ sammenheng kan modifieres av adverbet *midt* og må følgelig analyseres som leksikalsk. I motsetning til dette kan ikke den patiens-markerende *på* modifieres, og må derfor være grammatisk. Eksempler på patiens-markerende *på* i artikkelen er *Han byggede videre på huset* og *Han skrev på teorien*.

Ved å bruke slike adverb klassifiserer Messerschmidt mfl. (2018) en rekke preposisjoner på dansk med hensyn til skillet mellom grammatisk og leksikalsk, og konkluderer med at de danske ordklassepreposisjonene ikke er homogene når det gjelder leksikalsk status.

2.2.4 Blensenius & Rogström (2020)

Blensenius og Rogström (2020) undersøker representasjonen av mer eller mindre nye konstruksjonstyper i ulike svenske ordbøker. De nevner fem eksempler på flerordsuttrykk som gjennomgår forandring i svensk språk, og undersøker hvordan disse håndteres i moderne ordbøker. Eksempelene er vist i 2.1:

Eldre uttrykk	Nyere uttrykk
<i>kommer att + verb</i>	<i>kommer + verb</i>
<i>eftersom</i>	<i>eftersom att</i>
<i>mena att</i>	<i>mena på att</i>
<i>visa att</i>	<i>visa på att</i>
<i>indikera/indicera att</i>	<i>indikera/indicera på att</i>

Tabell 2.1: Flerordsuttrykk som blir undersøkt i Blensenius og Rogström (2020).

Uttrykkene til venstre i tabell 2.1 er etablerte i ordbøkene, og anses som det allmenne korrekte uttrykket, mens kolonnen til høyre viser de nyere alternativene til disse uttrykkene. Det er de tre nederste uttrykkene som er av relevans for denne oppgaven, og jeg kommer til å fokusere på Blensenius og Rogströms funn når det gjelder disse tre. Blensenius og Rogström (2020) gjorde korpussøk i to korpus – ett som inneholder akademiske tekster og avistekster, og ett som inneholder blogger og sosiale medier. Funnene viste en betraktelig større bruk av de nyere uttrykkene i sistnevnte korpus. Av variantene med og uten *på*, var omtrent 6 % av treffene med *på* blant *mena (på) att* og *visa (på) att*, mens varianten med preposisjon stod for over 16 % av treffene på *indikera (på) att*. I korpuset med fag- og avistekster var prosentfordelinga betraktelig lavere for de nyere uttrykkene. Høyere antall treff for de nyere variantene i dette korpuset med sosiale medier var forventet (Blensenius og Rogström 2020, s. 85).

Forskjellen mellom uttrykkene som går gjennom av Blensenius og Rogström (2020) og uttrykkene i denne oppgaven, er at Blensenius og Rogström (2020) undersøkte konstruksjoner der preposisjonens utfylling er infinitivsetninger eller nominale leddsetninger, mens denne oppgaven hovedsakelig ser på utfyllinger som er substantivfraser. Blensenius og Rogström (2020) tar ikke opp i sin artikkel hvordan, eller om, *på* endrer den semantiske tolkninga i konstruksjonene, men det er likevel relevant å se at *på* også vinner terreng i det svenske språket, som også tas opp i Eriksson (2019) og Björn (2008).

2.3 Leksikalsk-funksjonell grammatikk

Grammatikken som brukes i undersøkelsen og søket, er leksikalsk-funksjonell grammatikk (LFG) som framstilt av Bresnan (2001). Jeg henter data fra trebanker som er syntaktisk annoterte i en LFG-grammatikk, og søkemethodene jeg bruker, må svare til hvordan språket er analysert i trebanken. LFG blir dermed brukt for å hente inn materiale til undersøkelsen, men også til å forklare blant annet forekomster av feilanalyser i søket.

LFG har sitt utspring i den generative grammatikken, men skiller seg fra andre former for generativ grammatikk ved at den vektlegger syntaktiske funksjoner og grammatiske egenskaper ved leksemet (Lødrup 1989, s. 15).

LFG skiller mellom to nivåer i den syntaktiske representasjonen, gjennom en konstituentstruktur (c-struktur) og funksjonsstruktur (f-struktur). F-strukturen består av ordnede par av attributter og attributtenes verdi. Attributtene er symboler, og verdiene kan være symboler, semantiske former eller en ny f-struktur (Bresnan mfl. 2015, s. 44). C-strukturen er en trestruktur som inneholder kategorisk informasjon om frasenes oppbygning, og er vanligvis forankret i \bar{X} -teori.

Subjekt og objekt er verbets *kjernefunksjoner*. Ikke-kjernefunksjoner er oblike ledd (OBL), predikatkomplementer (COMP og XCOMP) og adjunkter (ADJ). Alle disse kan ordnes i et *funksjonelt hierarki*, som vist i (2.5) (Bresnan mfl. 2015, 96f.).

(2.5) *SUBJ > OBJ > OBJtheta > OBL(IQUE)theta > XCOMP, COMP > ADJ(UNCT)*

Adjunkt kategoriseres som en grammatisk funksjon, men ikke som et argument (Bresnan mfl. 2015, s. 62). Adjunkter er ikke nødvendige for at setninga skal være grammatisk korrekt, men gir tilleggsinformasjon om noe som blir sagt, og er det NRG kaller *frie adverbialer* (Faarlund mfl. 1997, s. 44). Bundne adverbialer som står som utfylling til verbet, er argumenter og har oblik funksjon. I setninga *hun ga en ball til mannen*, har *til mannen* en benefaktiv oblik funksjon, jf. (2.6). Om vi endrer setningsstrukturen til *hun ga mannen en ball*, er *mannen* indirekte objekt med thetarollen benefaktiv, jf (2.7). Strukturene (2.6) og (2.7) er forenkla f-strukturer, og grammatiske kategorier som kjønn, nummer og bestemthet er utelatt.

Oblike funksjoner uttrykker et semantisk argument som enten er innleda av en preposisjon, eller som består av en preposisjon alene (Enger og Kristoffersen 2000, s. 230). Oblike funksjoner er alltid tematiske og er generelt mer knytta til seleksjonsbegrensninger. I LFG

$$\left[\begin{array}{ll} \text{PRED} & ['\text{gi}' <\text{SUBJ}, \text{OBL-BEN}, \text{OBJ}>] \\ \text{SUBJ} & [\text{PRED } '\text{hun}'] \\ \text{OBL-BEN} & [\text{PRED } '\text{mann}'] \\ \text{OBJ} & [\text{PRED } '\text{ball}'] \end{array} \right] \quad (2.6)$$

2.1: Forenkla F-struktur for *hun ga en ball til mannen*.

$$\left[\begin{array}{ll} \text{PRED} & ['\text{gi}' <\text{SUBJ}, \text{OBJ-BEN}, \text{OBJ}>] \\ \text{SUBJ} & [\text{PRED } '\text{hun}'] \\ \text{OBJ-BEN} & [\text{PRED } '\text{mann}'] \\ \text{OBJ} & [\text{PRED } '\text{ball}'] \end{array} \right] \quad (2.7)$$

2.2: Forenkla F-struktur for *hun ga mannen en ball*.

har preposisjonsobjekter den grammatiske funksjonen $\text{OBL}\theta$, der θ er en variabel over ulike semantiske roller.

F-strukturen gir oss informasjon om interne grammatiske funksjoner, mens den eksterne strukturen kommer fram i c-strukturen, hvor vi ser hvordan hvert ord er ordna i de ulike konstituentene, og hvordan konstituentene er ordna til hverandre i frasen eller setninga.

Dette blir relevant i kapittel 4, der jeg i 4.2 spesifiserer i søket hvilke grammatiske funksjoner i f-strukturen jeg er ute etter. Preposisjonsobjekters representasjoner i trebanken jeg søker i, blir også gjennomgått i 4.1.2.

Kapittel 3

Syntaktiske funksjoner

På har et stort bruksområde. Ordet kan kategoriseres både som preposisjon og adverb, der førstnevnte utgjør kjernen i en preposisjonsfrase som kan utgjøre et eget setningsledd eller del av frase. Som del av et setningsledd er det gjerne et adledd i en frase, men *på* kan også opptre som kjerne i en preposisjonsfrase som utgjør adverbial eller preposisjonsobjekt i setninga. Begge typer setningsledd utgjør en oblik funksjon – det vil si at de er valensbundne ledd som uttrykker et semantisk argument gjennom en preposisjon alene eller gjennom en konstituent som blir innleda av en preposisjon (Enger og Kristoffersen 2000, s. 244). *På* i adverbial uttrykker som regel en lokativ eller temporal rolle, og adverbialet kan være bundet eller fritt. Det er preposisjonen som spesifiserer lokative og temporale relasjoner, og preposisjonene i adverbial kan dermed sies å ha et leksikalsk innhold, selv om dette, ifølge Bouchard (1995) og Aa (2013, 2015), er på grunn av S-semantikken. S-semantisk har *på* mange betydninger – og de ulike betydningene kan brukes i forskjellige domener: *På* i adverbiale uttrykk kan si noe om forholdet til blant annet tid, rom, skala, måte og middel. Adverbialet tillater ofte veksling i preposisjonene når det er realisert av en preposisjonsfrase: *Nøkene ligger på/under/ved bordet*, og har dermed utbyttbare ledd. Vi kan (til en viss grad) velge preposisjon fritt etter hva slags forhold vi vil si noe om, i motsetning til preposisjonsobjekter, som har et fast samband mellom verb og preposisjon (Lie 1984, s. 90).

Når *på* brukes med mindre klart betydningsinnhold, brukes den som verbalpartikkel eller del av preposisjonsobjekt. Hva som skiller verbaler med verbalpartikkel og preposisjonsobjekt, er det ikke konsensus om i faglitteraturen. Det kan også være krevende å sette et skille mellom bundne adverbialer og preposisjonsobjekt. Det er sistnevnte ledd denne oppgaven

undersøker nærmere. I dette kapitlet skal jeg forklare skille mellom preposisjonsobjekt, bundne adverbialer og verbalpartikler, og deretter gå dypere inn *på*s leksikalsk-semantiske beskrivelse i preposisjonsobjekt.

3.1 Preposisjonsobjekt vs. andre funksjoner

3.1.1 Adverbial og preposisjonsobjekt

Det er ikke alltid lett å skille mellom bundne adverbialer og preposisjonsobjekt. Begge er valensbundne ledd som innledes av preposisjoner og begge utgjør et semantisk ledd i setninga. For å finne ut om preposisjoner er del av adverbiale uttrykk, foreslår Lie (1984, s. 91) flere tester.¹ En av dem er en passiviseringstest: Når nominalet etter preposisjonen blir subjekt i passiv, som i eksempel (3.1 a–3.1 b), er det en indikasjon på at vi har å gjøre med et preposisjonsobjekt, siden det vanligvis er objekter som blir subjekt i passiv. En annen test er relevant spørsmål med pronomen *hva* eller *hvem*. Når bare spørsmål med pronomen er naturlig, jf. (3.1 c), er det en indikasjon på at vi har å gjøre med et preposisjonsobjekt. Spørsmålet (3.1 d) blir mindre naturlig.

(3.1) (a) Hun spytta på vinneren.

(b) Vinneren ble spytta på.

(c) Hvem spytta hun på?

(d) Hvor spytta hun?

(3.2) (a) Hun bor på landet.

(b) *Landet ble bodd på.

(c) *Hvem/hva bor hun på?

(d) Hvor bor hun?

(e) Hun bor der.

På landet i (3.2) har et tydelig adverbialt uttrykk. Preposisjonens komplement blir ikke subjekt i passiv, jf. (3.2 b), og det er ikke mulig å stille relevant spørsmål med pronomen

¹Lie kaller konstruksjoner av typen *verb + preposisjon* for *transitive verbalgrupper*, men han nevner også termen *preposisjonsobjekt* for preposisjonsfrasen. I Lie (2003) bruker han utelukkende termen preposisjonsobjekt.

hvem eller *hva*, jf. (3.2 c). Preposisjonsfraser som utgjør adverbial, kan som regel erstattes med et adverb (Lie 2003, s. 81), og det gjelder også adverbialet i (3.2), som erstattes med adverbet *der* i (3.2 e).

Setninger som dette kan imidlertid være tvetydige – om vi bytter ut *på vinneren* i (3.1) med *på steinen* og endrer pronomen fra *hvem* til *hva* i (3.1 c), kan setninga passere testene like fullt, men et relevant spørsmål med *hvor* er heller ikke unaturlig. Setninga er tvetydig, og *på steinen* kan tolkes som enten adverbial (*hvor* subjektet utførte handlinga), eller som preposisjonsobjekt (*hva som påvirkes* av handlinga). *Spytte* er et verb som kan brukes intransitivt, eller med preposisjonsobjekt som i (3.1) (seksjon 3.3 beskriver denne typen argumentstruktur nærmere). Ut fra hvordan vi tolker setninga, kan *på* enten ha rollen som patient-markerende preposisjon, som vil at preposisjonsfrasen er PO, eller en lokativ rolle som knytter verbalhandlinga til en lokasjon. Ifølge Lie (1984, s. 91) har vi helst et vanlig adverbial når vi kan stille relevante spørsmål med både pronomen og adverb.

Det fins eksempler hvor testene over ikke gir noe klart svar. I denne undersøkelsen gjelder det verb som *trå/tråkke* (*på gulvet*) og *gå* (*på skole/på kino*). Her er preposisjonsfrasene regnet som oblike ledd ganske langt i retning adverbialer, og de blir nøyere gjennomgått i 4.3.1.

3.1.2 Verbalpartikkel og preposisjonsobjekt

Sammensetninga *verb + preposisjon + nominal* har det vært uenighet om i norsk syntaksforskning. Enger og Kristoffersen (2000, s. 246) bruker termen preposisjonsobjekt, og definerer termen ved å si at «preposisjonsobjekt er ein oblik kjernefunksjon som uttrykker ei semantisk rolle som ikkje er lokativ». Kulbrandstad (1998, s. 177) nevner to oppfatninger av *verb + preposisjon*: preposisjonsobjekt og *utvidet verbal*. Et utvidet verbal er når ord fra andre ordklasser enn verb regnes som del av verbalet, og disse orda kalles verbalpartikler. I denne oppfatninga er *stoler på* utvida verbal, med *på* som verbalpartikkel. I Kulbrandstad og Kinn (2016, s. 230) brukes termen objektsadverbial, som er en type deltakeradverbial med nominale egenskaper.

Det fins imidlertid flere argumenter for å skille mellom de to ulike konstruksjonstypene, der *preposisjon + nominal* blir regna som et eget ledd, mens preposisjoner i konstruksjoner som i (3.4) blir en del av verbalet (Faarlund mfl. 1997; Haugen 2009). En verbalpartikkel er et adverb eller en intransitiv preposisjon som sammen med verbet uttrykker en

idiosynkratisk mening, slik at vi får et utvidet verbal.

(3.3) Hun bar [[på] ei veske].

(3.4) Han drakk [opp] [vannet].

I (3.3) regnes *på ei veske* som preposisjonsobjekt, mens *opp* i (3.4) blir regna som et adverbial som knytter seg til verbet. Preposisjonsobjektet i (3.3) har samme semantiske relasjon til verbet som et annet objekt, og nominalet *ei veske* i (3.3) er utfylling til *på*, mens *vannet* er i (3.4) utfylling til verbet *drakk*. Verb som tar partikler i utvidet verbal, blir ofte kalt *partikkelverb*. Ved partikkelverb kan preposisjonen og nominalet bytte plass, men preposisjonen har obligatorisk plassering *etter* objektet når objektet er pronominalt. Denne inversjonen er ikke mulig ved PO, siden nominalet er komplement til preposisjonen (Haugen 2009, s. 240).

(3.5) (a) *Han bar ei veske på.

(3.6) (a) Hun drakk vannet opp.

(b) *Han bar den på.

(b) Hun drakk det opp.

(c) *Han bar på.

(c) Hun drakk opp.

Som eksemplene i (3.5) og (3.6) viser, kan verbalpartikler brukes ved intransitive verb, mens en preposisjon i PO alltid har en utfylling.

I sammenbundne setninger med ulike subjekt og objekt, trenger man ikke å gjenta verbet i den andre setninga. Dette gjelder også verbalpartikler, men preposisjonen i PO må gjentas (Faarlund mfl. 1997, s. 700).

(3.7) (a) Anna fylte ut kupongen og Kari skjemaet.

(b) *Anna fylte ut kupongen og Kari ut skjemaet.

(c) *Anna stolte på myndighetene og Kari ryktene.

(d) Anna stolte på myndighetene og Kari på ryktene.

Typisk for verbalpartikler er at de også ofte kan danne sammensetninger med verbet: *falle bort* – *bortfalle*, *skrive om* – *omskrive*, *binde inn* – *innbinde* (Faarlund mfl. 1997, 446f.). Det er også fonologiske forskjeller mellom verbalpartikler og preposisjonsobjekt: Når enstavelsesverb brukes med preposisjonsobjekt, kan verbet og preposisjonen uttales som ett ord, med trykk på første stavelse og tonem 1 (som i *skitur*). Dersom verbet brukes

med verbalpartikkel, er det i østnorsk som regel trykk på første stavelse og tonem 2 (som i *nedtur*) og i vestnorsk trykk på siste stavelse (som i *bestå* (Faarlund mfl. 1997, s. 700).

NRG nevner også i sin beskrivelse om preposisjonsobjekt at enkelte grammatikere regner utfyllinga til preposisjonen alene som objekt, og preposisjonen som del av verbalet. På denne måten blir objektet en mer ensformig nominal kategori, men det byr på problemer når man skal behandle preposisjonen i analysen. I noen tilfeller ved objektsfronting kan preposisjonen følge det nominale leddet til forfeltet: *På meg venter de aldri*. Noen intransitive verb kan brukes med PO, men når de står uten objekt, står det også uten preposisjon: *Jeg venter (*på)* (Faarlund mfl. 1997, s. 697). Til sammenlikning kan ikke *partikkel + nominal* flyttes til forfeltet: **opp vannet drakk hun*, og som vi har sett, kan det stå med partikkel når det brukes intransitivt: *Hun drakk opp*. På bakgrunn av dette regner også NRG slike konstruksjoner som preposisjonsobjekt. Analysen med preposisjon som del av verbal og nomenet som eget setningsledd byr også på utfordringer når det står ledd mellom finitt verb og PO: *Dessuten stoler jeg jo bare på deg*. Når preposisjonen står uten utfylling, kalles den i NRG verbalpartikkel, mens preposisjon med utfylling regnes som preposisjonsobjekt (Faarlund mfl. 1997, s. 446).

3.2 Verbfraser med *på*

Den skandinaviske referansegrammatikken har ulike måter å behandle preposisjonsobjekt på. NRG og *Svenska Akademiens Grammatik* (SAG) har flere likhetstrekk i deres kapitler om dette, selv om de bruker ulike termer.

Det NRG kaller preposisjonsobjekt, kaller SAG objektliknende adverbial. Om dette skriver Teleman mfl. (1999, s. 436):

Objektliknande adverbial anger vanligen sådana aktanter som annars ofta anges med objekt, t.ex. den referent som är föremål för aktionen eller den som mottar något som överförs med aktionen. För objektliknande adverbial utövar verbet lexikalt ett inflytande på hur aktanten uttrycks (syntaktisk valens): om den skall uttryckas med ett adverbial över huvud taget (eller t.ex. med ett objekt) och vilken preposition som skall inleda adverbialet.

I NRG blir det pekt på at visse verb kan kombineres med preposisjon eller brukes transitivt med nominalt objekt med om lag samme eller nærtliggende betydning. Også i

svensk veksler enkelte verb mellom objekt og objektliknende adverbial uten tilsynelatende endring i betydning. Det fins imidlertid verbfraser der begge referansegrammatikkene peker på semantisk endring ved bruk av *på*. Her skriver både NRG og SAG om semantisk endring ved bruk av *på*, og begge referansegrammatikkene utdyper hvordan og i hvilke tilfeller PO med *på* kan påvirke setninga.

Grammatik over det danske sprog (GDS) bruker termen *antiobjekt* for preposisjonsfraser som argumentledd til verbet. Dette skjer gjennom en prosess som innebærer nedskrivning av direkte objekt til antiobjekt:

«Nedskrivning af direkte objekt til antiobjekt er et særtilfælde af en generel relation som vi metaforisk kan beskrive som en proces der gør transitive konstruktioner intransitive uden at ændre deres diatese. Denne generelle relation benævner vi detransivering.» (Hansen 2011, s. 1335)

Detransiveringa beskrives som forskjellen mellom setninger med ordstillingene *subjekt + verbal + direkte objekt* og *subjekt + verbal + direkte objekts antiobjekt* (DOA).

Detransivering kan også foregå ved andre syntaktiske valg, som utelatelse av objekt, inkorporering eller konstruksjon med måtesadverbial som uttrykker aktivitet. Ved inkorporering reduseres et divalent predikat til et monovalent predikat ved at et ubøyd substantiv utfyller valensplassen det direkte objektet ellers kunne ha utfyllt (*Eva spiste is* vs. *Eva spiste isen*. (Hansen 2011, 1335f.). DOA består alltid av preposisjon + nominal styring, og den hyppigst forekommende preposisjonen er *på* (Hansen 2011, s. 1336). Det er et fast samband mellom verbet og preposisjonene i antiobjektet, slik som i *verb + preposisjonsobjekt/objektliknende adverbial* i NRG og SAG (Hansen 2011, s. 1337).

NRG hevder at preposisjonsobjekter alltid består av preposisjon og utfylling, og GDS forklarer dette nærmere. I de tre referansegrammatikkene heter det at preposisjonen styres leksikalsk av verbalet, og utgjør et hypotagme med verbet som styrende ledd. Det er imidlertid også styring mellom preposisjon og dens nominal – preposisjonen forutsetter at det fins ei utfylling, som ikke kan utelates, og denne forbindelsen utgjør et katatagme (Hansen 2011, s. 1338). Katatagme betyr gjensidig forutsetting, der hvert av leddene forutsetter at det andre er til stede (Lie 1984, s. 13). Dette gjelder de verba som kan ta preposisjonsobjekt, men ikke nominalt objekt, som i *Han stolte på kjæresten sin*. Her er preposisjonsobjektet er underordna verbet, men verken preposisjonen eller utfyllinga kan stå alene som argument til verbet.

3.2.1 Aspekt og aksjonsart

Verba som veksler alternativt mellom PO med *på* og nominalt objekt, kan ha en annen aspekt og aksjonsart når de står med PO. *På* kan påvirke blant annet avgrensinger i tid og implisitte slutt punkt. Ofte står PO for at ei handling er pågående (*imperfektivt aspekt*), mens nominalt objekt brukes om handlinga er avslutta (*perfektivt aspekt*).

Det fins ikke noen konsensus når det gjelder skillet mellom aspekt og aksjonsart, og termene blir ofte brukt om hverandre. Ifølge Vannebo (1969, s. 13) har termen *aspekt* vært brukt i slavistikken og i engelsk og fransk språkvitenskapelig litteratur, mens termen *aksjonsart* har vært brukt i tysk og annen germansk språkforskning. NRG skiller mellom begrepene på følgende måte: Aksjonsarten viser til verbets interne tidsforløp og bestemmes av verbets eller verbfrasens semantikk, mens aspektet bestemmes av setningas syntaktiske konstruksjon (Faarlund mfl. 1997, 637f.). Selv om definisjonen i NRG nevner aksjonsart som et iboende leksikalsk forhold ved verbet, er ikke aksjonsarten bare avhengig av betydninga til verbet – den kan også formes av verbets tillegg og utfyllinger, som for eksempel preposisjoner (Faarlund mfl. 1997, s. 642).

Det samme nevnes i SAG: Aksjonsarten uttrykkes av verbets leksikalske betydning, men også av setningas syntaktiske konstruksjon (Teleman mfl. 1999, 325f.). SAG nevner imidlertid kun aksjonsart, og ikke aspekt, som en grammatisk kategori i sine bind. Comrie (1976), på den annen side, nevner bare aspekt, og ikke aksjonsart, i sin bok om verbalt aspekt. Selv om han unngår termen, nevner han «inherent aspectual properties of various classes of lexical items», som svarer til hvordan NRG beskriver aksjonsart (Comrie 1976, s. 41). Aksjonsarten uttrykkes gjennom verbet eller verbfrasens semantiske betydning, mens aspektet uttrykkes gjennom et høyere syntaktisk nivå.

Aspektet forteller oss noe om perspektivet til en situasjon eller handling, om den fortsatt pågår eller er avsluttet. Ved perfektivt aspekt ser man handlinga som en avslutta helhet, og tar ikke for seg handlingas interne faser i tidsforløpet. Ved imperfektivt aspekt ser man en større eller mindre del av situasjonen eller handlinga, uten et implisitt sluttidspunkt (Comrie 1976, s. 16). Perfektivt aspekt uttrykker at taleren ser på handlinga eller situasjonen utenfra, mens imperfektiv uttrykker at taleren ser på handlinga eller situasjonen innenfra (Simonsen mfl. 1988, s. 116). Jeg nevner endringer i aspekt i oppgavens undersøkelse, men jeg kommer til å vie mest oppmerksomhet til aksjonsarter og verbfrasenes eventuelle endringer av dem ved bruk av *på*.

Aksjonsarter

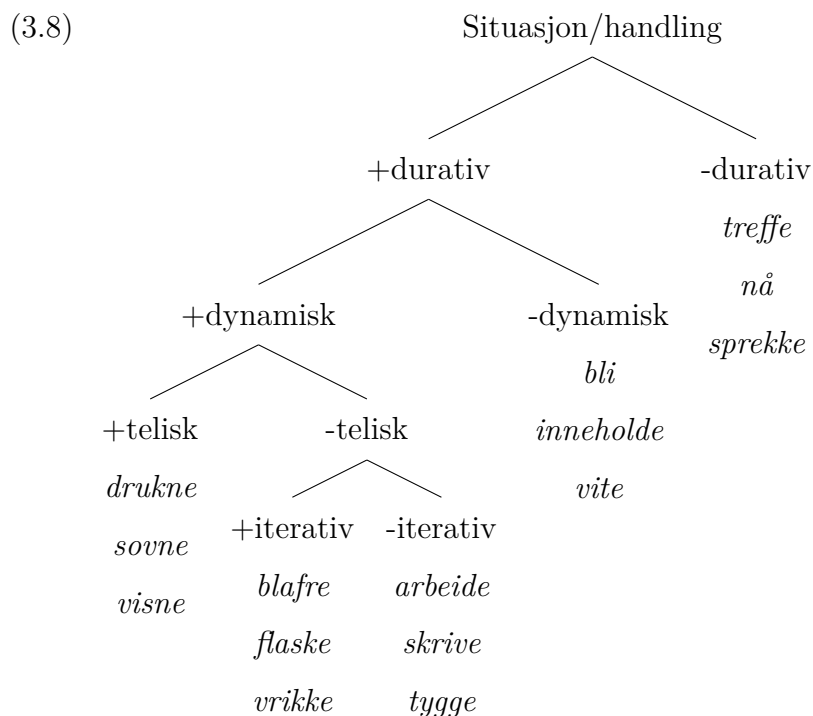
NRG deler mellom fire binære faktorer som har betydning for handlingas aksjonsart: +/-durativ, +/-dynamisk, +/-telisk og +/-iterativ (Faarlund mfl. 1997, s. 638). SAG bruker imidlertid andre begreper, og skiller mellom fire grunnleggende aksjonsarttyper: tilstand, uavgrensede prosesser, avgrensede prosesser og punkthendelser (Teleman mfl. 1999, s. 323). De definerende egenskapene for aksjonsarter slik de er beskrevet i SAG, er avgrensning og prosessualitet. Videre kjennetegnes aksjonsartene etter følgende komponenter: dynamisk/statisk, durativ/punktuell og resultativ/ikke-resultativ (Teleman mfl. 1999, s. 347). Komponentene har likhetstrekk med faktorene beskrevet i NRG, men heretter kommer jeg til å bruke og gjengi termene slik de er beskrevet i NRG.

Aksjonsarten kalles durativ dersom verbet uttrykker ei handling med utstrekning i tid uten noen form for avgrensing. Blant de durative verba kan vi skille mellom dynamiske og ikke-dynamiske aksjonsarter. Aksjonsarten dynamisk betyr at verbalhandlinga enten krever en eller annen form for energitilførsel eller at det verbalhandlinga innebærer ei forandring. Ikke-dynamiske verbalhandlinger kalles statiske, og betegner vedvarende eller permanente tilstander, som i *Han heter Ole* og *Jeg bor i Bergen*. Ved de statiske verba er fasene i tidsforløpet like, mens dynamiske verbalhandlinger vil ha skiftende faser i tidsforløpet (Faarlund mfl. 1997, 638f.).

Dersom tidsforløpet også innebærer et implisitt slutt punkt, kalles aksjonsarten telisk. Dette gjelder verbalhandlinger som må 'fullføres' for å gjennomføres, og fins i setninger som *Gutten druknet i elva* og *Katten forsvant i skogen*. Ikke-telisk, eller atelisk, aksjonsart gjelder verbalhandlinger uten implisitte slutt punkt, og underordna dette fins iterativ aksjonsart. Iterative verb uttrykker repetisjoner av verbalhandlinga, verbet uttrykker gjentakelser av samme handling, som i *Hun hamret på døra* og *Han vrikket på hoftene* (Faarlund mfl. 1997, 639f.).

Om verbet uttrykker ei handling uten utstrekning i tid, har det ikke-durativ aksjonsart. Denne kalles også punktuell eller momentan, og gjelder verb som betegner ei handling som skjer på én gang – vi ikke kan snakke om tidsforløp eller ulike interne faser ved handlinga (Faarlund mfl. 1997, s. 638). Eksempler på setninger der aksjonsarten er punktuell, er: *Hun traff en gammel venn* og *Han fant nøkkelen*.

Faarlund mfl. (1997, s. 641) setter aksjonsartene inn i en hierarkisk oversikt som vist i 3.8.



3.2.2 Aspekt og aksjonsart i verbfraser med *på*

Når *på* brukes i PO, kan preposisjonen gjøre verbalhandlinga durativ og atelisk (Faarlund mfl. 1997, s. 703). I SAG heter det at PO med *på* kan brukes med den ene funksjonen å spesifisere handlingstypen som uavgrenset. Ofte er handlinga et arbeid eller en prosess som vil føre til et resultat som ennå ikke er oppnådd, jf. (3.9) (Teleman mfl. 1999, s. 462).

- (3.9) (a) Hun skrev oppgaven forrige uke.
 (b) Hun skrev på oppgaven forrige uke.

Både setning (a) og (b) referer til handlinga *å skrive* og har samme temporale referanse (forrige uke), men handlingenes tidsutgrensing og resultat er ulike. Handlinga *å skrive* har i setning (a) en implisert slutt, og leses som en avslutta helhet. Det har på grunn av dette aspektet perfektiv – verbalhandlinga anses som avslutta. Aksjonsarten i eksempel (3.9 a) er telisk: den uttrykker en durativ handling, men med forestilling om et sluttpunkt.

Eksempelet i (3.9 b) impliserer ikke et sluttresultat, og har et imperfektivt aspekt. Verbalhandlinga anses ikke som avslutta ved referansetidspunktet, og er ikke 'fullført'. Dette er *pås* effekt i setninga, i tillegg til å endre aksjonsart. Verbalhandlinga er fremdeles durativ, men mangler en ei forestilling om et sluttpunkt, og er dermed atelisk. I setninga med nominalt objekt er sluttresultatet oppnådd, men det er ikke tilfelle i setninga med preposisjonsobjekt – dette blir tydeliggjort om vi legger til adverbet *ferdig*, som i (3.10).

(3.10) (a) Hun skrev oppgaven ferdig forrige uke.

(b) *Hun skrev på oppgaven ferdig forrige uke.

GDS hevder og at «detransitivering til DOA [alltid er] ledsaget af en betydningsændring fra handling til aktivitet, groft sagt fra telisk betydning til atelisk betydning». (Hansen 2011, s. 1339)

Visse verb kan også endre aksjonsart fra momentan/punktuell til iterativ ved bruk av PO med *på*, som i (3.11):

(3.11) (a) Hun slo ham.

(b) Hun slo på ham.

Verbet *slå* er et godt eksempel på et handlingsverb som betegner ei momentan handling, men som blir iterativ ved bruk av *på* (Hansen 2011, s. 1341). *Slå* med nominalt objekt har punktuell aksjonsart, der verbalhandlinga skjer på én gang uten at vi kan dele tidsforløpet inn i ulike faser. Med *på* er uttrykker verbalhandlinga ei gjentatt handling, og får dermed en iterativ aksjonsart.

3.2.3 Semantiske roller i verbfraser med *på*

Verb som kan kombineres med preposisjonsobjekt eller brukes transitive uten preposisjon, tar vanligvis preposisjonen *på*. Dette gjelder for det første sanseverb, som i (3.12–3.14) (Faarlund mfl. 1997, s. 703).

(3.12) (a) Han hørte musikken.

(b) Han hørte på musikken.

(3.13) (a) Hun så kampen.

(b) Hun så på kampen.

(3.14) (a) De smakte ikke maten.

(b) De smakte ikke på maten.

Ifølge Faarlund mfl. (1997, s. 703) brukes nominalt objekt og preposisjonsobjekt med om lag samme eller tilgrensende betydning i disse tilfellene. SAG har imidlertid en mer

utfyllende forklaring om den semantiske forskjellen mellom de ulike setningene i (3.12-3.14). Ved bruk av preposisjonsfrase med *på*, kan subjektets semantiske rolle endre seg. I verba med nominalt objekt, kan subjekt ikke bare inneha den semantiske rollen *agens*, men også rollen som *opplever* ('experiencer'). Ved bruk av preposisjonsobjekt kan subjektet kun inneha rollen som *agens*. Denne distinksjonen er tydeliggjort i 3.15.

(3.15) (a) Han hørte ikke lenger på sjefen sin (*fordi hun sa så mye dumt*).

(b) Han hørte ikke lenger sjefen sin (*fordi hun var så langt borte*).

I (3.15a) har subjektet *agens* som semantisk rolle. Dette blir tydeliggjort ytterligere av leddsetninga i parentes. Subjektsreferenten tar et aktivt valg om å *ikke* høre på sjefen. I (3.15b) tar ikke subjektsreferenten et aktivt valg, men er *opplever* av (et manglende) sanseinntrykk på grunn av ytre faktorer, som er spesifisert i leddsetninga i parentes. Når sanseverb brukes med nominalt objekt, er subjektet enten *agens* eller *opplever*, men denne betydninga snevres inn med *på*, som gjør at subjektet kun kan ha rollen som *agens*.

3.2.4 Objektsreferent i verbfraser med *på*

I noen tilfeller antyder preposisjonen *på* at kun deler av objektets referent berøres av handlinga. Teleman mfl. (1999, s. 462) skriver at «prepositionen [kan antyde] att bara en del av rektionens referent berörs av aktionen eller att aktionen är en mindre rörelse. På-fras förekommer ogärna samman med riktningsadverbial.»

(3.16) (a) Han betalte lånet (*tilbake*).

(b) Han betalte på lånet (**tilbake*).

(c) Hun løsnet tauet (*på fem minutter*).

(d) Hun løsnet på tauet (**på fem minutter*).

I (3.16) indikerer preposisjonene at bare en del av objektets referent er påvirket av handlinga: hele lånet er ikke betalt tilbake i (b), og det er bare en del av tauet som er løsnet i (d).

SAG nevner at PO med *på* sjeldent forekommer med retningsadverbial. Det framgår også i eksemplene over at leddet ikke forekommer med adverbial som uttrykker verbalhandlinga som fullført disse tilfellene. Dette tyder på en sammenheng mellom grad av berørt objektsreferent og aspekt, der delvis berørt objektsreferent indikerer imperfektivt aspekt, mens helberørt referent henger sammen med perfektivt aspekt.

3.2.5 PO med *på* endrer verbets betydning

Noen verb endrer betydning når de står med preposisjonsobjekt framfor nominalt objekt. Eksempler på dette er i (3.17-3.19).

(3.17) (a) Hun lurер ham trill rundt.

(b) Hun lurер på når feriepengene kom.

(3.18) (a) Hun skyldte ham penger.

(b) Hun kom for seint, men skyldte på toget.

(3.19) (a) Hun mente ikke å støte publikum.

(b) I parken kom hun til å støte på en gammel kjenning.

På grunn av betydningsendring med objekt og med PO, er ikke disse tilfellene relevant for oppgaven, og kommer derfor ikke til å bli utdypa videre her.

3.3 Argumentstruktur

Preposisjonsobjekt kan opptre med verb som har ulike valens og argumentstruktur. Forskningsspørsmålet konsentrerer seg om verb som kan veksle mellom nominalt objekt og PO. I denne delen skal jeg kort redegjøre for hva slags argumentstruktur verb som forekommer med PO, kan ha.

Noen verb har en argumentstruktur som krever et preposisjonsobjekt for å danne akseptable setninger. Dette gjelder verb som for eksempel *stole (på)*, *avhenge (av)* og *oppfordre (til)* (Faarlund mfl. 1997, s. 701). Det fins også verb som både kan brukes intransitivt eller med PO:

(3.20) (a) Han skryter ofte av arbeidet sitt.

(b) *Han skryter ofte arbeidet sitt.

(c) Han skryter ofte.

Verb som *skryte* kan kun uttrykke objekt gjennom PO. Dette gjelder også verb som *lete (etter)*, *bla (i)*, *be (om)*, *skjenne (på)*, *kjempe (mot)* og *vake (over)* (Faarlund mfl. 1997, s. 702). *Satse (på)* hører også til i denne lista, men her trengs det en utdypning: *Satse* kan opptre med PO, med nominalt objekt og med begge samtidig:

- (3.21) (a) Jeg satser penger.
 (b) Jeg satser på den nye hesten.
 (c) Jeg satser penger på den nye hesten.

Satse fins i konstruksjoner med bare objekt og i konstruksjoner med bare PO, men verbet kan også stå med begge ledda samtidig. Det nominale objektet og preposisjonsobjektet har ikke korresponderende roller i disse tilfellene. Det gjelder også trivalente verb som *invitere* (*en venn + på kaffe*) og *by* (*en venn + på kaffe*).

Noen verb som vanligvis tar preposisjonsobjekt, kan opptre uten preposisjonsobjekt dersom objektet er ei leddsetning eller en infinitivkonstruksjon. Dette gjelder verb som *tenke*, *håpe* og *spørre* (Faarlund mfl. 1997, s. 703). Dette gjelder også verba *rope* og *svare* – når objektet er ei *at*-setning, uttrykker objektet innholdet i ropet/svaret (Faarlund mfl. 1997, s. 704; Teleman mfl. 1999, s. 463). Dersom *rope* tar et annet objekt, brukes *på*, og refererer til adressaten for subjektreferentens rop.

Bruken av preposisjonsobjekt er med andre ord ganske bred. Denne oppgaven er interessert i én spesifikk konstruksjon med PO – det gjelder PO med *på* som veksler med nominalt objekt, som i (3.22) og (3.23)

- | | |
|----------------------------|-------------------------------|
| (3.22) Hun bærer ei veske. | (3.23) Hun bærer på ei veske. |
| Hun likner faren sin. | Hun likner på faren sin. |
| Hun begynner ferden. | Hun begynner på ferden. |
| Hun samler frimerker. | Hun samler på frimerker. |

Distinksjonen mellom verbfrasene er i noen kontekster tydeligere enn andre: Preposisjonsobjektet kan endre verbalets aksjonsart, subjektets semantiske rolle eller hvor stor grad av objektsreferenten som blir berørt. Denne oppgaven ser nøyer på disse endringene, og undersøker hvilke endringer som forekommer hvilke verb.

Det fins i tillegg en del samband der preposisjonen ikke ser ut til å ha en like tydelig funksjon. Hva er egentlig forskjellen mellom å *kjenne skam* og det å *kjenne på skam*? Eller å *spare kreftene/spare på kreftene*, *jakte rev/jakte på rev* og andre liknende setningspar. For å undersøke dette nærmere, er det disse argumentstrukturene oppgaven ser på – og i hvilke språklige kontekster preposisjonsobjekt med *på* blir valgt til fordel for nominalt objekt.

Kapittel 4

Materiale og metode

I dette kapitlet presenterer jeg metoden som er brukt for å samle inn datamaterialet. Jeg presenterer korpuset og de relevante søkefunksjonene for innhenting av data. Under sorteringa av data var det flere avgjørelser som måtte tas, blant annet hvor stort treff et verb skulle ha med objekt eller preposisjon for å bli inkludert i undersøkelsen, marginer for feilanalyser og individuelle vurderinger av enkelte verb. Avgjørelsene som er tatt, blir presentert og forklart i dette kapitlet. Eksempelene jeg bruker, er henta fra resultatene fra søket.

4.1 Korpuslingvistikk

Korpuslingvistikk er en lingvistisk metodikk basert på bruken av samlinger med naturlig forekommet språkbruk. De siste tiårene har korpusbruk blitt en mer og mer utbredt metode for å finne og undersøke lingvistiske data (Johannessen 2003, s. 141). Det fins både talespråks- og skriftspråkskorpus. En slik samling språkbruk skal ifølge Stefanowitsch (2020, 22f.) ha følgende egenskaper:

- Forekomstene av språkbruk skal være *autentiske*
- Samlinga skal være *representativ* for språket eller språkvarianten som undersøkes
- Samlinga skal være *stor*

Med *autentisk* mener Stefanowitsch «real life language use», en representasjon av språk slik folk bruker det. Språkbruken som er samla inn, er språk produsert for kommunikasjonsformål, uten kjennskap til at det skal brukes til lingvistisk analyse (Stefanowitsch

2020, s. 22). Dette bidrar også til at datainnsamlinga ikke farges av forskerens hypoteser (Johannessen 2003, s. 149). Det fins langt færre talespråskorpus enn skriftspråskorpus. Dette skyldes problemstillinger knytta til å samle inn taledata – personene som er med, bør ha gitt samtykke, talemålet bør ikke bli påvirka av opptaksprosessen, og ved opptak av spontantale kan det oppstå konflikt mellom forskerens ønske om fullstendig data og talernes ønske om anonymitet og diskresjon (Johannessen 2003, s. 142). En annen viktig grunn er at transkripsjon fra talespråskorpus er arbeidsintensiv; uten transkripsjon er det vanskelig å søke i korpuset. Ved innsamling av talespråskorpus kan det i tillegg være vanskelig å unngå det som kalles *observatørens paradoks*: Innsamlerne ønsker å observere mennesker som opptrer som de ville, om de *ikke* ble observert (Stefanowitsch 2020, s. 25). Når det gjelder skriftspråk, er autentisitetkriteriet lett å tilfredsstille: Tekstene kan samles inn i etterkant, slik at det ikke er mulig for språkbrukerne å vite at det de produserer, vil bli brukt i forskning (Stefanowitsch 2020, s. 22).

For at samlinga skal være representativ, må innsamlerne forsøke å samle språkproduksjon som gjenspeiler forekomsten i det aktuelle språket eller språkvarianten. Her er det flere faktorer som er viktige å ta hensyn til. For å få et godt balansert korpus, må man ta i betraktning sosiale variabler som for eksempel alder, kjønn og geografisk tilhørighet. I tillegg må det sørges for at språksamlingene er jevnt samla inn, at ikke én undergruppe har overvekt, slik at korpusets balanse blir ujevn (Baker 2010, s. 6).

Enda en egenskap ved moderne korpus er at de ofte er knytta til et søkesystem, som muliggjør søking på ord, ordstrenger eller grammatiske kategorier. De siste tiårene er elektroniske korpus blitt et mer og mer brukt verktøy for å finne lingvistiske data (Johannessen 2003, s. 141). Nyere korpus er som regel tagget, eller annotert, med kategorier som ordklasse, bestemthet, tall og andre grammatiske kategorier. Dette øker mulighetene for hva søkeren kan finne i korpuset (Johannessen 2003, s. 141).

En ulempe ved korpusmetoden er at det er vanskelig å stille negative spørsmål når man foretar en undersøkelse i korpussøk. Å ende opp med null treff ved et søk etter en språklig konstruksjon betyr ikke nødvendigvis at den språklige konstruksjonen er ugrammatisk (Johannessen 2003, s. 147). Dette blir også tatt opp i Stefanowitsch (2020). Korpus inneholder ikke negative bevis; det viser oss kun det som er mulig i et gitt språk, men ikke det som ikke er mulig. At vi ikke finner negative data, er ikke relevant for denne oppgaven. Treff i korpuset skal gi en indikasjon på hvor produktiv *på*-bruk i preposisjonsfraser er i språket blant verb som også kan ta nominale argumenter.

4.1.1 NorGramBank

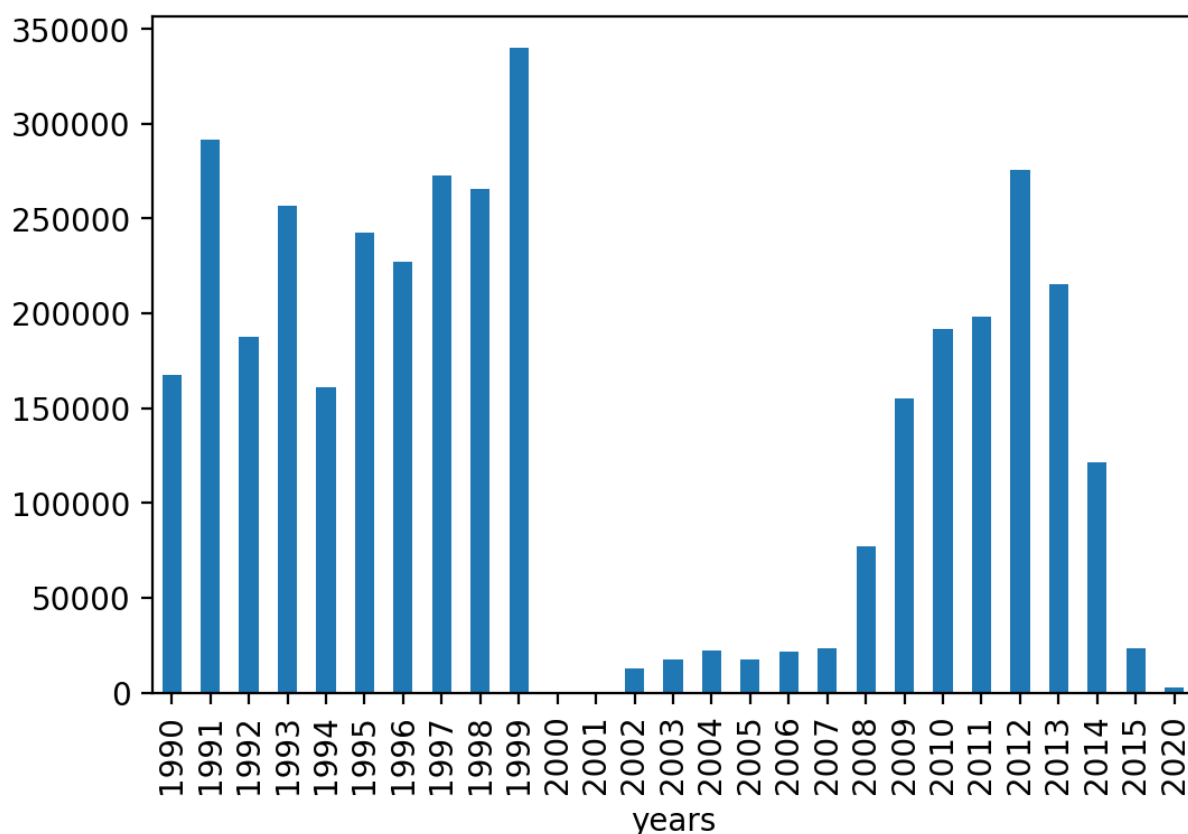
Datagrunnlaget i denne oppgaven er henta fra trebanken NorGramBank. Trebanken er tilgjengelig gjennom verktøyet INESS (*Infrastructure for the Exploration of Syntax and Semantics*), en infrastruktur som gir tilgang til flere trebanker med syntaktisk annoterte setninger (Dyvik, Meurer mfl. 2016, s. 1). INESS er implementert av Universitetet i Bergen og Uni Computing (Rosén mfl. 2017, s. 236). Formålet med NorGramBank er å fange opp mangfoldet av grammatiske konstruksjoner som kjennetegner språket, og distribusjonen av det i skriftlige tekster (Dyvik, Meurer mfl. 2016, s. 2). NorGramBank består av skjønnlitteratur og sakprosa, både på bokmål og nynorsk.

navn	målform	ord
nor-stortinget	bokmål	24 085 506
nob-avis	bokmål	3 157 550
nob-child	bokmål	4 110 962
nob-fn	bokmål	8 321 494
nob-lbk-av	bokmål	18 971
nob-lbk-sa	bokmål	2 911 173
nob-lbk-tv	bokmål	127 844
nob-naob	bokmål	107 636 116
nob-ndt-lfg	bokmål	276 943
nob-novel	bokmål	46 503 462
nob-nrk	bokmål	45 428
nob-sofie	bokmål	15 224
nno-child	nynorsk	1 043 278
nno-ndt-lfg	nynorsk	272 023
nno-nnk-av	nynorsk	123 436
nno-nnk-sa	nynorsk	623 281
nno-nnk-sk	nynorsk	969 308
nno-novel	nynorsk	3 013 992
		211 542 369

Tabell 4.1: Trebankene i NorGramBank.

Som det framgår i tabell 4.1, består NorGramBank av flere delkorpus. Det er stor

variasjon i hvor tekstene er henta fra – mye er henta fra fiksjonslitteratur, både for voksne og barn, i tillegg til blant annet stortingsdebatter, avistekster og undertekster fra TV-programmer. Prefikset *nor-* betyr at tekstene er norske, og disse delkorpusene består av tekster på både bokmål og nynorsk. *Nob-* betyr at materialet er på bokmål, mens *nno-* viser til nynorsk.



Figur 4.1: Gruppering av antall setninger i NorGramBank per år de ble publisert.

Figur 4.1 viser grupperinger av antallet setninger i NorGramBank sortert etter året de ble publisert.¹ Som det framgår i søylediagrammet, er kildene fra perioden 1990–2020, med stor variasjon. Det er noen årstall i denne perioden som mangler (2000 og 2001), i tillegg til at 7 648 804 setninger i NorGramBank er henta fra tekster uten årstall, og dermed ikke inkludert i diagrammet.

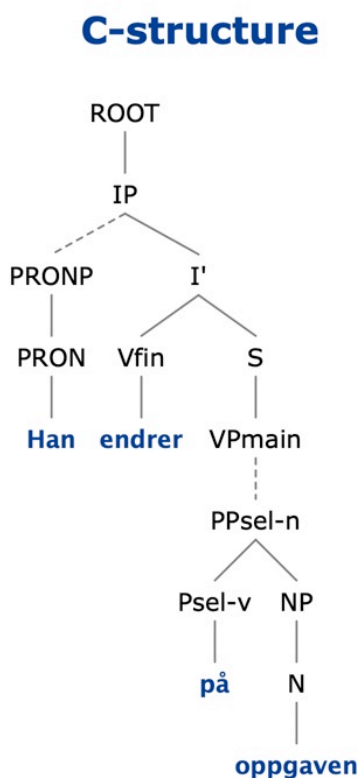
4.1.2 C-struktur og f-struktur

Tekstene i NorGramBank er automatisk analysert gjennom den komputasjonelle LFG-grammatikken NorGram. Utforminga av NorGram er delvis basert på prinsippene utviklet

¹Søylediagrammet er regna ut og laga av Koenraad De Smedt.

innenfor Parallel Grammar Project, som definerer et sett med funksjoner som skal brukes i f-strukturene. NorGram definerer projeksjoner av c-struktur og f-struktur i henhold til LFG-grammatikken. Designet er delvis basert på prinsippene for \bar{X} -syntaks og integreringa av den i LFG, og styrer utforminga av c-strukturene (Dyvik, Meurer mfl. 2016, s. 1).

I 4.2 og 4.3 ser vi henholdsvis c-strukturen og f-strukturene for setninga *Han endrer på oppgaven*. Setninga er analysert i XLE-Web i INESS.²



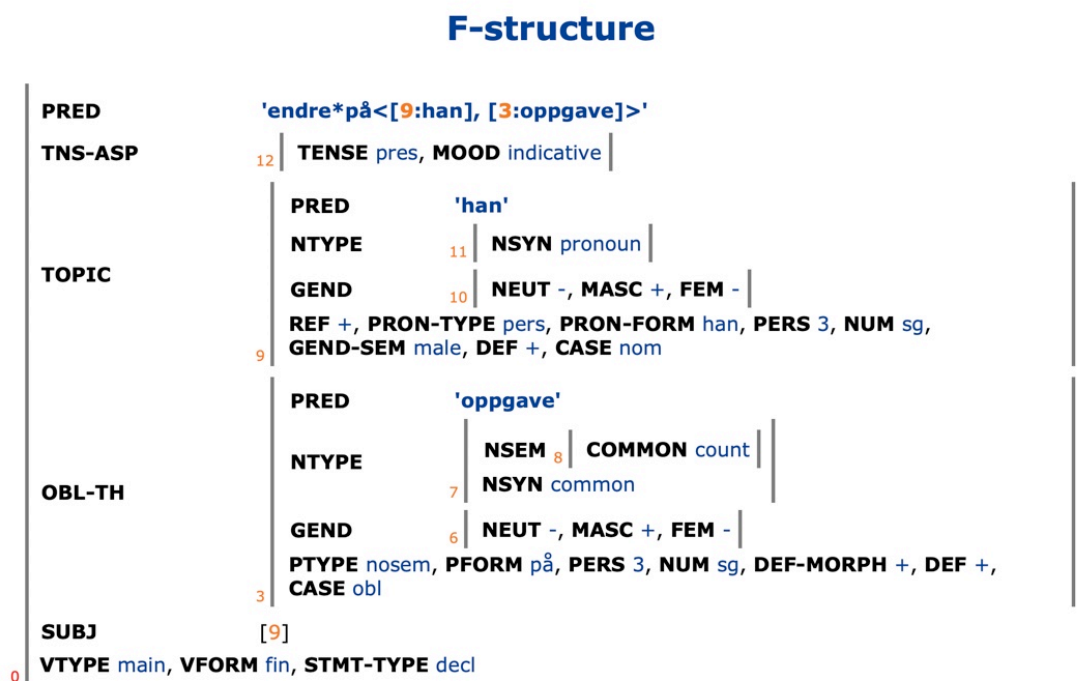
Figur 4.2: C-struktur i XLE-Web for *Han endrer på oppgaven*.

C-strukturen viser strukturen til de syntaktiske konstituentene i setninga. Det som er relevant for denne undersøkelsen, er selektert preposisjon *på*. At preposisjonen er selektert, uttrykkes ved kategorisymbolene PPscl-n og Pscl-v i c-strukturen. Pscl-v betyr at preposisjonen er *selektert* og PPscl-n betyr at den selekterte preposisjonen kun kan brukes foran objektet, og at preposisjonen og komplementet utgjør én konstituent (Dyvik, Losnegaard mfl. 2019, s. 82).

F-strukturen viser de grammatiske relasjonene i setninga. Setninga består av attributtene, og i f-strukturen ser vi disse attributtenes verdi. For eksempel har attributtet

²XLE = *Xerox Linguistic Environment*

<https://clarino.uib.no/iness/xle-web>



Figur 4.3: F-struktur i XLE-Web for *han endrer på oppgaven*.

TNS-ASP (tempus og aspekt) verdiene *presens* og *indikativ*. Predikatet er *endre*på*, og det tar i denne setninga argumentene *han* og *oppgaven*. Når en preposisjon eller partikkel er selektert av verbet, blir preposisjonen inkorporert i verbets predikat. Dette symboliseres med ”*”, som brukes ved kombinasjoner av leksikalske predikater med selekterte partikler eller preposisjoner (Dyvik, Losnegaard mfl. 2019, s. 82). Den selekterte preposisjon er uten leksikalsk innhold og har følgelig verdien «nosem» i f-strukturen. En preposisjon med leksikalsk innhold, i en adjunkt, ville hatt verdien «sem».

Uten preposisjonen ville *oppgaven* vært analysert som OBJ i f-strukturen, men er her predikatverdien til OBL-TH. Det betyr at *oppgaven* i 4.3 har en oblik funksjon som uttrykker en thetarolle, jf 2.3.

4.2 Innhenting av materiale

Dataen er henta inn på to ulike måter fra INESS. For å finne verb med selektert preposisjon *på*, har jeg søkt med søkestreng i på query-sida i INESS. For å finne de relevante verba *uten* selektert preposisjon, men med objekt, har jeg brukt et søketemplat i Sketch.

Resultatene fra både søkestreng og søketemplat gir en oversikt over hvilke typer objekt et verb tar, i tillegg til hvor stort antall treff verbet har med de forskjellige type objektene i trebankene. Jeg har begrensa begge søkene til ikke-fragmenterte analyser (*fragments=none*) for å redusere innslaget av feilanalyser. Når man søker i INESS, kan man velge om det skal søkes i fragment-analyser eller ikke. Om man velger dette, er også analyser der parseren ikke har funnet en fullstendig analyse av setninga med i resultatet. Her returnerer parseren analyser av de maksimale setningsfragmentene som den har funnet analyser av. Når man søker i syntaktisk avanserte søk, er det tilrådelig å velge vekk fragment-analysene, og dermed bare søke i komplette analyser (Dyvik og Meurer 2018, s. 10).

Søkestreng: Verb med selektert *på*

INESS Search, et søkespråk for trebanker, håndterer en rekke trebankformater, og spesielt LFG. Søkestrengen kan referere til forhold i f-strukturen, c-strukturkonfigurasjon og forholdet mellom c- og f-strukturer. Spørrespråket implementerer full førsteordens predikatlogikk (Dyvik, Meurer mfl. 2016, s. 3558).

Søkestrengen jeg brukte for å finne preposisjonsobjekt med *på*, er vist i (4.1).³ Dette søkeuttrykket spesifiserer et verb med selektert preposisjon *på*. Søkestrengen begynner med å spesifisere at det søkes etter en verbform med noden *fin*, *inf* eller *sup* i c-strukturen, som vil si at verbet er bøydd i henholdsvis presens/preteritum, infinitiv eller supinum. Videre spesifiserer søkeuttrykket at verbet tar selektert preposisjon *på*, som er merka med *Psel-v* i c-strukturen. Komplementet til *på* er enten *OBL-TH*, *COMP* (nominal leddsetning) eller *XCOMP* (infinitivsetning). Det er mye syntaktisk tvetydighet i valget mellom selektert og ikke-selektert preposisjon i trebanken, så det forekommer dessverre ofte feilanalyser med adjunkter framfor preposisjonsobjekt. På grunn av dette ble søkeuttrykket modifisert, der det ble lagt inn en begrensning som gjør at avstanden mellom verb og selektert preposisjon kan være høyst ett ord. Dette fjerner en god del feilanalyser, men også en og annen riktig. Søkestrengen ga likevel et resultat som ble vurdert som godt nok til denne undersøkelsen.

```
(4.1)  #x_:[cat='Vfin|Vinf|Vsup'] > #w_
        & #y_:[cat='Psel-v'] > "på"
        & #x_ .{1,2} #y_ & #y_ >> #g_
        & #x_ >> #f_ >(OBL-TH | COMP | XCOMP) #g_ >PFORM 'på'
```

³Søkeuttrykket ble utforma av Helge Dyvik.

```
& ( #f_ >(OBL-TH NTYPE NSYN) #type | #f_ >((COMP | XCOMP) VFORM) #type)
& #f_ >PRED #p
```

Søkestrengens resultat kommer fram i en liste hvor hvert treff har en en *#p-verdi*, som er predikatverdien (for eksempel *se*på*, *riste*på*, *hamre*på* osv.), en *#type-verdi*, som viser hva slags ledd predikatsverdiens argument er, for eksempel substantivfrase, infinitivsetning eller nominal leddsetning, i tillegg til antall treff. Lista kan sorteres etter antall og argument, slik at vi får en oversikt som i (4.4). Her er lista sortert etter antall treff der substantivfrase (*common*) er komplement.

<i>Count</i>	#p: <i>value</i>	#type: <i>value</i>
32557	se*på	common
15070	riste&shake*på	common
13778	gå*på	common
13030	tenke*på	common
9442	stå*på	common
8085	vente&wait*på	common
7196	komme*på	common
6679	trekke*på	common
6324	peke*på	common
5859	stirre*på	common
3965	tro*på	common
3866	basere*på	common
3478	svare*på	common
3475	begynne*på	common
3449	være*med*på	common
3254	satse*på	common

Figur 4.4: Skjerm bilde av del av resultat fra søkestreng 4.1, sortert etter *count* og *#type: value*.

Jeg lasta ned tabellen med resultater fra INESS. Dette ble lasta ned som en tabell med en kolonne til hvert ledd med informasjon, som vist i 4.4: frekvenstall, predikatverdi og komplementtype. Frekvenstall og predikatverdi til alle verb med *common* som *#type-verdi* ble limt over i et egen tabell.

Søketemplat: verb uten selektert *på*

For å finne verb med nominalt objekt brukte jeg et søketemplat i Sketch. Søketemplater er uttrykk som tillater brukeren å søke etter eksempler i trebanken uten å beskjefte seg direkte med søkespråket. De er ferdig formulerte søkeuttrykk med parametre der brukeren

kan legge inn relevant informasjon, som i dette tilfellet var de aktuelle verba fra resultatet søkestrengen ga (Dyvik og Meurer 2019).

Templatet jeg brukte, heter V-arg2types(@V), og finner objektstyper til det oppgitte verbet. Her er bare verb uten selektert preposisjon og partikler tatt med, og passive setninger der argumentet er subjekt, er ikke inkludert. Etter at verba fra søkestreng (4.1) var sortert, fylte jeg ut parameterverdien til @V med de aktuelle verba, og resultatet viste hvor mange eksempler som fantes med ulike typer objekt. I (4.2) vises templatets fullstendige søkeuttrykk.

```
(4.2)  #f_ >PRED #verb: '(@V)'
        & #f_ >ARG2 #g_ & (#g_ >(NTYPE NSYN)
        #type: 'common/pronoun' | #g_ >VFORM #type: 'fin|inf')
        & #f_ >((OBJ | COMP | XCOMP)) #g_#x_: [cat='Vfin|Vinf|Vsup'] > #w_
```

Resultatet fra søketemplatet vises på samme måte som i (4.4), og det kan også sorteres etter antall treff og objektstype. Etter at jeg hadde sortert data fra søkestrengen i (4.1), ble frekvenstallet til verba med objekt realisert som substantivfrase ført inn i tabellen hvor jeg hadde frekvenstallet til de samme verba med PO med substantivfrase som komplement.

4.3 Sortering av data

Søk med både søkestreng og templat ga en oversikt over hvilke typer komplement og argumenter verbet tar: *common*, *pronoun*, *inf*, *fin*, *proper* og *uri*. Dette betyr henholdsvis substantivfrase, pronomen, infinitivsetning, leddsetning, egennavn og nettside. Sistnevnte har klart færrest treff, mens førstnevnte har flest. For å begrense omfanget har jeg valgt å kun se på treffene med verb som tar substantivfraser som objekt og utfylling i PO, og ikke treffene der disse leddene utgjøres av andre former.

Søkestrengen ga et resultat på 409 verb med selektert preposisjon *på* og substantivfrase som komplement. De 100 verba med flest treff ble ført inn i et Exceldokument. Treff med selektert preposisjon blant disse hadde et stort spenn i frekvens, fra flest treff på 32447 (*se *på*) til verbet med færrest treff på 303 (*huske&rememb *på*). Se tabellen i vedlegg A for liste over disse verba og antall treff med selektert *på*.

Blant de 100 verba var det flere predikatverdier som omfatter mer enn verb + *på*, som for eksempel *være*med*på* og *få#øye*på*. Disse uttrykkene ble fjernet, og dette reduserte lista med 15 treff.

Deretter ble verb som endret betydning med selektert preposisjon (jf. 3.2.5), fjernet fra lista. Dette luket ut predikatverdiene *komme*på*, *skylde*på*, *støte*på*, *tyde*på*, *lure*på* og *fokusere*på*.⁴ Her ble også *trykke*på* fjerna, selv om verbets betydning er nært beslektet i konstruksjonene med OBJ og PO. I denne oppgaven er *trykke* med selektert *på* tolket som 'å trykke eller taste noe med fingeren, slik at det gir etter'.

Enkelte verb *kan* endre betydning med *på*, men ikke alle tilfeller. Et eksempel på dette er *kjenne (på)*. *Kjenne* med substantivfrase som argument kan uttrykke ei handling tilsvarende det å føle eller fornemme, som i *kjenne glede*, men også *å ha kunnskap om*, som i *kjenne reglene*. Verb som dette er ikke fjerna, men kommenteres i seksjon 6.1.2 i kapittel 6. *Kjenne* blir også undersøkt nærmere i 5.5.

Neste steg var å ta vekk verba som ikke kan ta objekt der det kan ta PO. Dette utelukket verb som kan opptre med PO og objekt, men ikke i korresponderende roller, som beskrevet i 3.3. Det gjaldt verb som kan opptre med PO og objekt, men *samtidig*, og ikke i korresponderende roller (jf. eksempel (3.20) i 3.3). Her ble predikatverdier som *invitere*på*, *by*på* og *leve*på* strøket fra lista. Det gjaldt også *rope*på* og *svare*på*, som heller ikke kan uttrykke korresponderende roller i PO og objekt. Flere av disse verba ville antakelig fått mange treff i søketemplet, der vi ser etter verb med nominale argument, men argumentene uttrykker ikke en korresponderende rolle til komplementet i preposisjonsobjektet, og de kan ikke erstatte hverandre, som er det denne undersøkelsen er opptatt av.

I seksjon 3.3 ble det også nevnt at visse verb som vanligvis tar PO, kan ta objekt dersom det er ei leddsetning eller en infinitivkonstruksjon. *Tenke* og *håpe* er eksempler på slike verb. Resultatlista består kun av verbfraser med *på* der komplementet er en substantivfrase, men verb som *tenke* og *håpe* viste seg å også ha en del treff også med objekt. *Håpe*, som jeg kommer tilbake til i 4.4.1, hadde nesten utelukkende feilanalyser i treffene med objekt, og ble på grunn av dette ekskludert i undersøkelsen.

Tenke hadde imidlertid ikke mange feilanalyser. Store deler av det høye antallet treff med objekt skyldes varianter av det faste uttrykket *å tenke tanken*. Det er flere verb hvis høye antall treff antakelig skyldes faste uttrykk som dette. Eksempelene i (4.3-4.6) viser de

⁴*Fokusere* og *lure* endrer ikke betydning når de brukes intransitivt, men får annen betydning når de brukes med objekt.

vanligste faste uttrykkene fra datagrunnlaget.

(4.3) Angsten tok henne da hun tenkte denne tanken.

(4.4) Kevin trodde nesten ikke sine egne øyne.

(4.5) Han kunne knapt tro sine egne ører.

(4.6) Han snudde på hælen og skrittet mot.

(4.7) Jeg trekker på skuldrene og holder kjeft.

Tenke hadde et treff på 3073 med nominalt objekt. Av disse var 1298 med en ordform av *tanke* som objekt, som utgjør 29,5 % av treffene, inkludert eventuelle feilanalyser. Til sammen var det 666 tilfeller av treff som i eksempel (4.4) og (4.5) blant de nominale treffene til *tro*. Dette utgjør nesten 17 % av de nominale treffene. I gjennomgangen av treffene så det ut til at de fleste faste uttrykkene besto av *verb* + *substantivfrase*, men det var også faste uttrykk blant treffene med preposisjonsobjekt. Uttrykket *snu på hælen* var den mest frekvente av disse, og det utgjorde nesten 20 % av treffene med *på*. Faste uttrykk som dette er ikke fjerna fra datagrunnlaget, men de blir diskutert i 6.1.1. Det fins imidlertid ett unntak, og det gjelder verbet *trekke* og det faste uttrykket *trekke på skuldrene*, som illustert i eksempel (4.7). *Trekke* ble fjerna fra datagrunnlaget, og jeg kommer tilbake til begrunnelsen i 4.3.1.

Sorteringsstegene bestod altså av å:

1. fjerne predikatverdier med mer enn verb + *på*,
2. fjerne verb som endrer betydning med selektert preposisjon,
3. og fjerne verb med forskjellig argumentstruktur med selektert preposisjon og objekt.

Tabell (4.2) viser en oversikt over hvilke predikatverdier som ble fjerna ved hvert steg. Se tabell 1 i vedlegg A for liste over utgangspunktet med de 100 mest frekvente verba.

Etter sorteringsstegene nevnt over ble lista med predikatverdier minsket fra 100 til 71, men den inneholdt fremdeles verb som ikke tilfredsstiller krava for å være en del av undersøkelsen. Det er blant annet flere av dem som sjelden eller aldri opptrer med objekt som alternativ (for eksempel *stole*, *peke* og *stirre*). Etter den manuelle sorteringa søkte jeg med de gjenværende aktuelle verba i søketemplet, og for å sikre at verba i undersøkelsen brukes med både PO og OBJ, ble det vurdert at treffene med OBJ og PO skal utgjøre

mer enn <i>verb</i> + <i>på</i>	annen betydning med <i>på</i>	<i>PO</i> og <i>OBJ</i> ikke i korresp. roller
være*med*på	komme*på	satse*på
få#øye*på	fokusere*på	by*på
ta*vare*på	støte*på	leve*på
gå*ut*på	tyde*på	invitere*på
komme&get*seg*på	skylde*på	tjene*på
ta*fatt*på	lure*på	rope*på
sette#pris*på	trykke*på	svare*på
basere*seg*på		
gå*med*på		
se*på*som		
falle*på#kne		
legge#vekt*på		
prøve*seg*på		
forberede*seg*på		
legge*ut*på		
15	7	7

Tabell 4.2: Predikatverdier som ble fjerna ved hvert sorteringssteg.

minst 10 % av totalen før feilanalyser ble gjennomgått. Dette kriteriet ble satt for å sikre faktisk veksling mellom OBJ og PO blant verba i undersøkelsen. Av de 71 verba var det 39 verb som hadde færre enn 10 % av treffene med PO eller OBJ. Treffene til *sjå* og *tenkje* ble satt sammen med bokmålsformene *se* og *tenke*.

4.3.1 Vurdering av *gå*, *trå*, *tråkke* og *trekke*

Sorteringa innebar kriterier for argumentstruktur, at verbet beholdt betydningsinnholdet i bruk med både objekt og PO, og at det hadde en variasjon i hva slags argumenttype det tar – det måtte veksle mellom OBJ og PO, der variasjon med et av leddene utgjorde minst 10 % av treffene. I tillegg til dette ble *gå* fjernet fra lista. *Gå* har et vidt spekter av bruksområder, og setninger med verbet sammen med selektert *på* bød på flere problemer

i sorteringa av datamaterialet. Dette gjaldt også verba *trå* og *tråkke*, som også ble fjerna fra lista. Disse verba er semantisk beslekta, men har ulike bruksområder. Analysene av disse verba med selektert *på* kan tolkes på ulike måter.

Vurdering av *gå*

Gå bød på flere problemer i sorteringa av datamaterialet. I setninger som *hun gikk på tur* kan man tolke *på tur* som et slags indre (preposisjons-)objekt, og det samme gjelder objektet uten selektert preposisjon: *hun gikk tur*. Indre objekter er objekter som er semantisk beslekta med verbet og betegner mer eller mindre det samme som verbet – objektets betydning ligger innenfor verbalets betydningsområde (Lie 1984, s. 88). Det er imidlertid kun varianter av setninger med *gå (+ på) + tur* som varierer med og uten preposisjon.

Hva så med setninger som *hun går på skole* eller *hun gikk på jobb*? Det første problemet er at disse konstruksjonene kun fungerer med preposisjon, uten dem blir setninga ugrammatisk: **hun går skole/*hun går jobb*. Det andre problemet er at disse oblike leddene ser ut til å befinne seg i en gråsoner, og ganske langt i retning stedsadverbial.

Hvorfor *gå* så å si bare varierer mellom *tur* og *på tur* når det er snakk om OBJ og PO, er vanskelig å si. Det er mulig at det at *tur* er et indre objekt, har noe med saken å gjøre. Et søk i den digitaliserte boksamlinga i Nasjonalbibliotekets n-gram-tjeneste viser at ordstillinga *gå tur/gaa tur* ble brukt tidligere enn ordstillinga med preposisjon, som illustrert i 3 i vedlegg B. Preposisjonen har med andre ord kommet inn senere. En forklaring kan være at siden *på* alltid brukes i andre konstruksjoner med *gå + OBJ*, har preposisjonen smitta over også i denne konstruksjonen, samtidig som den eldre varianten *gå tur* fortsatt er bevart.

Det fins en håndfull treff med varianter av *gå skole* og *gå kurs*, illustrert i (4.8), blant de 23 788 treff i datasettet med *gå + OBJ*.

- (4.8) (a) Flere leger har faktisk gått akupunkturkurs, men de anvender det sjelden.
- (b) Andre som var med i prosessen hevder at dette også hadde sammenheng med at Jens skulle gå statsministerskolen.

Nominalene *kan* stå som objekt til *gå*, men spørsmålet er om *på* er knytta til verbet og dermed del av PO på samme måte som *på* i *gå på tur*. Søk i både korpus og n-gram-tjenesten viser at disse konstruksjonene ikke er i nærheten av like frekvente som varianten med *på*. Når det gjelder *gå på kino* og *gå på jobb*, oppfattes preposisjonen med en mer selvstendig stilling som angir påstedskontakt, slik at frasen bør analyseres som adverbial.

Om vi ser bort fra setninger med *gå (+på) + tur*, finnes det særdeles få variasjoner med og uten preposisjon. På bakgrunn av dette er *gå* fjernet fra lista og ikke med i undersøkelsen.

Vurdering av *trå* og *tråkke*

Mange av de oblike leddene til *trå* og *tråkke* befinner seg også i en gråsone mellom adverbial og PO. Resultatet viste treff med setninger av typen *trå* og *tråkke (på) en pedal*, både med og uten *på*. Ved de andre treffene med selektert preposisjon, som *trå på gulvet* og *tråkke på gresset*, vil jeg regne preposisjonsfrasene som adverbiale uttrykk og ikke preposisjonsobjekt. Disse blir enten ugrammatiske uten preposisjon, eller så endrer verbets betydning seg, jf. *trå på gulvet* – **trå gulvet* og *tråkke på sti* – *tråkke sti*. På bakgrunn av dette konkluderte jeg med å utelukke disse verba.

Vurdering av *trekke*

Jeg nevnte tidligere at faste uttrykk ikke ble fjerna fra datagrunnlaget, med unntak av *trekke*. I de andre tilfellene utgjorde de faste uttrykkene omtrent 15–30 % av treffene, men dette er ikke tilfelle når det gjelder treffene til *trekke* med selektert *på*.

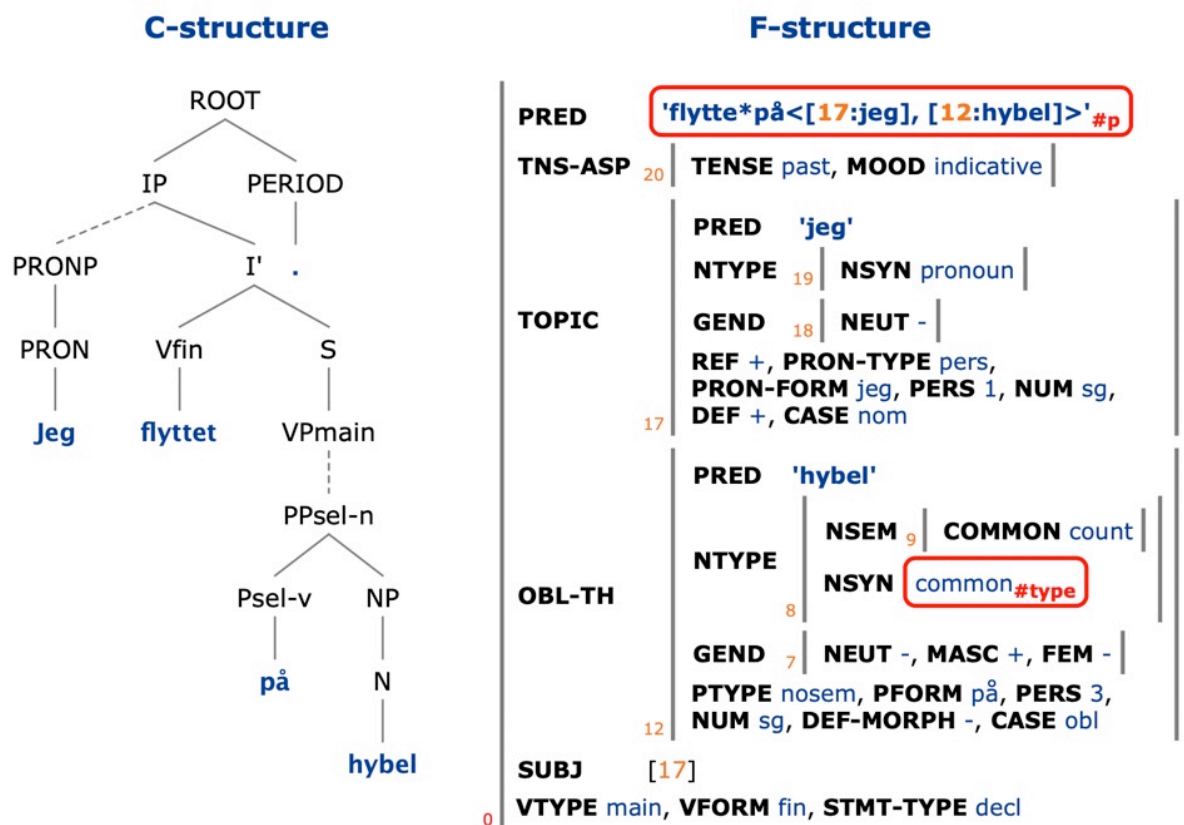
Trekke hadde totalt 6679 treff, og blant disse bestod omtrent 5800 av det faste uttrykket *trekke på skuldrene*. I tillegg var det en del treff med *trekke på akslene* og *trekke på smilebåndet*. Totalt var omtrent 90 % av setningene blant treffene faste uttrykk.

Det er lite hensiktsmessig å sammenlikne preposisjonsobjekt og objekt ved *trekke* når en så stor del av treffene kommer av faste uttrykk som ikke veksler med nominalt objekt, og beslutninga ble dermed å fjerne *trekke* fra lista.

4.4 Feilanalyser i NorGramBank

Selv om søkestrengen spesifiserte en kort avstand mellom verb og selektert preposisjon, forekom det likevel en del feilanalyser i resultatet, der ikke-selektert ble analysert som selektert i NorGram. I søkeresultatet kan man gå inn i treffene til hvert verb og se på analysen av hver enkelt setning. Et eksempel på en preposisjon med leksikalsk innhold, som skulle hatt verdien «sem», men er analysert som selektert med «nosem»-verdi, er illustrert i figur (4.5).

I analysen i figur (4.5) er *på hybel* tolket som et preposisjonsobjekt: I f-strukturen er *på* inkorporert i verbets predikat, preposisjonen er markert som «nosem», med andre ord

Figur 4.5: NorGrams analyse av *Jeg flyttet på hybel*.

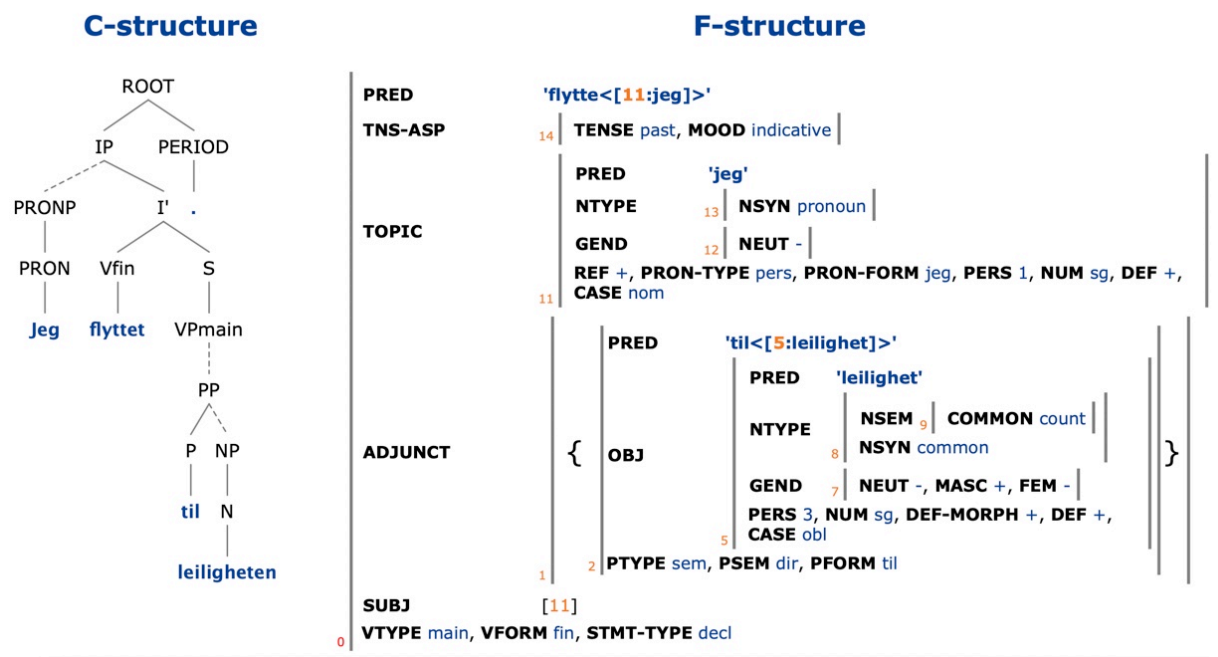
uten leksikalsk innhold, og *hybel* er merka med oblik thetarolle *OBL-TH*. I c-strukturen er preposisjon også markert som selektert av verbet ved *Psel-v*. Analysen hadde vært korrekt om det som ble flytta på, faktisk var en hybel, men her er det subjektsreferenten 'jeg'.

Dette er slik preposisjonsobjekter blir behandla i LFG, og det er tydelig at parseren i XLE-Web har behandla preposisjonsfrasen som et preposisjonsobjekt framfor et stedsadverbial. Til sammenlikning viser figur 4.6 hvordan parseren tolker stedsadverbialer riktig.

I figur 4.6 er preposisjonsfrasen analysert som adjunkt i f-strukturen, preposisjonen står ikke som selektert av verbet, og har verdien «sem», og kan dermed tolkes som en preposisjon med leksikalsk innhold.

4.4.1 Feilanalyser i resultatene

For å komme fram til tall som viser hvor ofte preposisjonen brukes som selektert ved et visst verb, gjorde jeg et tilfeldig utvalg på 100 setninger av hver predikatverdi, og telte



Figur 4.6: NorGrams analyse av *Jeg flyttet til leiligheten*.

hvor mange feilanalyser jeg fant manuelt der. Det samme gjorde jeg med søkeresultatet fra templatet, og telte manuelt hvor mange av objektene som faktiske utgjorde substantivfraser. Deretter antok jeg at den prosent gjaldt for alle eksemplene med vedkommende verb. Etter dette ble prosentverdiene til hvert verb i lista endret som vist i tabell 4.3. Prosentfordelinga er regna ut fra tallene resultattabellene hadde da de ble lasta ned fra INESS, samt tallet når feilanalysenes prosentandel var subtrahert fra tallet. Tallene før og etter gjennomgang av feilanalyser, er vist i tabell 2 og 3 i vedlegg C.

Verba *bære* og *tviholde* hadde et treffantall på 10 % og 16 % for henholdsvis treff med PO og OBJ, men på grunn av feilanalyser blant treffene med PO for *bære* og OBJ for *tviholde*, ble prosentandelen justert ned til 9 % for begge setningstypene. Verba er likevel inkludert i analysen.

I INESS kan man, i tillegg til å laste ned hele tabellen med resultater, laste ned en fil som viser alle setningene som utgjør verbets treff. Det vil si at resultatet til for eksempel *se*på*, som var predikatverdien med høyest antall treff med substantivfrase som komplement i PO, ble lasta ned i en fil som viste alle 32 557 setningstreffe. Resultatet ble vist i en tabell i et TSV-dokument med en kolonne for hvilken del av trebanken treffet er fra, en for setningas identifikasjonsnummer og en for selve setninga. I den nedlasta fila er setningstreffe sortert

nob-avis	3703682	Det er sant, det er brutalt, sier Jon-Inge og ser på skoene som står der under senga uten å skulle noe sted.
nob-avis	3704416	Spiller et barn tv-spill eller ser på tv, følger en voksen med, konstant.
nob-avis	3705115	I sommer satt Nina på tunet på Carl Johan da en forretningsmann kom innom for å se på bygningsmassen som er lagt ut for salg.
nob-avis	3705612	Advokat Mette Yvonne Larsen ser ikke på de ulike rollene som noe problem:
nob-avis	3706482	– Hvis vi går inn og ser på lisenskravene for kvinner og menn, er det stor forskjell på mange områder.
nob-avis	3706789	Vi er et av de beste lagene som ikke er i EM, hvis man ser på rankingen.
nob-avis	3707012	Jeg har mine stunder, men jeg prøver å se positivt på ting.
nob-avis	3710007	Hele tiden ser hun på revolveren, ser etter forandringer i bevegelsene hans, i øynene hans.
nob-avis	3710298	Han ser på kameraten Anders, og skyver leksene fra seg.
nob-avis	3710359	Samuel så på broren sin, møkkete og kald, og han følte seg trygg.
nob-avis	3710631	Det de vet, har de lest seg til og sett på film, de har det ikke fra meg.

Figur 4.7: Utsnitt fra nedlasta fil av *se*på* med substantivfrase som komplement.

etter hvilket delkorpus treffene er fra. Figur 4.7 viser de øverste treffene fra setningene med predikatverdi *se*på* og substantivfrase i komplement.

Fra denne fila kopierte jeg over alle setningene i en ren tekstfil (.txt). Tekstfila ble deretter lest og lagra som en liste i Python, der hver setning utgjorde en tekststreng. Fra denne lista lagde jeg en ny fil med hundre tilfeldig utvalgte tekststrenger – altså setninger. Dette gjorde jeg med *random*-modulen, som har en funksjon som genererer tilfeldige elementer fra en liste uten repetisjoner eller duplikater. Denne prosessen ble gjentatt med alle de aktuelle verba fra tabell 4.3. Dette ga meg 50 filer med hundre setninger i hver fil. Hvert verb fikk dermed to filer med tilfeldig utvalgt data – én med hundre av treffene fra søkeuttrykket som spesifiserer PO, og én med hundre av treffene fra søketemplet som spesifiserer OBJ.

25 verb sto igjen etter sorteringsprosessen beskrevet i seksjon 4.3, men enda et verb ble fjerna under gjennomgangen av feilanalyser. *Håpe* med nominalt objekt hadde nesten utelukkende feilanalyser, med kun tre setninger som ikke ble markert i rødt i gjennomgangen. De aller fleste feilanalysene skyldtes leddsetning eller infinitivkonstruksjon framfor substantivfrase i objektet, men det var også en del setninger der ordformen *håpet* var feilanalysert som verb der det egentlig betegna substantivet *håp*. (4.9) viser eksempler på dette. På bakgrunn av dette ble *håpe* også fjerna fra undersøkelsen.

- (4.9) (a) Jeg har derfor i denne lille boken søkt å samle en del momenter som jeg håper kan være av en viss verdi for om mulig å få mer plan i helsearbeidet blant barn.

	<i>Før feilanalyser:</i>		<i>Etter feilanalyser:</i>	
<i>VERB</i>	<i>PO</i>	<i>OBJ</i>	<i>PO</i>	<i>OBJ</i>
se/sjå	27 %	73 %	28 %	72 %
tenke/tenkje	75 %	25 %	81 %	19 %
tro	46 %	54 %	72 %	28 %
begynne	40 %	60 %	50 %	50 %
bygge	21 %	79 %	21 %	79 %
ligne	21 %	79 %	23 %	77 %
bære	10 %	90 %	9 %	91 %
rette	21 %	79 %	21 %	79 %
snu	17 %	83 %	17 %	83 %
smake	54 %	46 %	58 %	42 %
flytte	16 %	84 %	13 %	87 %
vri	25 %	75 %	25 %	75 %
spare	24 %	76 %	25 %	75 %
lette	32 %	68 %	38 %	62 %
tygge	49 %	51 %	51 %	49 %
tviholde	84 %	16 %	91 %	9 %
ri	35 %	65 %	44 %	56 %
rynke	15 %	85 %	15 %	85 %
suge	32 %	68 %	33 %	67 %
jakte	74 %	26 %	84 %	16 %
løsne	18 %	82 %	19 %	81 %
klappe	27 %	73 %	19 %	81 %
dreie	27 %	73 %	29 %	71 %
angre	46 %	54 %	48 %	52 %

Tabell 4.3: Prosentfordeling før og etter feilanalyser.

- (b) Jeg var, med hele mitt hjerte og hele min sjel, opptatt av visse oppdagelser jeg håpet å gjøre.

- (c) Men jeg visste også innerst inne at det ville være en løgn å gi dem dette håpet.

Blant setningene med direkte objekt var det flest feilanalyser i utvalget til *håpe*, *begynne*, *jakte*, *lette*, *ri*, *tenke*, *tro* og *tviholde*. Blant setningene med selektert *på*, var det flest feilanalyser i setningene med predikatverdiene *flytte*på* og *jakte*på*. Alle disse hadde over 20 % feilanalyserte setninger blant de hundre tilfeldig utvalgte setningene. Det var også totalt flere feilanalyser fra søket på *verb* + OBJ enn søket på *verb* + PO. I (4.10–4.13) vises eksempler på de mest typiske feilanalysene blant setningene med direkte objekt.

- (4.10) (a) Brannen skal ha begynt et sted ved Lille Lungegårds vann.
 (b) Vi er vanlige arbeidsfolk, og vi har jaktet hele livet, fnyser han.
- (4.11) (a) Som alltid i våre dager begynner man med barnet.
 (b) I England, mener Arnold, tenker [hver klasse] bare på seg selv;
 (c) Kanskje rir vi på en bølge så roret henger i løse luften.
- (4.12) (a) I dag tror jeg mange lærere opplever at de får oppgaver som de ikke hadde tenkt hørte inn under læreryrket, i møte med skolen.
 (b) Hvorfor tror du han flyktet fra byen i en slik fart?
 (c) Nå begynner heldigvis dette å snu, fordi det er langt flere mennesker som har råd til å kle seg skikkelig.
- (4.13) (a) I slutten av desember begynte også mobiliseringen av soldater til Varanger Bataljon.
 (b) Fetter Bamse tenkte også.

Eksemlene i (3.2) viser setninger der adverbialet har blitt analysert som direkte objekt. Det var også flere setninger som hadde selektert preposisjon selv om søketemplet spesifikt uttrykker at setningene *ikke* skal ha dette. Det ble likevel treff med setninger med selektert *på* og andre preposisjoner, som vist i (4.11), og disse ble regnet som feilanalyser. Eksemlene i (4.12) viser feilanalyser der objektet ikke er en substantivfrase, men en leddsetning eller infinitivkonstruksjon. Særlig *begynne* og *tro* hadde slike feilanalyser. Det var også flere verb som ble brukt uten et andre argument i det hele tatt, disse er vist i (4.13).

*Klappe*på* og *flytte*på* hadde feilanalyser der *på* innledet et stedsadverbial framfor preposisjonsobjekt (jf. (4.14–4.15)). Dette var den vanligste feilanalysen blant setninger med selektert *på*.

(4.14) (a) Binky strakte ut hånda og klappet venninnen på skulderen.

(b) Nå sto hun og klappet den på mulen.

(4.15) (a) De måtte flytte i alle fall, så hvorfor ikke flytte på landet, og hvorfor ikke til Stokke?

(b) De flyttet inn på den flotte slektsgården.

Andre typiske feil i datasettet gjaldt verbformer i presens partisipp brukt adjektivisk og stavfeil i korpus, som vist i eksempel (4.16).

(4.16) (a) Svaret på denne hyllest kom beskjedent med den allerede den gang
begynnende blyghet.

(b) I stedet må han lese god norsk litteratur, vel å merke av alle sj angrer.

Kapittel 5

Resultater og analyse

I denne delen av oppgaven ser jeg nøyere på setninger der verbet er brukt med preposisjonsobjekt, og setninger der verbet er brukt med nominalt objekt, og sammenlikner disse. I sammenlikninga av de ulike argumentene er jeg i dette kapitlet interessert i endringer som gjelder aspekt og aksjonsart, semantiske roller og i hvor stor grad objektsreferenten er berørt. Jeg ser også etter likhetstrekk ved verb som har samme forskjell i betydning med og uten *på*, og systematiserer disse.

I analysearbeidet dukket det også opp andre funn som var interessante. De blir diskutert i 6.2 i neste kapittel. I tillegg er det én konstruksjon som får litt ekstra oppmerksomhet i dette kapitlet, nemlig *kjenne på*. Selv om *kjenne*, med og uten selektert *på*, ikke nådde kriteriene for å være med i undersøkelsen (minst 10 % av treffene måtte utgjøre en av argumenttypene før feilanalysen, *kjenne *på* utgjorde 4 % av det totale treffet før gjennomgang av feilanalyser), var det utsagn med *kjenne på* som ga idéen til å skrive en oppgave om *på*.

Avslutningsvis i dette kapitlet presenterer jeg en tabell med en oversikt over hvilke semantiske forskjeller selektert *på* kan medføre til hvilke verb.

5.1 Fordelinga av PO og OBJ

Tabell 5.1 viser verba som stod igjen etter sorteringsprosessen. I tabellen står prosentfordelinga av verba og det totale antallet treff med både PO og nominalt objekt. Som det framgår i tabellen, er treffene mange blant verba. På grunn av dette har jeg valgt å hovedsakelig se nøyere på de hundre tilfeldig utvalgte setningene som ble trukket ut under sorteringsprosessen beskrevet i 4.4.1. De fleste eksemplene er henta fra dette materialet,

men noen er også fra filene med det totale treffet.

<i>VERB</i>	<i>PO</i>	<i>OBJ</i>	<i>totalt</i>
se/sjå	28 %	72 %	120357
tenke/tenkje	81 %	19 %	16421
tro	72 %	28 %	5376
begynne	50 %	50 %	6301
bygge	21 %	79 %	12943
ligne	23 %	77 %	8392
bære	9 %	91 %	15257
rette	21 %	79 %	5681
snu	17 %	83 %	6369
smake	58 %	42 %	1672
flytte	13 %	87 %	4170
vri	25 %	75 %	2442
spare	25 %	75 %	2455
lette	38 %	62 %	1602
tygge	51 %	49 %	1186
tviholde	91 %	9 %	529
ri	44 %	56 %	984
rynke	15 %	85 %	2774
suge	33 %	67 %	1233
jakte	84 %	16 %	452
løsne	19 %	81 %	2065
klappe	19 %	81 %	1098
dreie	29 %	71 %	1194
angre	48 %	52 %	643

Tabell 5.1: Verbas prosentfordeling mellom PO og OBJ.

5.2 Endring i aksjonsart

Flere av verba har annen i aspekt og aksjonsart ved bruk av *på* foran objektet. Der aspektet er forskjellig med og uten bruk av *på*, er det perfektivt med nominalt objekt og imperfektivt med preposisjonsobjekt. Det er imidlertid mer enn *på* som kan endre dette, og i denne delen fokuserer jeg primært på endring i aksjonsart, men kommenterer aspektforskjeller avslutningsvis og i seksjon 5.4.

Bruken av *på* i disse konstruksjonene endrer som regel aksjonsart i én retning: fra en prosess som er noenlunde avgrensa til en prosess som er noenlunde uavgrensa. Det går sjelden andre veien – bruk av *på* endrer vanligvis ikke en prosess som mer eller mindre er uavgrensa til å bli mer avgrensa. Verba som kan få annen aksjonsart ved bruk av *på*, er blant annet *se*, *tenke*, *bygge*, *bære* og *rette*. Det er disse verba jeg fokuserer på i denne delen, men jeg nevner flere tilfeller av forskjellige aksjonsarter avslutningsvis.

For å sjekke om verb med *på* har et annet aspekt, har jeg testa verba i konstruksjoner med adverbet *ferdig* for å betegne at det som verbalhandlingene uttrykker, er avsluttet, som vist i (3.10), seksjon 3.2.2 i kapittel 3. Å legge til *ferdig* betyr at verbalhandlinga er fullført og avslutta, og vil dermed ikke gå i setninger med det imperfektive aspektet.

Et telisk verb kan vanligvis kombineres med et tidsadverbial som består av *på* + angivelse av tidslengde, mens et atelisk verb kombineres med et tidsadverbial som består av *i* + angivelse av tidslengde (Faarlund mfl. 1997, s. 640). Dette er også en test jeg har benytta for å se etter eventuelle endringer blant verba med og uten PO. Ved bevegelsesverb er det også nødvendig å teste med et stedsadverbial som angir *mål*. Dersom verbfrasene kan ta slike retningsadverbialer, regnes handlinga som avslutta med et implisitt slutt punkt.

Se på

Se skiller seg fra de andre verba ved at aksjonsarten kan være svært varierende i ulike kontekster. Aksjonsarten kan blant annet være punktuell, som i (5.1), telisk, som i (5.2), og atelisk, som i (5.3).

(5.1) Bendik gliste da han så bulken i skjermen.

(5.2) Veltilpasset «bra» ungdom som så programmene, oppfattet gjerne budskapet slik det var ment.

(5.3) Han satt og så på en film.

Punktuelle, eller ikke-durative, handlinger uttrykt gjennom *se* kan leses synonymt med verb som *finne* eller *oppdage*. I (5.1) har subjektsreferenten oppdaga en bulk, og det er en momentan handling hvor vi ikke kan snakke om tidsforløp eller ulike tidsfaser ved handlinga. Setninga blir ikke ugrammatiskalsk med *på*, men aksjonsarten forandrer seg: *Bendik gliste da han så på bulken i skjermen*. Med *på* er det uklart om bulken oppdages i handlinga eller ikke, og det er heller ikke en punktuell handling der hele handlinga realiseres momentant. Ved å legge til *på*, blir altså eksempelet i (5.1) ei durativ verbalhandling.

Teliske handlinger er heller ikke mulige å uttrykke med *se* + *på*. Vi kan forenkle setninga i (5.2) til ”de så programmene”, og se om de består testene beskrevet i 5.2:

- (5.4) De så programmene *ferdig*.
 De så programmene *på fire timer*.
 ?De så programmene *i fire timer*.

- (5.5) *De så på programmene *ferdig*.
 *De så på programmene *på fire timer*.
 De så på programmene *i fire timer*.

Uten preposisjon oppfattes aksjonsarten som telisk. Det er usikkert om setninga i det hele tatt er akseptabel når tidsadverbialet *i mange timer* legges til i (5.4). Den kan imidlertid ikke leses telisk ved bruk av preposisjon, som vist i (5.5).

Det eneste modifierende leddet som kan uttrykke noe om tidsforløp i eksempel (5.3), er uttrykk som *i mange timer* eller liknende. Tidsadverbet *ferdig* eller adverbialet *på mange timer* gjør setninga ugrammatiskalsk, og det er tydelig at vi har å gjøre med atelisk aksjonsart i (5.3).

Jeg nevnte innledningsvis at *på* vanligvis endrer aksjonsart i én retning – fra en form for avgrensa handling til en form for uavgrensa handling, jf. eksemplene (5.4–5.5). Dette påvirker også ofte aspektet. I eksemplene med nominalt objekt tolkes aspektet som perfektiv, vi ser hele punkthendelsen i (5.1) og hele aktiviteten i (5.3). Eksempelet med *på* har imperfektivt aspekt, der vi kun ser deler av aktiviteten: *Han satt og så på en film*. (*Han rakk ikke se den ferdig*.) Det imperfektive aspektet blir imidlertid bevart også uten *på*, og kommer heller fram gjennom pseudokoordinasjonen med *sitte* + *verb*, som er en vanlig uttrykksmåte for imperfektivt aspekt.

Likevel har *se* har et bredere utvalg av mulige aksjonsarter når det kombineres med objekt, mens det med *på* kun uttrykker ateliske handlinger. Dette kan forklare hvorfor det er en stor overvekt av *se* + OBJ framfor *se* + PO.

Tenke på

Når *tenke* brukes med substantiv som argument, er det et klart flertall av konstruksjoner med *på*. Antakelig kommer forskjellen mellom *tenke* og *tenke på* tydeligere fram i konstruksjoner der argumentet ikke utgjøres av substantivfrase, men av ei leddsetning.¹ Når *tenke* brukes tar leddsetning som OBJ eller utfylling i PO, er det totale treffet høyere for konstruksjoner både med og uten preposisjon, henholdsvis ca. 10 000 treff med *tenke* + *på* + leddsetning og ca 20 000 treff med *tenke* + *på* + leddsetning. Det fins likevel treff blant setningene med substantivfrase som viser et skille mellom aksjonsarten når *tenke* brukes med og uten *på*. I mange av treffene med *tenke* og OBJ utgjøres objektet av substantivet *tanken* (se seksjon 6.1.1 i neste kapittel), men det er også treff som likner eksemplene i (5.6).

- (5.6) (a) Det krever nok at vi tenker bypolitikk på en litt annen måte enn før.
 (b) Vi må tenke folkehelse i alt vi gjør.
 (c) Alle snakket politikk og tenkte politikk.
- (5.7) (a) Deretter kan jeg tenke på politikk.
 (b) Det var faktisk noen som tenkte på kulturlivet også.
 (c) Vi må tenke på miljøet også.

Forskjellen mellom *å tenke politikk* og *å tenke på politikk* ligger i handlingas aksjonsart. Når *tenke* brukes slik som i (5.6), uttrykker det ei handling som ikke krever en tilførsel av energi, altså en ikke-dynamisk, eller statisk, handling. Eksemplene i (5.6) uttrykker en tilstand subjektene er i, i motsetning til eksemplene i (5.7), der handlinga uttrykker en tilførsel av energi, hvor handlinga uttrykker en mental bevegelse mot objektet. Denne forskjellen tydeliggjøres med tidsadverbialet *i mange timer*.

- (5.8) Jeg tenkte på politikk i mange timer.

¹*Jeg tenker at jeg er sulten og jeg tenker på at jeg er sulten.*

(5.9) Jeg tenkte politikk i mange timer.

I (5.8) har subjektsreferenten hatt en mental bevegelse der det aktivt har retta bevisstheten mot temaet politikk, mens subjektsreferenten i (5.9) har vært i en form for sinnstilstand der de mentale tankebevegelsene har holdt seg innenfor en spesifikk ramme.²

Bære på og bygge på

Som det framgår i eksemplene, særlig (5.10 a) og (5.11 a), brukes *bære* ganske likt med og uten preposisjon, og forskjellen mellom uttrykkene er ikke nødvendigvis så ulike. SAG skriver at verb i denne verbgruppa ofte uttrykker ei handling som innebærer at objektsreferenten flyttes, eller at det gradvis oppstår eller forsvinner gjennom handlinga. *På*s funksjon i disse tilfellene kan også være å uttrykke aksjonsarten som uavgrensa – ofte er handlinga et arbeid som skal føre til et resultat som ennå ikke er oppnådd (Teleman mfl. 1999, s. 462). De nevner *bära* ('bære') som et eksempel på et slikt verb, og av verba fra tabell 5.1 vil jeg også legge til *bygge* i denne kategorien. *Bære* og *bygge* skiller seg likevel når de skal gjennomgå testene for å teste aksjonsart: Testene viser at *bygge* har en større grad av iboende telisitet enn *bære*, som krever mer enn et tidsadverbial for å angi verbalhandlinga som avsluttende.

(5.10) (a) Hun bar en stor veske.

(b) Jeg bærer liket bort til en vanntønne og legger det der.

(5.11) (a) Hun bar på en tung koffert.

(b) Da kom det en mann ut av skipet som bar på et stort, gyllent kors.

For å teste om aksjonsarten endrer seg fra avgrensa til uavgrensa, kan vi legge til tidsadverbialet *på/i mange timer*:

(5.12) (a) Hun bar en stor veske *i mange timer*.

(b) *Hun bar en stor veske *på mange timer*.

(c) Hun bar på en tung koffert *i mange timer*.

(d) *Hun bar på en tung koffert *på mange timer*.

²Eksemplene i (5.2) er egne.

Som det framgår i eksemplene i (5.12), har *bære* både med og uten *på* i disse konstruksjonene atelisk aksjonsart. I (a) og (c) har vi å gjøre med en uavgrensa handling uten et implisert sluttpunkt. Om vi derimot modifierer setningene ved å legge til et stedsadverbial, får vi et annet resultat:

(5.13) (a) Hun bar en stor veske hjem til seg.

(b) *Hun bar på en tung koffert hjem til seg.

(5.13 b) er ugrammatisk. Dette indikerer at *på* også her spesifiserer handlingas aksjonsart som atelisk, og med imperfektivt aspekt. Alternativet uten preposisjon er ikke nødvendigvis avgrensa. Uten retningsadverbial peker også det mer i uavgrensa retning, jamfør (5.12 b), men vi ser at det kun er når *bære* brukes med objekt, at det kan stå foran retningsadverbial, og med retningsadverbial er ikke tidsadverbialet problematisk: *Hun bar en stor veske hjem til seg på fire timer*. På bakgrunn av dette har *bære* ei mer tvetydig tolkning enn alternativet med preposisjon, som kun angir atelisk aksjonsart.

Det samme kan sies om *bygge*, men her er det ikke nødvendig med retningsadverbial for å spesifisere aksjonsart.

(5.14) Det betyr at vi aldri før i norsk historie har bygd så mye ny utvekslingskapasitet på så kort tid.

(5.15) Det imponerte ikke Lik og Lak, for de hadde bygget på steinslottet sitt i mange hundre tusen år.

Eksemplet med nominalt objekt i (5.14) har telisk aksjonsart – verbalhandlingene har et forestilt sluttpunkt. Eksempel (5.14) lar seg ikke gjøre med *på*: **Vi har aldri bygd på så mye utvekslingskapasitet på så kort tid*. Til sammenlikning ser det ut til at eksempelet i (5.15) blir mindre akseptabel *uten* preposisjon: *De hadde bygget steinslottet sitt i mange hundre tusen år*.

Dersom objektet står i ubestemt form, er setninga lettere å forstå: *De hadde bygget steinslott i mange hundre tusen år*. Her er det snakk om gjentatte verbalhandlinger over lang tid, men når objektet står i bestemt form, refereres det bare til én verbalhandling, som blir merkelig med tidsangivelsen *i mange hundre tusen år*. Adverbialet uttrykker at handlinga ikke ennå har nådd et sluttpunkt, men *bygge* uten *på* impliserer telisk aksjonsart – det er i utgangspunktet ei verbalhandling med et implisitt sluttpunkt, men forestillinga

om slutt punktet forsvinner i tidsangivelsen. Med *på* er det imidlertid uproblematisk, fordi preposisjonen brukes for å blant annet angi handlinga som uavslutta.

5.2.1 Fravær av implisitt slutt punkt med *på*

Ved å legge til adverbialet *i/på* + angivelse av tidslengde, er det tydelig at *på* kan endre aksjonsarten fra telisk til atelisk ved flere verb. I tillegg til de verba som er nevnt, gjelder det også *snu*, *vri*, *tygge*, *lette*, *suge*, *løsne* og *dreie*.

- (5.16) (a) Han får snudd båten, begynner å ro utover i fjorden.
 (b) Da stanset Svarten, sto og snudde på hodet, så på den kanten som stigen tok, så mot [sør];
- (5.17) (a) Han vred hånda så det blinka i mynten.
 (b) Hun vrir på gifteringen.
- (5.18) (a) Ingebjørg tygget fugleskinnet forsiktig, flyttet litt på bretten og for over et nytt stykke.
 (b) Han sto ettertenksomt og tygde på et sesamfrø som hadde sittet lenge mellom to jeksler og endelig løsnet.
- (5.19) (a) Jeg sugde frosne blåbær og lot som om det var drops.
 (b) Eg syg på mormor sine drops.
- (5.20) (a) John løsnet på slipsknuten.
 (b) Brit løsnet fort knuten på stabbursveggen og trakk i klokke tauet mens hun så utover.
- (5.21) (a) Ikaros dreide håndtaket og åpnet døren på gløtt.
 (b) En lang gutt sto og dreide på et tre.

Felles for verba i eksemplene (5.16-5.21) er at de alle i utgangspunktet *kan* uttrykke en telisk aksjonsart. Det fins ikke ei forestilling om et slutt punkt i eksemplene med *på*, men denne kan være til stede i eksemplene med nominalt objekt. Dette tydeliggjøres ved tidsangivelse med *på*, som er uproblematisk med nominalt objekt: *Ingebjørg tygget fugleskinnet*

på fem minutter, men problematisk med preposisjonsobjekt: **Han sto ettertenksomt og tygde et sesamfrø på fem minutter*. *Tygge* er, i likhet med flere av verba i (5.16-5.21), i utgangspunktet ikke ei verbalhandling man fullfører, så det blir heller ikke helt riktig å si at verbets aksjonsart går fra telisk til atelisk ved bruk av *på* alene. Det som imidlertid er tydelig, er at verba ikke kan uttrykke verbalhandlinger med implisitt slutt punkt når de brukes med selektert *på*.

5.2.2 Aspekt

Ved imperfektiv aspekt ser vi en større eller mindre del av verbalhandlinga med et innenfra-perspektiv, og vi ser ikke verbalhandlingas avslutning. Ved perfektivt aspekt ser vi hele verbalhandlinga, fra start til slutt. Siden perfektivt aspekt kan inneholde implisert slutt punkt, minner dette om teliske aksjonsarter. De fortidsbøyde verbfrasene som også lar seg gjøre med tidsangivelsen *på mange timer* eller et retningsadverbial som angir mål, har aspektet perfektivt. Tendensen er at PO brukes for ei handling som er pågående, og dermed har imperfektivt aspekt, mens OBJ brukes dersom handlinga er avslutta og dermed i perfektivt aspekt. Det betyr imidlertid ikke at preposisjonen alltid medfører det imperfektive aspektet. Når *på* medfører imperfektivt aspekt, henger dette også sammen med delvis berørt objektsreferent. Jeg kommer derfor tilbake til dette i 5.4.

5.3 Semantiske roller

Se på og *smake på*

Når *på* endrer semantiske roller, er det i setninger der preposisjonen brukes med sanseverb. Av verba fra tabell 5.1 er det subjektet til setninger med verba *se* og *smake* som endrer semantiske roller med preposisjon. Fordelinga mellom PO og OBJ er ulik mellom verba; *se* har flest treff med nominale ledd, mens *smake* har flere treff med selektert preposisjon.

(5.22) (a) Han brøt av, da han så Knuts uforstående blikk:

(b) Han kvakk til da han så en bevegelse ut av øyekroken.

(c) Pode kunne smake varmen på tunga då han kikka ut av vindauga.

(d) Jeg kan smake drømmene på tungen din.

(5.23) (a) «Vi har sett på gullfiskene i akvariene,» sa jeg.

- (b) Han presser skoleveska mot den sultne magen og ser på tertene med rosa sukkerglasur.
- (c) Han raper igjen og smaker på ølskummet han får opp fra magen.
- (d) Og vi vil gjerne smake på rømmen du snakket om — vi har visst noe kjøtt og øl i skreppene selv.

Setningenes subjekt i (5.22) har en annen semantisk rolle enn subjektene i (5.23). I (5.22) er samtlige subjekt *opplever* av handlinga *se/smake* – subjektsreferentene har ikke selv satt igangsett verbalhandlinga, og verbalhandlinga er heller ikke utført med samme hensikt som vi finner i (5.23). I (5.23) har subjektene den semantiske rollen *agens*, hvilket vil si at de bevisst og med vilje står for at handlinga gjennomføres. Det er alltid ikke nødvendig med *på* for å spesifisere subjektets rolle som *agens*, det fins også eksempler i treffene til *se* og *smake* med nominalt objekt der subjektet også tolkes som *agens*, men det er ikke mulig for subjektet å være noe annet enn *agens* når preposisjonen brukes.

Smake skiller seg i tillegg ut ved å også kunne brukes intransitivt med subjekt i den semantiske rollen *tema*:

$$\left[\begin{array}{ll} \text{PRED} & \text{'smake' <SUBJ, PREDLINK>} \\ \text{SUBJ} & [\text{PRED 'den'}] \\ \text{PREDLINK} & [\text{PRED 'rosinbolle'}] \end{array} \right] \quad (5.24)$$

5.1: *Den smakte harske rosinboller.*

$$\left[\begin{array}{ll} \text{PRED} & \text{'smake' <SUBJ, OBL-TH>} \\ \text{SUBJ} & [\text{PRED 'den'}] \\ \text{OBL-TH} & [\text{PRED 'rosinbolle'}] \end{array} \right] \quad (5.25)$$

5.2: *Den smakte på harske rosinboller.*

Når subjektet er *tema*, vil bruk av *på* endre både semantiske roller og syntaktiske ledd. Preposisjonen gjør subjektet til *agens*, og verbets argument endrer seg fra subjektspredikativ til objekt.

Smake og *se* er de eneste sanseverba fra tabell 5.1, og det er rimelig å anta at vi også ville finne liknende eksempler med subjekt i de respektive semantiske rollene med og uten

preposisjon om for eksempel sanseverba *høre* og *lukte* også var i tabellen. Sanseverba, og særlig *smake*, kan leses med en større grad av ambiguitet når de brukes med nominalt objekt, men både syntaktisk og semantisk ambiguitet innskrenkes ved bruk av *på*.

5.4 Objektsreferent

Som nevnt i 3.2.4, kan *på* antyde at kun deler av objektets referent berøres av handlinga. Det er også den funksjonen som flest verb i tabell 5.1 berøres av. Det gjelder verba *se*, *bygge*, *begynne*, *rette*, *smake*, *snu*, *flytte*, *spare*, *vri*, *tygge*, *tviholde*, *suge*, *løsne*, *klappe* og *dreie*. Testene som brukes for å se om verba endrer grad av objektsreferent med selektert *på*, er ulike i denne delen.

Bevegelsesverb

Verb som antyder en bevegelse, blir ugrammatikalske når de brukes med *på* og det legges til adverbial som antyder retning. Dette gjelder verba *flytte*, *vri*, *snu* og *dreie*.

- (5.26) (a) En refleks av disig sol blendet ham likevel, så han måtte flytte stolen.
(b) Mens vannet ble varmt, flyttet hun en tung stol foran døren.

Eksempel (a) i (5.26) lar seg gjøre med preposisjon uten å nødvendigvis endre uttrykket. Setninga gir ikke nok informasjon til å vite om stolen har blitt flytta fra et punkt A til et punkt B, eller om den har blitt flytta litt på(!) i området den allerede sto. Setninga i (b) har imidlertid allerede et retningsadverbial: *foran døren*. Om vi legger til *på*, får setninga en annen betydning: *Hun flyttet på en tung stol foran døren*. I (5.26 b) er *foran døren* et retningsadverbial som angir stolens *mål*, men med selektert *på* blir preposisjonsfrasen *foran døren* et adledd til stolen, og gir oss ytterlig informasjon om hvor stolen står plassert: Hun flyttet på en tung stol *som allerede stod* foran døra. Alternativt kan det bety at hele stolflyttinga foregår foran døra, som vil si at *foran døren* er et stedsadverbial.

Ingen av treffene der *flytte* brukes med *på*, opptrer med et ledd som angir objektets mål, som i (5.26 a). Det som derimot fins, er adverbet *litt*:

- (5.27) (a) Hun koblet fra telefonsvareren, flyttet litt på senga.
(b) Hun rødmet og flyttet litt på kaffekoppene.

Setningene i (5.27) blir ugrammatikalske om vi fjerner preposisjonen: **Hun rødmet og flyttet litt kaffekoppene*. Det er imidlertid leddstillinga som gjør setningene ugrammatikalske, ikke adverbet, som fint kan komme etter nominalt objekt: *Hun rødmet og flyttet kaffekoppene litt*. Adverbet *litt* modifierer verbalhandlinga, det antyder at den er en mindre bevegelse, men *på* indikerer at kun deler av objektsreferenten berøres. Når kun deler av referent er affisert, er det også naturlig at bevegelsen er mindre.

- (5.28) (a) Hun vred ansiktet til side.
 (b) Herman vrir hånden løs og legger den i lommen.
 (c) Gabriel bet seg i leppen og vred litt på ansiktet.
 (d) For en slik sterk og frisk ung nordmann er det sikkert ingen sak å få vridd litt på antennen vår.
- (5.29) (a) Louis snudde hodet litt og så på henne.
 (b) No galdt det berre å få snudd sykkelen rundt.
 (c) Linsey snudde litt på hodet slik at hun kunne se ham.
 (d) Det kan kanskje bli en utfordring for statsråden å snu litt på prioriteringene her.
- (5.30) (a) Han hadde ventet det og måtte ta seg sammen for ikke å dreie hodet til siden.
 (b) Men så dreide Christine kroppen halvt i søvne mot Anders;
 (c) Jon dreide litt på glasset.
 (d) Hun krammer de visne geraniumsbladene i hånden og dreier litt på blomsterpottene i vinduskarmen.

I (5.28-5.30) angir adverbialene i (a) og (b) et mål for handlinga, og blir ugrammatikalske med *på* for objektet. Flere av eksemplene, både med og uten preposisjon, har adverbet *litt*, som påvirker i hvor stor grad verbalhandlinga gjennomføres. Setningene i (c) og (d) blir på den annen side ugrammatikalske *uten* preposisjon. Om vi derimot fjerner eller flytter adverbet *litt*, kan også preposisjonen sløyfes, men setningene får da en annen betydning, der verbalhandlinga i større grad ser ut til å berøre hele objektsreferenten.

Alle verba i denne delen har en klar overvekt av *verb + OBJ* framfor *verb + PO*.

Rette på

Mange av verba på lista har beslekta betydninger, der en av betydningene kan brukes alternativt med *på*, mens andre kun går med *bare* preposisjon eller nominalt objekt, som nevnt i 3.3 i kapittel 3. Blant disse verba er *rette*, som kan uttrykke et vidt spekter av betydninger. *Rette* skiller seg fra de andre verba ved at flere av betydningsuttrykkene tilsynelatende kan kombineres med både *OBJ* og *PO*. Det gjelder i hovedsak når *rette* blir brukt for å uttrykke at noe gjøres fysisk rettere, som i *rette ryggen* og *rette på slipset*, og når det uttrykker at noe korrigeres eller forbedres, som i *rette lekser* og *rette på talen*. I begge tilfellene ser det ut til at *på* har funksjon som berører grad av objektsreferenten.

Eksempelene i (5.31) viser når *rette* brukes for å uttrykke at noe gjøres fysisk rettere, både med nominal objekt og med preposisjonsobjekt.

- (5.31) (a) Agonius skulle rette ryggen sin og se andre fritt inn i øynene.
 (b) Hun rettet nakken: hun skulle jammen [...]
 (c) Eit par gonger trådde ho bakover for å få retta litt på ryggen.

Når *rette* brukes slik, er de nominale objektene ofte kroppslige. De fins imidlertid også med *på*, som vi ser i eksempel (5.31 c). Her brukes også *litt*, som antyder at bevegelsen ikke gjøres i særlig stor grad. Det ser vi også om vi for eksempel legger til adverbialet *helt opp*, som er uproblematisk når *rette* tar nominalt objekt, men blir ugrammatisk med *på*: **Han skulle rette på ryggen sin helt opp*.

- (5.32) Han rettar på hatten, har ein elegant, mørkegrøn frakkekjole over kårde og knebukser.

Når *rette* blir brukt med preposisjon som i (5.32), er det ikke lett å si om verbet brukes med den samme betydninga som i eksemplene i (5.31), eller om det med betydninga *å korrigere* eller *forbedre*. Det er vanskelig å si om hatten blir retta på fordi den sitter skakt eller fordi den sitter *feil*, og plasseringa må rettes opp i den forstand at plasseringa må korrigeres. *Ryggen* og *nakken* får imidlertid ny, rett form, men dette gjelder ikke for *hatten*, og (5.32) hører antakelig heller hjemme blant eksemplene i (5.33), hvor *rette* brukes med betydninga *å korrigere/forbedre*.

- (5.33) (a) Handelsministeren bør ikke være så lojal overfor gamle regjeringer at han ikke retter deres feil.

- (b) Klasseforstanderen forsto vel kanskje ikke mer av min ordblindhet enn frøken, men han egget meg til ikke å gi opp, lånte meg bøker med enkle tekster og rettet ekstralekser.
- (c) En mann skrev ned intervjuet, jeg leste opp mine linjer og han rettet på uttalen, og så tok vi det opp.
- (d) Gerhardsen blei helt fortvila, han kom stormande med en gang for å rette på skandalen.

Eksempelene i (5.33) viser at leksemet *rette* har betydninger som er beslekta med hverandre, og at disse betydningene er polyseme. Det ble nevnt at eksempelet i (5.32) kan høre til den polysemiske betydninga *å korrigere*, og det samme kan argumenteres for eksempelet i (5.31 c). At noen *retter litt på ryggen*, kan også sies med betydninga *å korrigere ryggens holdning*.

I så fall er ikke den alternative konstruksjonen der *rette* tar selektert *på* like bred som den i utgangspunktet ble beskrevet som i denne delen. Når *rette* viser til å gjøre noe fysisk rettere, brukes det med nominalt objekt. Når det derimot antyder at noe *korrigeres* eller *forbedres*, kan det brukes alternativt med *på*. Forskjellen mellom nominalt objekt og preposisjonsobjekt berører i hvor stor grad objektsreferenten påvirkes av handlinga, eller at verbalhandlinga er en mindre bevegelse.

Flere tilfeller

Det fins flere tilfeller der *pås* funksjon endrer hvor stor grad av objektsreferenten som påvirkes av verbalhandlinga. Jeg nevner noen eksempler.

- (5.34) (a) Og her bygde ho hytta si då sønene hennar var vaksne.
- (b) Vikre bygget huset på Beiningen-odden i Skudenes 1970, noen få meter fra barndomshjemmet.
 - (c) Det er mange som bygger på hytta si nå om sommeren.
 - (d) Han hadde planer om å dyrke opp myrene, bygge på huset, kjøpe seg hest osv.

Når det gjelder *bygge*, kan det argumenteres for at det også her er snakk om en polysemisk betydning mellom hvordan verbet er brukt i de to eksemplene – at *bygge* i (a) og (b) handler om å lage eller skape noe nytt, mens *bygge* i (c) og (d) handler om å utvide et

allerede eksisterende verk. Likevel mener jeg at *på* påvirker hvor stor grad av objektet som blir berørt. Verbalhandlinga er det samme i begge eksemplene, begge viser til aktiviteten *å bygge*, og det er en forskjell i hvor stor del av objektet som påvirkes av denne aktiviteten – i (a) berører handlinga *hele hytta*, mens konstruksjonen med *på* i (c) indikerer at det bare er deler av hytta som blir berørt.

Eksemplene i (5.35-5.37) viser at *på* også har en funksjon som mulig berører grad av affisert objektsreferent ved verba *smake*, *begynne* og *klappe*.

(5.35) (a) Nå kan jeg smake ørneblod så mye jeg vil.

(b) Etterpå fekk han smake litt på ei blautkake som stod inni kjøleskapet.

(5.36) (a) Men han må gi seg, og moren tar barnet i hånden og begynner den lange vandringen til sjamanens hytte ved kunnskapens tre lengst mot øst i den store lunden.

(b) Så gikk han ut i lyset og begynte på vandringen mot Herlighet.

(5.37) (a) – Å, for ein søt hund! sa jenta og klappa den vesle hunden.

(b) Munch sitter på Ekely, klapper på en hund, funderer på hva han skal gjøre med begravelsen.

Når det gjelder *smake*, kan det på grunn av verbets betydning være vanskelig å snakke om noe annet enn at bare deler av objektet er berørt når det brukes med OBJ eller PO (i motsetning til subjektpredikativ). For å gjennomføre handlinga *smake*, er det kun nødvendig med en del av objektsreferenten. Forskjellen mellom *jeg smakte kaka* og *jeg smakte på kaka* er ikke nødvendigvis at subjektet spiste hele kaka i det første eksempelet. Likevel mener jeg at *på* kan spesifisere at det kun er del av objektet som blir smakt på, for eksempel kun kremen eller hjørnet av kaka. Liknende argumenter kan brukes for å skille mellom eksemplene i (5.36) og (5.37). *Vandringen* tolkes i (5.36) som en helhet subjektsreferenten begynner på, mens preposisjonen i eksempelet under deler opp *vandringen* i større grad. Ei tolkning her kan være at subjektsreferenten begynner deler av ei vandring, som består av en lengre reise, kanskje med flere stopp. På bakgrunn av dette tolkes setninga dithen at hun deler av objektsreferenten er berørt. Verbalhandlinga i (5.37) tolkes også mer som en helhetlig aktivitet sammenlikna med eksempelet med *på*. For disse eksemplene fins det

ingen tester som kan utelukke eller spesifisere betydning av berørt objektsreferent, og dette er egen tolkning av forskjellene i setningsparene, ikke nødvendigvis bakgrunnen for *pås* tilstedeværelse. Jeg diskuterer andre forklaringer for selektert *på* i neste kapittel.

- (5.38) (a) Hun hadde holdt det så hardt at knokene var blitt hvite, og langsomt løsnet hun grepet.
 (b) Hun smilte forsiktig og løsna litt på grepet rundt livet til den trassige guttungen på fanget sitt.
- (5.39) (a) Hun gjør hva hun kan for å lette stemningen, og hun får det til.
 (b) «Jeg traff din venn Gunter i byen i dag,» sa hun og forsøkte å lette litt på stemningen.
- (5.40) (a) Han let att augene, så sparer han dei kreftene.
 (b) Brasil sparer på kreftene og spiller uten overraskende trekk, mens algirerne spiller så brasiliansk de bare kan.
- (5.41) (a) Akkurat da kom Jimmy Tresano inn med en mynt som han tviholdt i neven.
 (b) Berit tviholdt på den vridde armen, trakk til så gutten skrek.
- (5.42) (a) Noen menn var som Kjøttthodet, de tygde sine biffer og talte sine kroner og det var det.
 (b) Eindride Frode tygget på skjegget sitt.
- (5.43) (a) Sven sugde neglblodet, og unngikk øynene
 (b) Han suger på sigaretten, gloen lyser rødt, og han spytter ut tobakksrusk.

Forskjellen kommer tydeligere fram i eksemplene (5.38–5.43). I (5.38) har vi å gjøre med samme objektsreferent, *grepet*, og setningene tolkes dithen at *hele grepet* ble løsna der nominalt objekt er brukt, mens *grepet* kun ble *løser* der preposisjonen er brukt. Det samme gjelder i for eksemplene i (5.39): I (a) lettes *hele* stemninga, mens i (b) er det heller snakk om deler av den, eller at den lettes i mindre grad. I (5.40) spares deler av kreftene i eksempelet med *på*, mens hele objektsreferenten blir spart i eksempelet med objekt.

I (5.42) og (5.43), er også forskjellen klar: Objektsreferenten i setningene med *på* betegner noe av en viss størrelse, men vi skjønner på grunn av preposisjonen at verbalhandlenga ikke angår hele størrelsen av objektsreferenten. Subjektet i (5.42 b) tygga kun deler av sitt skjegg, og subjektsreferenten i (5.43 b) suger ikke hele sigaretten.

Objektsreferent og aspekt

I flere av eksemplene over er det en tydelig sammenheng mellom delvis berørt objektsreferent og imperfektivt aspekt.

At bare deler av objektsreferenten påvirkes av verbalhandlinga, gjør at konstruksjonene tolkes som uavslutta på referansetidspunktet. For å fullføre handlinga som betegnes av verbalet, må hele objektsreferent være berørt – når kun deler av objektsreferenten er berørt, tolkes ikke handlinga som avslutta, og aspektet blir dermed imperfektivt.

Dette har óg en sammenheng med at verbfraser med selektert *på* ikke forekommer med retningsadverbialer – når kun deler av referenten berøres av handlinga, kan det ikke flyttes eller endres fra punkt A til punkt B. Når referenten ikke kan flyttes eller endres fra punkt A til B, kan ikke handlinga sees på som en helhet utenfra, og vi får dermed bare det imperfektive aspektet.

5.5 Kjenne på

Det ble nevnt innledningsvis at *kjenne* hadde et lavt antall treff med selektert preposisjon + substantivfrase sammenliknet med *kjenne* + nominalt objekt. Generelt har *kjenne* høyere antall treff uten preposisjon, også når argumentet realiseres av andre former. Tabell 5.2 viser treffene for *kjenne* med og uten *på*. Dataene er henta på samme vis som beskrevet i seksjon 4.2 i kapittel 4, med søkestreng og søketemplat.

	<i>kjenne</i>	<i>kjenne*på</i>
<i>common</i>	36214	1556
<i>pronoun</i>	18789	346
<i>inf</i>	12557	0
<i>fin</i>	15209	29

Tabell 5.2: *Kjenne* med *OBJ* og *på*.

I 4.3 ble det nevnt at ordformen *kjenne* kan uttrykke flere verbalhandlingar. De ulike betydningene *kjenne* kan uttrykke, er:

1. Kjenne eller føle noe med sansene:

Jeg kjenner irritasjonen prikke mot huden.

2. Ha kunnskap om, vite om, kjenne til:

Jeg kjente flere kvinner på den alderen.

3. Avsi en dom eller en kjennelse:

I den enkelte sak deltar det fem dommere, men hvis det er spørsmål om å kjenne en lovbestemmelse grunnlovsstridig, og i visse andre viktige saker, settes retten i plenum, det vil si samtlige dommere deltar.

I de fleste treffene er *kjenne* brukt med betydninga i (1) og (2). Det er kun betydninga i (1) som er relevant for denne oppgaven. Det er også bare dette uttrykket som kan veksle med *på*. Denne betydninga kan igjen deles i to:

1. (a) Å oppleve en sinnsstemning:

Men ennå kunne han kjenne gleden ved å sitte i solveggen og drikke nypevin med de nærmeste vennene.

- (b) Undersøke, ta på:

Han sprang bort til den nærmeste vognen og kjente på malingen.

Av disse to er det bare (a) som veksler med preposisjon. *Kjenne* med betydninga i (b) opptrer bare med preposisjon *på* eller *etter*. På grunn av dette undersøker jeg kun treff der *kjenne* betegner en verbalhandling som beskrevet i (a), for å sammenlikne uttrykkene med og *på*.

Tabell 5.2 viser at veksling med *på* ikke forekommer når argumentet er en infinitivkonstruksjon. Variasjon med preposisjon forekommer med følgende ledd:

- Substantivfrase: *Jeg kjenner sult, jeg kjenner på sult.*
- Leddsetning: *Jeg kjenner at jeg er sulten, jeg kjenner på at jeg er sulten.*
- Pronomen: *Jeg kjenner det, jeg kjenner på det.*

Når *kjenne* brukes med preposisjon og pronomen, refererer pronomen til substantivfrase eller leddsetning. I denne delen er det disse to ledda jeg ser nøyere på.

5.5.1 *Kjenne (på) + substantivfrase*

Når det gjelder treff med substantivfraser, antas det at mange av treffene med nominalt objekt brukes med betydninga i (2). For å unngå dette, ser jeg bare på setninger der *kjenne*

og *kjenne*på* tar spesifikke argumenter. For å sikre at jeg bare får treff med setninger der verbalhandlinga uttrykker betydninga i (a), søker jeg etter argumenter som sammen med *kjenne (på)* utgjør kollokasjoner. Ord som opptrer oftere sammen enn det som er statistisk sannsynlig, regnes som en kollokasjon (Fjeld og Vikør 2008, s. 111). Her dreier det seg om abstrakte ord som beskriver følelser: Jeg ser etter treff der argumentet eller komplementet utgjøres av ordformer av *angst*, *frykt*, *glede* og *følelse*. Disse orda er valgt fordi de beskriver tilstander og følelser, og er kun mulige når *kjenne* brukes med betydninga i (a).

	<i>kjenne</i>	<i>kjenne*på</i>
<i>angst</i>	153	4
<i>frykt</i>	74	5
<i>glede</i>	296	13

Tabell 5.3: Antall treff med ordformer av *angst*, *frykt* og *glede* som OBJ og utfylling i PO.

På kan ha tre funksjoner når den brukes med komplementene over: Den kan endre aspekt og aksjonsart, subjektets semantiske rolle, og den kan indikere at bare en viss grad eller del av objektsreferenten er berørt. Eksempelene i (5.44-5.46) viser tilfeller der *på* kan ha alle tre funksjonene.

- (5.44) (a) Jeg kjenner kald angst, som glass inne i meg.
 (b) Hun lå i sengen og kjente på angsten som ynglet under huden.
- (5.45) (a) Det er høy, blå, glassaktig høstdag, og sånt liker ikke moderne troll, men jeg kjenner frykten for dem på fortauet likevel.
 (b) De to kvinnene levde midt i et stormsentrum de ikke visste om, men likevel kjente på en ubestemmelig frykt.
- (5.46) (a) Og etter hvert som hun kunne høre stemmen heve og senke seg i en fin nynning over bekken, kjente hun en stor glede i seg.
 (b) Anne ble stående med bagen i hånden og kjenne på gleden, det er noe rart her, noe godt.

Subjektet i samtlige (a)-eksempler har den semantiske rollen *opplever* framfor agens. Når *kjenne* brukes med *på*, er det imidlertid mindre tvil om at subjektet er agens. Subjekt som opplever kommer tydeligere fram når det brukes med adverb som for eksempel *plutselig*:

Han snakket til seg selv, og plutselig kjente han en sterk lengsel etter faren.

?Han snakket til seg selv, og plutselig kjente han på en sterk lengsel etter faren.

Plutselig indikerer at noe skjer brått eller uventet, hvilket antyder at dette er utenfor subjektets kontroll, og det er dermed lettere å tolke subjektet som opplever framfor agens. Med preposisjon blir *plutselig* vanskeligere å tolke – det kan bety at den indre bevegelsen fra å ikke kjenne noe til å kjenne noe, var brå, og at den også kom uventet for subjektsreferenten, selv om ble igangsatt av subjektsreferenten selv.

Forskjellen i uttrykkene med og uten *på* kan også ligge i hvor stor grad av objektsreferenten som er berørt. I eksempel (5.44) tolkes (a) dithen at subjektet kjenner hele angstfølelsen. Subjektet i eksempel (5.44 b) kan imidlertid tolkes dithen at hun kjenner *deler* av angsten, uten å nødvendigvis kjenne helheten av den.

Vi så i seksjon 5.2 at når *på* endrer verbalets aksjonsart, endrer den oftest aksjonsarten fra telisk til atelisk. *Kjenne* er et durativt verb, men uten et implisitt slutt punkt. Det er med andre ord allerede atelisk, og ei endring i aksjonsart, hvis det er snakk om en, dreier seg om tilførsel av energi. På samme måte som *tenke*, kan *kjenne* med nominalt objekt beskrive en tilstand: *Hun kjente en stor glede i seg* (= *hun var glad*). Med *på* kan man se for seg en mental bevegelse der subjektet aktivt kjenner på(!) en følelse som er i kroppen, som kan sies å være en mental bevegelse, slik som *tenke*. I tillegg ser vi også her en sammenheng mellom delvis berørt objektsreferent og det imperfektive aspektet. I samtlige eksempler med *på* tolkes aspektet som imperfektivt.

Treffene er imidlertid veldig lave for *kjenne + på + angst/frykt/glede* i dette korpuset. Dette betyr ikke nødvendigvis at det ikke er produktive uttrykksformer, bare at det ikke er produktivt i tekstsamlingene denne oppgaven har brukt. Et googlesøk på “kjenner på glede” gir et treff på omtrent 354 000, mens treffet uten preposisjon, “kjenner glede”, resulterer i underkant av 6 000 treff. Her kan vi trekke inn undersøkelsen gjort av Blensenius og Rogström (2020), som også fant høyere antall treff for de nyere uttrykksmåtene i korpuset med sosiale medier, mens korpuset som inneholdt fag- og avistekster hadde et betraktelig lavere antall treff.

Å kjenne på en følelse

Forskjellen mellom *å kjenne en følelse* og *å kjenne på en følelse* påvirker også subjektets semantiske rolle, verbets aksjonsart og hvor stor grad eller del av objektsreferent som

berøres. Dette argumentet skiller seg imidlertid fra *angst*, *frykt* og *glede* ved å ha et høyere antall treff med *på* i korpuset.

- (5.47) (a) Plutselig kjente hun en isnende følelse av skam for det hun hadde sagt.
 (b) Hun kjente på følelsen av maktesløshet, og den evige runddans i systemet fikk henne til å engasjere seg politisk.

I eksempel (a) i (5.47) oppfattes subjektet som opplever framfor agens, i motsetning til subjektet i (b). Dette styrkes av adverbet *plutselig*. Subjektet i (a) går inn i en tilstand, mens subjektet i (b) kan tolkes som at aktivt kjenner på noe – eller at hun kjenner på deler av en følelse, uten å nødvendigvis være rammet av helheten av den.

	<i>kjenne</i>	<i>kjenne*på</i>
<i>følelse</i>	197	47

Tabell 5.4: Antall treff med ordformen av *følelse* som OBJ og utfylling i PO.

Av substantivene som er søkt på i denne delen, er det *følelse* som har flest treff med *på*. Dette ser også ut til å være en relativt ny uttrykksmåte. Korpuset gjenspeiler heller ikke den produktive bruken hvis vi sammenlikner med et søk på nettet: “kjenner på en følelse av” gir nesten 83 000 treff på Google, og det samme søket uten preposisjon gir omtrent 15 000 treff.

5.5.2 *Kjenne (på) + leddsetning*

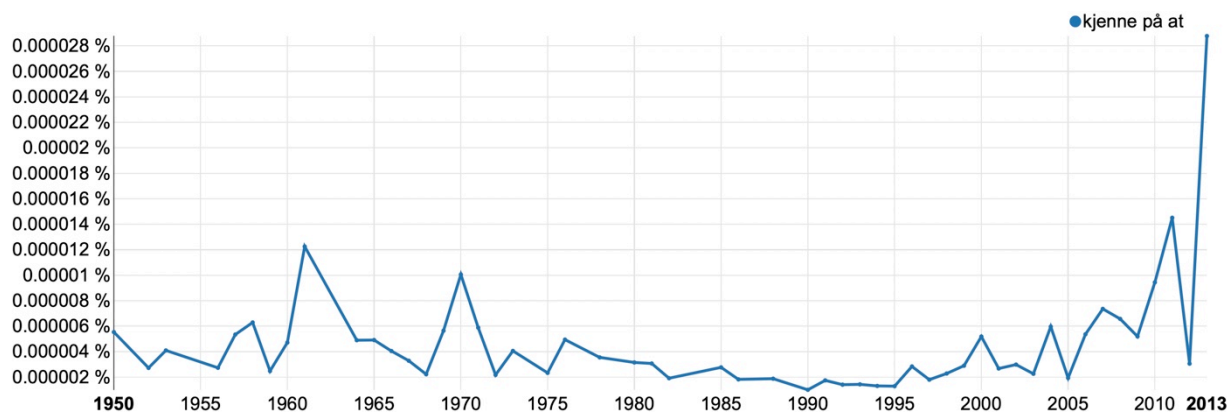
Når det gjelder *kjenne* + leddsetning, fins det bare 29 treff med preposisjon, som utgjør 0,19 % av totaltreffet med leddsetninger.

I alle treffene med nominal leddsetning, unntatt eventuelle feilanalyser, er *kjenne* brukt med betydninga *å kjenne eller føle noe med sansene*. Om *kjenne* skal brukes med betydninga *å ha kunnskap om* eller *vite til*, og ta leddsetning som argument, trengs preposisjonen *til* for å gjøre setninga grammatisk korrekt:

Hun kjenner at jeg ikke liker henne.

Kjenne = Føle noe med sansene

Hun kjenner på at jeg ikke liker henne.



Figur 5.1: Frekvenser av ordstillinga *kjenne på at* i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.

Kjenne = Føle noe med sansene

Hun kjenner til at jeg ikke liker henne.

Kjenne = Ha kunnskap om, vite til

Jeg finner ikke noe spesifikt mønster i treffene der *kjenne* brukes med *på* og leddsetning. Leddsetningene refererer til både tilstander og hendelser, og der fins treff der tilstander og hendelser finner sted internt hos subjektet, som i eksempel (5.48 a), eller utenfor subjektet, som i eksempel (5.48 b).

(5.48) (a) Hun står og kjenner på at hun liker seg som den hun er, som «pen» dame.

(b) – Jo, men jeg kjenner på at vi har fått en standing i bransjen etter hvert.

Majoriteten av treffene med *på* og leddsetning kommer fra trebankene som har henta fiksjon fra bokhylla.no ved Nasjonalbiblioteket. Selv om antall treff med *på* + leddsetning var relativt lavt i korpuset, er det nok treff til at det ser ut til å være en alternativ uttrykksmåte, som det antakelig vil bli flere av. I n-gram-tjenesten ser det ut til at *kjenne på* + leddsetning har hatt en sterk økning de siste ti åra. Dette er illustrert i figur 5.1.

Kjenne + på + leddsetning som ny og økende uttrykksform støttes også av søk på ordstillinga “kjenne på at” på Google. Tabell 5.5 viser antall treff på ordstillinga i 2010, 2015, 2020 og 2021.

Ut fra tallene i tabell 5.5 kan vi se at ordstillinga blir mer og mer frekvent. Allerede per mai 2022 er antallet treff nesten forbigått tallene fra 2021.³ Dette tyder på at *på* i denne

³Antall treff på ordstillinga *kjenne på at* i perioden 1.1.2022–16.5.2022 var 7 530.

År:	Treff:
2010	619
2015	2 220
2020	7 840
2021	8 460

Tabell 5.5: Antall treff på ordstillinga *kjenne på at* i Google i 2010, 2015, 2020 og 2021.

konstruksjonen blir en mer og mer vanlig uttrykksmåte, uten at det nødvendigvis medfører funksjonene tatt opp i dette kapitlet. Behovet for å uttrykke kun delvis affisert objektsreferent, annen semantisk rolle eller aksjonsart har sannsynligvis ikke økt de siste ti åra, og økningen skyldes antakelig andre grunner. I kapittel 6 ser jeg nærmere på konstruksjoner med *på* der preposisjonen tilsynelatende er overflødig.

5.6 Oppsummering

I den første delen av dette kapitlet presenterte jeg hvordan *på* kan påvirke verbalets aksjonsart, med henvisninger til eksempler fra korpusdataen. Ved å legge til tidsadverbial som *på fire timer*, er det flere av verba som er grammatisk korrekte uten preposisjon, men som ikke kan brukes når verbet tar preposisjonsobjekt. Dette gjelder verb som kan uttrykke telisk aksjonsart, som for eksempel *bygge*. Alle verba hører til den durative verbgruppa, men *se* kan også uttrykke punktuell aksjonsart, som vi så i eksempelet (5.1).

Tenke skiller seg fra de andre verba som er nevnt i denne delen. Det er, i likhet med de andre verba, durativt, men der de andre verba får ei endring i hvorvidt de kan implisere et slutt punkt eller ikke, kan *tenke* få ei endring fra en ikke-dynamisk aksjonsart til en dynamisk aksjonsart. *Se* er også spesielt i noen konstruksjoner, da det kan uttrykke ikke-durativ aksjonsart, som vist i eksempel (5.1).

Dersom verbet tar nominalt objekt, kan aksjonsarten være tvetydig og må tolkes av flere ledd i setninga, som for eksempel tids- eller retningsadverbial. Dersom verbet tar selektert *på*, er aksjonsarten imidlertid entydig.

Når *på* brukes med sanseverb, kan preposisjonen endre subjektets semantiske rolle fra agens til opplever. Av verba som blir gjennomgått i denne oppgaven, gjelder det *se*, *smake*

og *kjenne*. Endringa blir tydeliggjort ved adverb som *plutselig*, som indikerer at subjektet skal oppfattes som opplever framfor agens.

Blant verba som er blitt undersøkt i dette kapitlet, er den mest utbredte funksjonen hos *på* retta mot objektsreferenten og hvor stor grad av den som berøres av verbalhandlinga. Det er også denne funksjonen som flest verb tar ved bruk av *på*, tett etterfulgt av endring i aksjonsart. Bevegelsesverb som *flytte* og *snu* kan ikke ta adverbial som angir handlingas mål når de brukes med preposisjon, fordi preposisjonen indikerer at det bare er deler av objektet som påvirkes av handlinga. Verbet *rette* kan ha flere betydninger – det kan vise til å gjøre noe fysisk rettere, eller at noe korrigeres eller forbedres. Når *rette* brukes med *på*, er det sistnevnte betydning som varierer med preposisjon, og preposisjonen indikerer at verbalhandlinga kun berører deler av objektet.

Kjenne kan med *på* ha en annen aksjonsart, annen semantisk rolle for subjektet og annen grad av berørt objektsreferent. *Kjenne* kan imidlertid uttrykke flere betydninger, og i resultatene fins det mange treff der verbet brukes med betydninga *å ha kunnskap om*. Oppgaven interesserer seg for betydninga *å føle*, *å kjenne med sansene*, og jeg har derfor søkt etter spesifikke argumenter og komplementer i denne delen. Det er fremdeles et betydelig høyere antall treff for nominale argumenter for samtlige søk i korpuset. Substantivet som skiller seg ut av de det ble søkt etter, er *følelse*. Her sto konstruksjoner med *på* for omtrent 20 % av treffene. Det var svært få treff med *på* og leddsetning sett opp mot treff uten preposisjon, men både søk på Google og i Nasjonalbibliotekets n-gram-tjeneste peker på at dette er en økende uttrykksform.

I tabell 5.6 er verba lista opp med kryss for hvilke semantiske endringer som kan forekomme ved bruk av *på*.

	ASPEKT & AKSJONSART	SEMANTISK ROLLE	OBJEKTSREFERENT
begynne	X	—	X
bygge	X	—	X
bære	X	—	—
dreie	X	—	X
flytte	X	—	X
kjenne	X	X	X
klappe	—	—	X
lette	X	—	X
løsne	X	—	X
rette	X	—	X
se/sjå	X	X	—
smake	—	X	X
snu	X	—	X
spare	—	—	X
suge	X	—	X
tenke/tenkje	X	—	—
tviholde	—	—	X
tygge	X	—	X
vri	X	—	X

Tabell 5.6: *Pås* potensielle påvirkning.

Kapittel 6

Avsluttende diskusjon

Dette kapitlet har to formål: Det ene er å diskutere begrensinger i datagrunnlaget og undersøkelsen, og det andre er å gjøre rede for verba som ikke ble analysert i kapittel 5, og undersøke hvorfor selektert *på* blir valgt til fordel for nominalt objekt.

Alle verb som er gjennomgått, tilhører en verbgruppe som kan alternere mellom objekt og preposisjonsobjekt. Det fins imidlertid treff der et verb fins i frekvente faste uttrykk, som øker antallet treff med det argumentet som forekommer i det faste uttrykket. Et annet problem er at flere av verba har flere polysemiske betydninger, der en variant veksler mellom nominalt objekt og preposisjonsobjekt, mens en annen kun forekommer med nominalt objekt. Faste uttrykk og polysemi blir også tatt opp i denne kapitlet, og jeg diskuterer hvordan dette kan ha påvirket resultatene.

Det er ikke gitt at *på* alltid endrer ei setnings betydning, selv om det i kapittel 5 ble vist at preposisjonen har mange funksjoner. Verba som ikke fikk kryssa av for endring i aspekt og aksjonsart, semantisk rolle eller grad av berørt objektsreferent med *på*, blir gjennomgått, og jeg diskuterer hva slags andre mulige funksjoner *på* kan ha i disse tilfellene.

Økt bruk av *på* fører antakelig til enda mer bruk av *på*. Jeg setter denne økningen i sammenheng med analogidannelse, der språklige utviklinger med selektert *på* i verbfraser har ført til nye former som dannes etter mønsteret med *på*. I tillegg til å vise til prosentfordelinga i 4.3, bruker jeg blant annet figurer fra n-gram-tjenesten for å vise økt bruk i de relevante konstruksjonene.

6.1 Problemer i datagrunnlaget

I datagrunnlaget fins det en del treff som påvirker resultatene. Det gjelder hovedsakelig faste uttrykk og polysemi. Noen verb forekommer i faste uttrykk med nominalt objekt, og dette øker naturligvis forekomstene med nominalt objekt i søketreffet. Parseren i trebanken har ikke nok informasjon om uttrykkene til å kunne skille for eksempel *spare på kruttet* og *spare på pengene*, og vi kan dermed ikke spesifisere at vi vil utelukke faste uttrykk eller ulike polysemiske betydninger i søket.

6.1.1 Faste uttrykk

Det ble nevnt i 4.3 at enkelte verb i datagrunnlaget hadde en del faste uttrykk i treffene. Dette gjelder blant annet varianter av *tenke* (*tanken*), *tro* (*sine egne ører/øyne*) og *snu* (*på hælen*). Verbet *tenke* hadde *tanken* som argument i nesten 30 % av treffene med nominalt objekt. Mange verb er del av faste frekvente uttrykk som dette, og det fins nok flere av dem i resultatene også.

Grunnen til at dette er en utfordring, er at verbets argument i det faste uttrykket påvirker resultatet. Høyfrekvente flerordsuttrykk er mer beskytta for endring enn mindre frekvente uttrykksformer, og vil som følge av dette ikke veksle med preposisjon i like stor grad. *Tenke* hadde en prosentfordeling med 81 % preposisjonsobjekt og 19 % nominalt objekt. Om vi ser bort fra konstruksjoner av typen *tenke tanken*, er nok fordelinga nærmere 90 % og 10 %.

Jeg finner ingen treff der *tanken* er utfylling i preposisjonsobjekt. Det fins heller ingen treff med *tenke*, ikke i noen bøyingsformer, foranstilt preposisjonsfrasen *på tanken* i n-gram-tjenesten. Det betyr imidlertid ikke at det ikke blir brukt i det hele tatt. Et googlesøk på “tenker tanken” ga et treff på omtrent 134 000 resultater, men “tenker på tanken” resulterte i omtrent 31 700 treff, så selv om *tenke tanken* er det tradisjonelle uttrykket, kan det se ut som at *på* også er på vei inn her, men det er imidlertid ikke representert i korpuset.

6.1.2 Polysemi

Homonymer er leksikalske enheter som staves og uttales likt som en gitt leksikalsk enhet, men som har ulike betydninger. Flere lemmaer i NorGram er kodet med den engelske

oversettelsen for å spesifisere et homonym når flere er mulige. NorGram skiller imidlertid ikke mellom polysemiske betydninger på denne måten. At et leksem har polysemi, vil si at det har to eller flere betydninger som kan utledes av en og samme grunnbetydning (Bergenholtz 1997, s. 216). Betydningene er beslekta, eller polysemiske. Homonymer er lemmatisert hver for seg i ordboka, mens polysemiske betydninger er plassert under samme lemma (Bergenholtz 1997, s. 118).

I oppgavens datagrunnlag fins det flere verb med polysemiske betydninger. Dette har også preget treffene. Eksemplene i (6.1-6.5) viser noen eksempler på dette.

- (6.1) Hun mener at hele ideen bygger på prinsippet at selv om man ikke er en «ekte» nordmann, kan man fortsatt kle seg ut som en og ha det morsomt under feiringen.
- (6.2) Han rettet en pekefinger mot Berit, gjorde et kast med hodet, tok overbalanse og måtte ta et par skritt [til] siden.
- (6.3) Det er altså difor dei sparer sine næraste fiendar, tenkte eg.
- (6.4) Arild klappet henrykt takten med hendene, sang refrenget, blåste gjennom nesen og klasket seg på hodet innimellom.
- (6.5) – Korfor kjenner ikkje mor mi eitt jævla normalt menneske? sa han innimellom knekkebrødknasinga.

I eksempel (6.1) brukes *bygge* med en annen betydning enn den som har blitt sett på så langt i oppgaven. Her er betydninga 'å være basert på'; *prinsippet* det er snakk om, blir ikke bygget i dette tilfellet, men er grunnlaget for verbalets subjekt *ideen*. Denne betydninga er bare mulig når verbet brukes med *på*.

Rette i eksempel (6.2) har samme betydning som *peke/sikte*. *Rette* har også tilfeller av den polysemiske betydninga *å henvende* blant treffene. Verken *rette* med betydninga *peke* eller *henvende* brukes med *på*.

Når *klappe* veksler mellom preposisjonsobjekt og nominalt objekt, brukes det i betydninga 'å kjærtegne': *Hun klapper (på) hunden*. Uten *på* kan *klappe* også ha betydninga 'å slå sammen', og i mange av treffene med nominale ledd brukes *klappe* med denne betydninga, som vist i eksempel (6.4). Det veksles ikke med uttrykk med *på* når *klappe* har denne betydninga.

I seksjon 5.5 ble de ulike betydningene til *kjenne* beskrevet. Det fins en del treff med betydninga ‘ha kunnskap om, vite til’, som i 6.5. Denne betydninga er heller ikke mulig med preposisjonen *på*.

Tro på

Det fins treff der *på* ikke ser ut til å medføre semantisk endring i verbfraser med *tro*, men det fins også treff der verbet krever preposisjon for å være grammatikalske. *Tro* skiller seg imidlertid litt fra eksemplene i (6.1-6.5) ved å ha varianter med veldig nær beslekta betydning.

- (6.6) (a) Carl Falck tror ikke på et liv etter døden.
 (b) Jeg sluttet også å tro på tilfeldigheter.
 (c) Vi kan gjøre noe innenfor dagens system, men jeg tror ikke på grønn kapitalisme.

Samtlige eksempler i (6.6) blir ugrammatiske uten *på*: **Carl Falck tror ikke et liv etter døden*. Forskjellen mellom eksemplene i (6.6) og (6.7) er at i sistnevnte eksempler får verbet en litt annen betydning.

I (6.6) brukes *tro* med betydninga *være overbevist om at noe fins*. I (6.7) refererer objektet til det *det som tros på* eller *kilden* til det som tros på. Når subjektet *tror* eller *ikke tror (på) svaret*, har subjektet tatt en avgjørelse på om svaret det er snakk om, er sant eller ikke. Om objektet refererer til en person, som i (6.7 b), er objektsreferenten kilde til det som eventuelt skal tros på, og subjektet tror enten at objektsreferenten er sannferdig eller ikke.

- (6.7) (a) Jeg trodde det svaret jeg fikk.
 (b) Han trodde sønnen.
 (c) Men han visste at hun ikke trodde på det svaret.
 (d) Han trodde på historien.

Når *tro* brukes slik det er brukt i (6.7), veksles det mellom preposisjonsobjekt og nominalt objekt, uten at det nødvendigvis endrer uttrykket betraktelig. Forskjellen mellom *tro* og *tro på* kommer også tydelig fram i spørsmål som vist i eksempel (6.8) og (6.9).¹

¹Eksemplene i (6.8) og (6.9) er egne.

Endringa ligger i objektsreferenten, men det er ikke snakk om hvor stor grad av den som blir berørt, men hva slags betydning som ligger i verbalhandlinga *å tro*:

(6.8) *Tror du nissen?*

Tror du at han snakker sant?

(6.9) *Tror du på nissen?*

Tror du at han snakker sant? *eller*

Tror du at han fins?

For at *tro* skal brukes med betydninga *være overbevist om at noe fins*, må det brukes med *på*. Med nominalt objekt kan *tro* kun uttrykke betydninga *stole på, ha tiltro til*. Med dette skiller *tro* seg egentlig litt ut fra bruken vi har sett til nå – *på* har oftest spesifisert betydninga i verbalhandlinga, som uten preposisjon kan være tvetydig, mens her er det heller motsatt: Når *tro* brukes med nominalt objekt (som refererer til noe med formidlingsevne), fins det kun én betydningsmulighet, men med *på* blir setninga tvetydig og kan ha en av to betydningsmuligheter, som illustrert i (6.9).

Ri på

Ri har også en polysemisk variant som ikke opptrer alternativt med preposisjon. Dette er når objektet betegner noe annet enn subjektsreferenten sitter på ryggen til, som for eksempel *en runde* eller *en tur*, som i eksempel 6.10. Ved slike konstruksjoner realiseres objektet kun av substantivfraser.

(6.10) (a) Om Silje vil ri æresrunden?

(b) Hver gang jeg har perm tar jeg kamelen min og rir en tur i ørkenen.

Varianten er absolutt beslekta med *ri* slik verbet brukes i eksempel (6.11). Når objektet betegner det som ris *på*(!), fins verbfrasen både med og uten selektert *på*.

(6.11) (a) – Det var Tim som skulle ha ridd den hesten.

(b) Det var rart å sitte fredelig og ri på blanke, brundroplete ponnier, se på tvillingene som stupte kråke, lekte sisten og ikke kunne være i ro ett sekund.

Det er vanskelig å si om det er en forskjell mellom eksemplene i (6.11). Én tolkning kan være at eksempelet i (a) handler om å være rytter, mens eksempelet i (b) heller har fokus på det å sitte på hesten. En annen mulighet er at *på* i konstruksjoner som i (b) har en spesifiserende markør som flytter fokuset til objektsreferenten. Dette kommer jeg tilbake til i 6.2.1.

De polysemiske variantene som ikke veksler med nominalt objekt og preposisjonsobjekt med *på*, påvirker resultatet i denne undersøkelsen. Dersom resultatlistene også inkluderer verb med andre argumentstrukturer, som for eksempel kun tar nominale objekter og ikke selekterte preposisjoner, er ikke tallene som er henta inn representative for den polysemiske varianten denne oppgaven er opptatt av. *Kjenne*, som hadde 96 % treff med nominalt objekt og 4 % med preposisjonsobjekt, kan ha det høye antallet med nominale objekt fordi det hovedsakelig brukes med betydninga *å ha kunnskap om, vite til*. På den annen side har *kjenne* også den polysemiske varianten med betydninga *å undersøke/ta på* som kun brukes med selektert *på*, og treffene med selektert preposisjon kan være dominert av denne.

Denne begrensninga gjør at vi ikke kan se på alle tallene i tabell 4.3 som representative for verbet, ettersom de også inkluderer annen bruk som ikke er relevant for denne oppgaven.

6.1.3 Øvrige forbehold

I tillegg til faste uttrykk og polysemiske betydninger, er det flere forbehold og hensyn som må tas i vurderinga av denne undersøkelsen.

Et av dem er korpuset NorGramBank. Selv om korpuset har store mengder tekstsamlinger med stor variasjon i sjanger, kan det likevel ikke sies å være 100 % representativt for hvordan *på* brukes i dag. En av begrensningene som er viktig å være bevisst på ved en korpusundersøkelse som denne, er at den kun henter skriftlig materiale. Muntlig språk blir i større grad preget av språkendringer enn det skriftlige, som i større grad er standardisert og ordnet av regler og normer. Dette er relevant når vi snakker om en økt bruk av *på*. Språkendringer når typisk det muntlige først, og går fra muntlig tale inn i skriftspråket. Trebankene i NorGramBank har henta materialet fra skjønnlitteratur og sakprosa, og felles for materialet er at det til en viss grad er formelt. Det er ikke tekster fra uformelle medier som blogger, kommentarfelt og sosiale medier, hvor muntlig språk er mer akseptabelt og mer brukt. Jeg vil her minne om forskjellen mellom treffene til *kjenne på en følelse* og *tenker på tanken* i korpuset og på Google, der googlesøket hadde langt flere treff enn det

som var å finne i korpuset. Søket på Google fant også resultater blant de mer uformelle mediene, som nettopp blogger, kommentarfelt og sosiale medier.

Likevel er slike enkle søk på nettet heller ikke en god måte å utføre en lingvistisk undersøkelse på. Det kan gi en god indikasjon på hvor ofte uttrykk brukes og hvor vanlige de er, men treffene kan ikke kvalitetssikres med hensyn til feilanalyser og duplikater. Det er heller ikke mulig å søke etter ordformer eller spesifisere grammatiske funksjoner, slik som i NorGramBank – det er også, som i n-gram-tjenesten, kun mulig å søke etter spesifikke ord og ordstillinger. Jeg har likevel valgt å vise til enkelte googlesøk for å vise tendenser til økninger av spesifikke konstruksjoner med *på*.

6.2 Andre grunner til å bruke *på*

Tabell 5.6 viser flere verb som tilsynelatende ikke får en endring i aksjonsart, semantisk rolle eller berørt objektsreferent ved bruk av *på*. Dette gjelder *angre*, *jakte*, *likne*, *ri*, *rynke* og *tro*. *Ri* og *tro* er allerede kommentert i 6.1.2, men der lå fokuset på verbas beslektet betydning, og ikke forskjellen mellom den polysemiske varianten med og uten *på*.

Analysen i kapittel 5 er begrensa til endringene i aksjonsart, semantisk rolle og grad av berørt objektsreferent. Det betyr imidlertid ikke at *på* kun kan ha disse funksjonene når ordet brukes i preposisjonsobjekt. Det fins flere mulige forklaringer på preposisjonens tilstedeværelse i disse konstruksjonene, og jeg diskuterer flere av dem.

Andre grunner til å bruke *på* kommer også til å berøre verba der preposisjonen har en funksjon som endrer verbfrasens semantiske betydning. Selv om *på* i mange konstruksjoner kan brukes med en spesifikk funksjon, kan det også hende at preposisjonen fins i konstruksjonene av andre grunner.

I denne delen vier jeg mest oppmerksomhet til *på*-bruk gjennom analogidannelse, men jeg nevner også *på* som spesifiserende markør og *på* foran abstrakte utfyllinger.

6.2.1 Vekslinger uten semantisk endring

Det fins flere verb som opptrer i mer eller mindre like setningspar, der den største forskjellen mellom dem er bruk av *på*.

- (6.12) (a) Det hadde jeg aldri merket hos henne før, så jeg angret spørsmålet.
 (b) Ivar slår øynene ned, som om han angrer på spørsmålet.

- (6.13) (a) De jakter fugler i trærne.
 (b) Gauchoene hadde lært seg det ved å jakte på hunder i full galopp.
- (6.14) (a) «Men du fikk sjokk, fordi jeg ligner mor.»
 (b) Gutten forsøkte nok å ligne på sin far, som var berømt for sine kjempekrefter.
- (6.15) (a) – Gulla lærte Viyan å ri den brune hesten.
 (b) – Hilde har ridd på Silkesvarten en gang, sa Jens.
- (6.16) (a) Hun rynket brynene, men sa ikke noe.
 (b) Johanna rynket på øyenbrynene.
- (6.17) (a) Jeg trodde det svaret jeg fikk.
 (b) Men han visste at hun ikke trodde på det svaret.

I eksemplene (6.12-6.17) er det vanskelig å finne en forskjell mellom setningsparenes betydning. Bruken av selektert *på* ser ikke ut til å endre aspekt, aksjonsart, semantiske roller eller grad av påvirka objektsreferent i disse tilfellene.

Bruken av *på* kan være vilkårlig – det at det fins flere måter å uttrykke ei betydning på, som *å jakte (på) hunder*, trenger ikke nødvendigvis å bety at det er en forskjell i konstruksjonene med og uten *på*.

Jeg finner heller ikke et mønster blant fordeling av treff med PO og nominalt objekt – *likne* brukes oftest med nominalt argument, *jakte* opptrer oftest med preposisjonsobjekt, og flere av dem ser ut til å ha jevn fordeling mellom begge, som for eksempel *ri*.

Én mulig forklaring for *på*-bruk i tilfeller som dette, kan være at den setter utfyllinga i fokus, og på denne måten behandler *på* som en spesifiserende markør. Dette kan se ut som tilfelle i setningene med *ri*. Det ble nevnt i 6.1.2 at *ri + på* handler om å sitte på ryggen av et dyr, mens *ri + OBJ* handler om å være rytter, og at rytter og dyr i større grad utgjør en enhet i sistnevnte tilfelle. Hvis vi tar utgangspunkt i *hest* som objektsreferent, er substantivet i større grad modifisert i setningene med selektert *på*. Eksempler på dette er i (6.18).

- (6.18) (a) Prinsessen selv red på en kritthvit hest, pyntet med diamanter og rubiner.
 (b) Han red på en stor, kraftig hest for å skåne den veldige, fullt utrustede krigshingsten sin, som ble ført av en væpner.

Modifikasjonene i (6.18) indikerer at fokuset i større grad skal være på selve hesten, og ikke på at subjektsreferenten er rytter. Det er mulig at *på* i setninger som dette, og som i eksemplene (6.12–6.17), har funksjon som spesifiserende markør, som flytter fokuset over til utfyllinga i setninga.

6.2.2 Abstrakte og konkrete utfyllinger og objekt

Da treffene ble gjennomgått, ble det tydelig at flere verb er dominert av én bestemt argumentstruktur når de brukes metaforisk med abstrakte objektsreferenter. På grunn av avgrensningssyn er ikke disse tilfellene systematisert, men tendensen så ut til å gjelde flest preposisjonsobjekt. Jeg nevner noen eksempler.

(6.19) Wilfred satt og så inn i det åpne ansiktet som strevde med å bære på hemmeligheter.

(6.20) Etter hvert som han smakte på ordet, likte han det, kunne tenke seg å hete det selv.

(6.21) Du jakter på lykken, og når du ser den rett foran deg, skyter du den ned.

(6.22) Johannes satt lenge og tygget på et spørsmål.

(6.23) Men jeg tviholder på tanken, vet at jeg er inne på noe...

Det er helt klart metaforisk bruk med abstrakte objektsreferenter også med nominalt objekt, som i *bære preg* og *bære nag*, men totalt sett ser det ut til å gjelde preposisjonsobjektene i større grad. Haugen (2007, s. 202) skriver at "[d]et kan verke som dei norrøne preposisjonane i fleire av preposisjonskomplementa har ei aning meir "konkrete" tydingar enn dei moderne norske", og at utviklinga i norske preposisjonsobjekt har beveget seg fra heller konkrete til mer abstrakte betydninger. I så fall er dette en god forklaring for tendensen bemerka i undersøkelsen – at abstrakte objektsreferenter i større grad opptrer i preposisjonsobjekt.

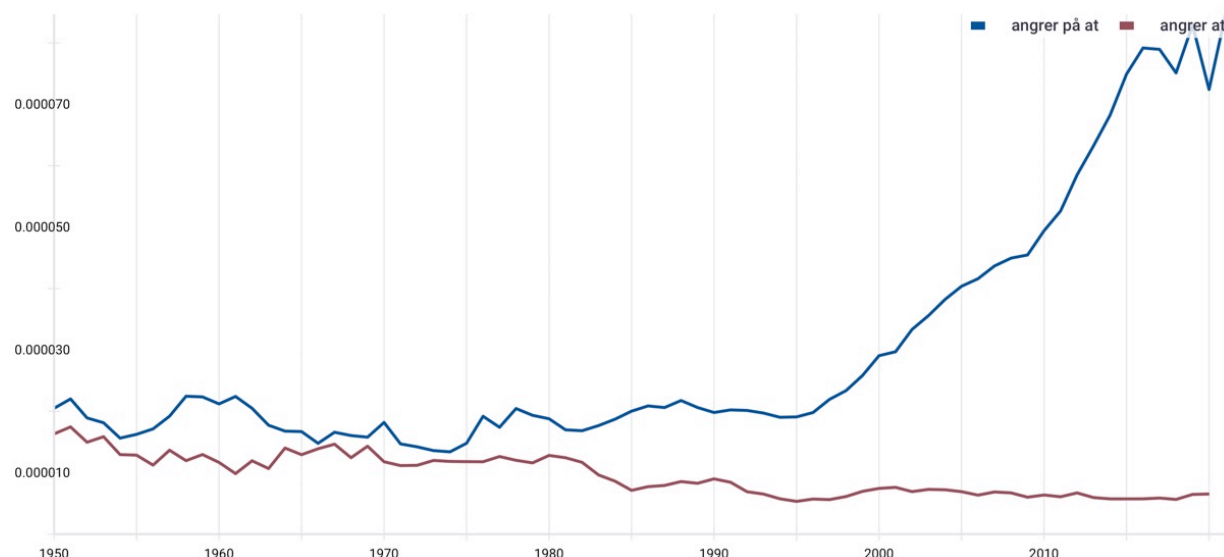
6.2.3 Analogi

Som nevnt innledningsvis, fører økt bruk av *på* antakelig til en enda større bruk av *på*. Dette er gjennom analogidannelse, der et språktrekk endrer seg etter mønster til et annet språktrekk. Språkendring gjennom analogi er vanligst i morfologien, for eksempel når

sterke verb blir bøyd etter mønsteret til svake verb. Analogi bygger på likhetsrelasjoner i språkssystemet, og selv om det er vanligst i morfologien, finner vi det også i andre deler av språkssystemet (Kristoffersen 2017, 448f.). Bybee (2010, s. 57) beskriver analogi på følgende måte: «[A]nalogy will refer to the process by which a speaker comes to use a novel item in a construction.» For vårt tilfelle gjelder dette økt og relativt ny bruk av selektert *på* i verbfraser.

I seksjon 2.1 så vi en økning av *på* i Nasjonalbibliotekets digitaliserte materiale, og i seksjon 5.5 så vi stigende økning av *på* i verbfrase med *kjenne*. Det er ofte slik at mer vanlige eller utbredte mønstre sprer seg på bekostning av mindre vanlige mønstre, og jeg vil hevde at flere av verbfrasene som veksler mellom PO med *på* og nominalt objekt, i større grad tar PO i dagens språkbruk grunnet analogi, der konstruksjonene endrer seg etter mønster fra andre konstruksjoner med *på*.

Det er tydelig at *på* har fått en styrka rolle i moderne tid. Den kan ta over plassen der det tidligere ble brukt andre preposisjoner, og den kan inngå i konstruksjoner som tidligere ville vært ansett som ugrammatikalske. For å eksemplifisere tar jeg utgangspunkt i verbet *angre*, og jeg bruker n-gram-tjenesten for å se forskjell i frekvens mellom verbfrasene med og uten selektert *på*. Siden det bare er mulig å søke etter spesifikke ordstillinger i n-gram-tjenesten, har jeg søkt etter verbet med subjunksjon *at*, for å sikre så godt som mulig at både det nominale objektet og preposisjonens utfylling er realisert av en nominal leddsetning.



Figur 6.1: Frekvenser av ordstillinga *angrer at* og *angrer på at* i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.

Fra 1950 og fram til 80-tallet ser det ut til at *angre* hadde en relativt jevn fordeling med selektert *på* og nominalt ledd. Etter dette ser det imidlertid ut til at konstruksjoner med selektert preposisjon har økt kraftig, mens konstruksjoner med nominalt objekt har avtatt. I seksjon 2.2.1 nevnte jeg Krogstads undersøkelse om ny bruk av *på*, der hun skrev at ny bruk av abstrakt *på* muligens åpner for økt bruk av preposisjonsobjekt. Jeg stiller meg bak denne antakelsen. *På* har uten tvil fått flere bruksområder, og i de aller fleste av dem ser preposisjonen ut til å ha en svak, avbleika betydning. Jeg tror at dette har gjort det lettere for språkbrukere å legge *på* inn i konstruksjoner som alternativt tar nominale objekt. Når verb som veksler mellom preposisjonsobjekt og nominalt objekt, domineres av varianten med preposisjonsobjekt, vil muligens andre verb med alternativ veksling også ta preposisjonsobjekt til istedenfor for nominale objekter. Det er ofte slik at mer vanlige eller utbredte mønster spres seg på bekostning av mindre vanlige mønster (Enger og Conzett 2016, s. 231). Jo mer preposisjonsobjektene øker i disse konstruksjonene, desto mer vil de nominale objektene minke, som igjen vil føre til enda større økning av preposisjonsobjekt.

Haugen (2007) fant at halvparten av verba fra det norrøne språksteget tok nominalt objekt der moderne norske verb i dag tar preposisjonsobjekt. Det er mulig at disse preposisjonsobjektene i et framtidig språksteg har utkonkurrert de nominale objektene.

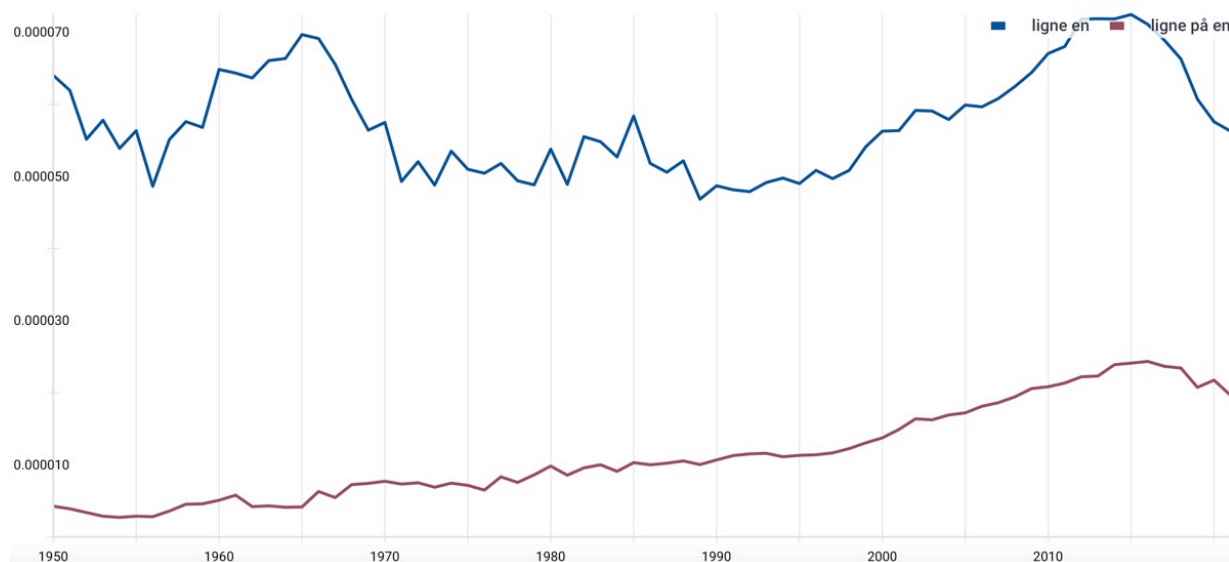
Grammatikalisering

Om *på* økes gjennom analogi, kan det også bety at *på*-bruken som er beskrevet i kapittel 5, ikke nødvendigvis er der for å markere funksjonene, det kan også være uttrykksformer som har blitt valgt framfor varianter med nominale objekt på grunn av analogi. I så fall kan vi si at *på* i de aktuelle uttrykkene har blitt *grammatikalisert*. Her vil jeg også trekke inn Krogstad (2000), som viste til ny bruk av *på* som kan beskrives som en grammatikaliseringsprosess. Hun viste til *på* som innholdsløs operatør, som kan minne om det jeg beskriver som spesifiserende markør, der *på* tilsynelatende ikke har noen andre funksjoner enn å binde ledd i uttrykket sammen.

(6.24) Han lignet på en fugl!

Grammatikalisering er en språkendringsprosess der et ord eller deler av et ord eller uttrykk får en mer grammatisk betydning enn det opphavlig hadde (Kristoffersen 2017, s. 451). I eksempel (6.24) har *på* helt klart mindre innhold enn den har i eksemplene (6.25):

- (6.25) (a) Mange av oss har sittet og sett på det bildet i mange timer, og ikke alltid på taleren.
- (b) Hvem hører på en tannløs kjerring?
- (c) Jeg løsnet på slipsknuten.



Figur 6.2: Frekvenser av ordstillinga *ligne en* og *ligne på en* i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.

Figur 6.2 viser at konstruksjonen med *på* har økt de siste årene, selv om den ser ut til å være forholdsvis ny. Ordstillinga *ligne paa en* ga ikke treff i det hele tatt i n-gram-tjenesten. Jeg tror også denne framveksten skyldes analogi, der *likne/ligne* får et ordstillingsmønster basert på andre mønstre med preposisjonsobjekt.

6.3 Konklusjon

Utgangspunktet for oppgaven har vært å systematisere funksjonene *på* har i setninger som har et alternativt uttrykk med nominalt argument. I kapittel 5 gikk jeg gjennom verba som med *på* har annen aspekt og aksjonsart, semantisk rolle og grad av affisert objektsreferent. Ved mange verb ser det ut til at *på* snevrer inn betydninga, mens bruk av OBJ i større grad kan ha ei tvetydig tolkning, som også kan forklare hvorfor vi finner et større antall treff blant enkelte verb med OBJ framfor PO. Fordelinga mellom OBJ og PO i 4.3 er imidlertid ikke helt til å stole på. Faste uttrykk kan påvirke treffene ved at for

eksempel faste uttrykk med nominalt objekt, øker antallet treff med nominalt objekt for det aktuelle verbet. Frekvente uttrykk er mer ‘beskytta’ for endring, og vi kan anta at de frekvente mønstrene ikke forekommer med like mange vekslinger som de mer uproduktive mønstre. Vi har et liknende problem ved verb som har flere polysemiske varianter, der én variant veksler mellom nominalt objekt og PO, mens en annen variant kun tar et av ledda. Varianten som ikke veksler, kan føre til økt antall treff for det aktuelle leddet.

Likevel er det tydelig at bruken av selektert *på* utvider seg. Som vist i n-gram- og google-søk har flere uttrykk med *på* vokst betraktelig de siste årene, også blant verba som ikke ser ut til å endre seg med tanke på aspekt og aksjonsart, semantisk rolle og objektsreferent. Av andre grunner til å bruke *på*, har jeg argumentert for økt bruk gjennom analogi.

I konklusjonen ønsker jeg å gjenta forskningsspørsmålene som ble stilt i kapittel 1:

1. Hvilke funksjoner har *på* i verbfraser som veksler mellom preposisjonsobjekt med *på* og nominale objekt?
2. Hva gjør *på* i verbfraser der preposisjonen tilsynelatende er uten funksjon?

I kapittel 5 så vi tre tydelige funksjoner hos *på*. *På* kan påvirke aspektet fra perfektivt til imperfektiv, og aksjonsarten fra telisk til atelisk, fra ikke-dynamisk til dynamisk og fra durativ til punktuell. *På* har også en tydelig funksjon der den påvirker hvor stor del av objektsreferenten som blir berørt eller affisert av verbalhandlinga. Når *på* brukes med sanseverb, får subjektet den semantiske rollen agens, mens det kan ha enten agens eller opplever med nominalt objekt.

Det var sju verb fra tabell 4.3 som ikke gjennomgikk en av endringene beskrevet i kapittel 5, der de alternative uttrykksmåtene kan brukes om hverandre uten tilsynelatende semantisk endring. Én mulig forklaring er at *på* spesifiserer objektsreferenten ved at den setter utfyllinga i fokus, som en type spesifiserende markør. En annen forklaring er økt bruk av selektert *på* gjennom analogi. Økt bruk av *på* med avbleika betydning, kan ha ført til at konstruksjoner som tidligere hadde jevn veksling mellom OBJ og PO, i større grad tar PO i moderne tid. Dette kan igjen føre til at liknende konstruksjoner velger PO framfor OBJ. I så fall ser det ut til at *på* er, og vil fortsette å være, i frammarsj.

Figurer

2.1	Bruk av preposisjonene <i>i</i> , <i>til</i> , <i>paa</i> og <i>på</i> i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.	6
2.2	Sammenlikning av <i>god på</i> , <i>god paa</i> og <i>god i</i> i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.	7
4.1	Grupering av antall setninger i NorGramBank per år de ble publisert. . .	34
4.2	C-struktur i XLE-Web for <i>Han endrer på oppgaven</i>	35
4.3	F-struktur i XLE-Web for <i>han endrer på oppgaven</i>	36
4.4	Skjerm bilde av del av resultat fra søkestreng 4.1, sortert etter <i>count</i> og <i>#type: value</i>	38
4.5	NorGrams analyse av <i>Jeg flyttet på hybel</i>	45
4.6	NorGrams analyse av <i>Jeg flyttet til leiligheten</i>	46
4.7	Utsnitt fra nedlasta fil av <i>se*på</i> med substantivfrase som komplement. . .	47
5.1	Frekvenser av ordstillinga <i>kjenne på at</i> i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.	72
6.1	Frekvenser av ordstillinga <i>angrer at</i> og <i>angrer på at</i> i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.	86
6.2	Frekvenser av ordstillinga <i>ligne en</i> og <i>ligne på en</i> i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.	88
3	Frekvenser av ordstillingene <i>gaa tur</i> , <i>gaa paa tur</i> , <i>gå tur</i> og <i>gå på tur</i> i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.	104

Tabeller

2.1	Flerordsuttrykk som blir undersøkt i Blensenius og Rogström (2020). . . .	14
4.1	Trebankene i NorGramBank.	33
4.2	Predikatverdier som ble fjerna ved hvert sorteringssteg.	42
4.3	Prosentfordeling før og etter feilanalyser.	48
5.1	Verbas prosentfordeling mellom PO og OBJ.	52
5.2	<i>Kjenne</i> med <i>OBJ</i> og <i>på</i>	67
5.3	Antall treff med ordformer av <i>angst</i> , <i>frykt</i> og <i>glede</i> som OBJ og utfylling i PO.	69
5.4	Antall treff med ordformen av <i>følelse</i> som OBJ og utfylling i PO.	71
5.5	Antall treff på ordstillinga <i>kjenne på at</i> i Google i 2010, 2015, 2020 og 2021.	73
5.6	<i>Pås</i> potensielle påvirkning.	75
1	De hundre mest frekvente verba med selektert <i>på</i>	103
2	Antall treff i NorGramBank før gjennomgang av feilanalyser.	105
3	Antall treff i NorGramBank etter at feilanalyser er trukket fra.	106

Bibliografi

- Andersen, Øivin (2005). «Noen sentrale egenskaper ved deverbale nominaliseringer i norsk bokmål». I: *Nordiske Studiar i Leksikografi* 7, s. 16–28.
- Baker, Paul (2010). *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*. Edinburgh, UNITED KINGDOM: Edinburgh University Press.
- Beito, Olav T. (1986). *Nynorsk grammatikk: lyd- og ordlære*. 2. utg. Oslo: Samlaget.
- Bergenholtz, Henning (1997). *Nordisk leksikografisk ordbok*. Skrifter (Nordisk forening for leksikografi : trykt utg.) skrift nr 4. Oslo: Universitetsforl.
- Bjorvand, Harald og Fredrik Otto Lindeman (2000). *Våre arveord: etymologisk ordbok*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning 105 Serie B. Oslo: Novus forlag.
- Björn, Lars Olof (2008). *Prepositionen "på"*. URL: <https://fof.se/blogg/prepositionen-pa/> (sjekket 08.04.2022).
- Blensenius, Kristian og Lena Rogström (2020). «Att hantera grammatisk förändring i en deskriptiv ordbok». I: *Nordiska studier i lexikografi* 15, s. 81–91.
- Bouchard, Denis (1995). *The Semantics of Syntax: A Minimalist Approach to Grammar*. The University of Chicago Press.
- Bresnan, Joan, Ash Asudeh, Ida Toivonen og Stephen Wechsler (2015). *Lexical-Functional Syntax*. Chichester, UNITED KINGDOM: John Wiley & Sons, Incorporated. URL: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/bergen-ebooks/detail.action?docID=2050967> (sjekket 08.02.2022).
- Bybee, Joan (apr. 2010). *Language, Usage and Cognition*. en. Cambridge University Press.
- Comrie, Bernard (1976). *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge University Press.
- Dyvik, Helge, Gyri Smørdal Losnegaard og Victoria Rosén (2019). «Multiword expressions in an LFG grammar for Norwegian». I: *Representation and parsing of multiword expressions: Current trends*. Berlin: Language Science Press, s. 69–108.

- Dyvik, Helge og Paul Meurer (2018). «Veiledning i bruk av søketemplater». I: s. 72.
- (nov. 2019). *Syntaktisk søk uten tårer: Søketemplater for trebanken NorGramBank*. Trondheim.
- Dyvik, Helge, Paul Meurer, Victoria Rosén, Koenraad De Smedt, Petter Haugereid, Gyri Smørdal Losnegaard, Gunn Inger Lyse og Martha Thunes (mai 2016). «NorGramBank: A ‘Deep’ Treebank for Norwegian». I: *Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC’16)*. Portorož, Slovenia: European Language Resources Association (ELRA), s. 3555–3562. URL: <https://aclanthology.org/L16-1565> (sjekket 04.02.2022).
- Enger, Hans-Olav og Philipp Conzett (2016). «Morfologi». I: *Norsk Språkhistorie: Mønster*. Oslo: Novus forlag, s. 213–316.
- Enger, Hans-Olav og Kristian Emil Kristoffersen (2000). *Innføring i norsk grammatikk: morfologi og syntaks*. Skriftserie (Landslaget for norskundervisning : trykt utg.) nr 134. Oslo: Landslaget for norskundervisning.
- Eriksson, Olof (feb. 2019). «»Det gör ont i hela kroppen på mig.»: Prepositionen på som possessivmarkör i nominalfraser». I: *Språk och stil* NF 28 (2018), s. 22–47.
- Fjeld, Ruth Vatvedt og Lars S. Vikør (2008). *Ord og ordbøker: ei innføring i leksikologi og leksikografi*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforl.
- Hagland, Jan Ragnar (1993). *Språkhistorisk årstalsliste*. Melhus: Marcus forlag.
- Hansen, Erik (2011). *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,
- Haugen, Tor Arne (2007). «Preposisjonsobjekt frå norrønt til moderne norsk». I: *Maal og minne* 2, s. 187–207.
- (2009). «To typar verbalpartikler i norsk». I: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, s. 239–266.
- Hopper, Paul J. og Elizabeth Closs Traugott (2003). *Grammaticalization*. Cambridge University Press.
- Johannessen, Janne Bondi (2003). «Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og korpus». I: *På språkjakt: problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*. Oslo: Unipub, s. 133–171.
- Kristoffersen, Kristian Emil (2017). «Språkendring». I: *Språk: En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 424–463.

- Krogstad, Grete (2000). *Å forske på PÅ: En leksikalsk-semantisk beskrivelse av preposisjonen på*. Universitetet i Oslo.
- Kulbrandstad, Lars Anders (1998). *Språkets mønstre: grammatiske begreper og metoder*. 2. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Kulbrandstad, Lars Anders og Torodd Kinn (2016). *Språkets mønstre*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lie, Svein (1984). *Innføring i norsk syntaks*. Universitetsforlaget.
- (2003). *Innføring i norsk syntaks*. 5. utg. Oslo: Universitetsforl. URL: https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009021804107.
- Lødrup, Helge (1989). *Norske hypotagmer: en LFG-beskrivelse av ikke-verbale hypotagmer*. Oslo-studier i språkvitenskap 4. Oslo: Novus forlag.
- Messerschmidt, Maria, Kasper Boye, Mathilde Marie Overmark, Sofie Theilmann Kristensen og Peter Harder (2018). «Sondringen mellom grammatiske og leksikalske præpositioner». I: *Ny forskning i grammatik* 25, s. 89–106.
- Rosén, Victoria, Helge Dyvik, Paul Meurer og Koenraad De Smedt (2017). «Exploring Treebanks with INESS Search». I: Gothenburg, Sweden: Association for Computational Linguistics, s. 326–329. URL: <https://aclanthology.org/W17-0248> (sjekket 06.02.2022).
- Simonsen, Hanne Gram, Rolf Theil og Even Hovdhaugen (1988). *Språkvitenskap: en elementær innføring*. nob. 3. utg. Oslo: Universitetsforl. (Sjekket 19.01.2022).
- Skard, Vemund (1976). *Norsk språkhistorie. Bind 1: Til 1523*. 3. utg. Scandinavian university books. Oslo: Universitetsforl. URL: https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013071806115 (sjekket 19.01.2022).
- Språkteigen: Preposisjonstyven "på"* (okt. 2016). URL: <https://radio.nrk.no/serie/spraakteigen/sesong/201601/DMPS12000216>.
- Stefanowitsch, Anatol (apr. 2020). *Corpus linguistics: A guide to the methodology*. en. Zenodo. DOI: 10.5281/ZENODO.3735822. URL: <https://zenodo.org/record/3735822> (sjekket 16.05.2022).
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg og Erik Andersson (1999). *Svenska akademis grammatik*. OCLC: 1097990160. Stockholm: Norstedts.
- Vannebo, Kjell Ivar (1969). *Aksjonsart i norsk: ein syntaktisk funksjonsanalyse*. Skrifter fra Instituttene for nordisk språk og litteratur ved Universitetene i Bergen og Oslo (trykt utg.) Nr 2. Oslo: Universitetsforlaget.

- Aa, Leiv Inge (2013). «Er ordbøker lingvistiske nok? Om preposisjonssemantikk og ein grammatisk basis for ordbogsartiklar». I: *LexicoNordica* 20.
- (2015). «Mangfald og einskap med preposisjonar – og vitskaplege krav til moderne ordbøker». I: *Ivar Aasen ute og heime – om moderne språkdokumentasjon etter Ivar Aasen*, s. 110–125.

Vedlegg

A Verb med selektert *på*

Tabell 1 viser en oversikt over de hundre mest frekvente verba med selektert *på* der utfyllinga består av substantivfrase.

Verb	Antall
se* <i>på</i>	32557
riste&shake* <i>på</i>	15070
gå* <i>på</i>	13778
tenke* <i>på</i>	13030
stå* <i>på</i>	9442
vente&wait* <i>på</i>	8085
komme* <i>på</i>	7196
trekke* <i>på</i>	6679
peke* <i>på</i>	6324
stirre* <i>på</i>	5859
tro* <i>på</i>	3965
basere* <i>på</i>	3866
svare* <i>på</i>	3478
begynne* <i>på</i>	3475
være*med* <i>på</i>	3449
satse* <i>på</i>	3254
høre* <i>på</i>	2866
kikke* <i>på</i>	2794
bygge* <i>på</i>	2774
få* <i>på</i>	2626
ta* <i>på</i>	2042
by* <i>på</i>	1952
ligne* <i>på</i>	1908
sjå* <i>på</i>	1854
få#øye* <i>på</i>	1844
stole* <i>på</i>	1681
ryste* <i>på</i>	1619

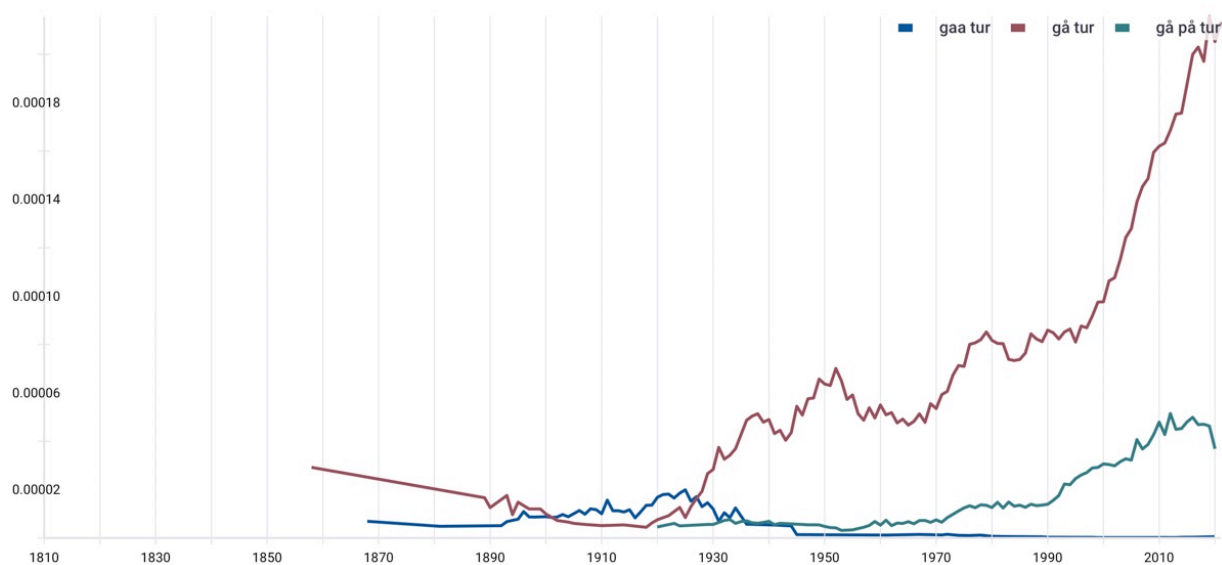
kjenne*på	1556
ta*vare*på	1553
bære*på	1509
leve*på	1484
reagere*på	1392
gå*ut*på	1347
fokusere*på	1251
rette*på	1237
trykke*på	1224
støte*på	1215
hilse*på	1147
snu*på	1138
passe&guard*på	1008
komme&get*seg*på	991
smake*på	973
rope*på	958
ta*fatt*på	956
virke&influence*på	902
håpe*på	881
ta&touch*på	840
løfte*på	824
forske*på	788
flytte*på	750
havne*på	710
sette#pris*på	703
delta*på	659
riste*på	646
basere*seg*på	638
tyde*på	633
gå*med*på	625
vri*på	619

spare*på	618
lette*på	615
samle*på	606
tygge*på	604
tvile*på	591
trå*på	591
tenkje*på	590
se*på*som	575
tråkke*på	537
kjøre*på	515
falle*på#kne	501
bero*på	499
tviholde*på	484
treffe*på	483
ri*på	479
gløtte*på	472
tenne*på	468
fortsette*på	459
skylde*på	438
legge#vekt*på	433
titte*på	432
rynke*på	422
prøve*seg*på	413
forberede*seg*på	410
legge*ut*på	404
suge*på	403
jakte*på	397
løsne*på	388
kalle*på	383
invitere*på	375
klappe*på	366

tjene*på	357
glo*på	354
dreie*på	346
vinke*på	332
snuse*på	331
klage*på	330
lure*på	328
angre*på	313
skakke*på	312
stige*på	310
huske&rememb*på	303

Tabell 1: De hundre mest frekvente verba med selektert *på*.

B *Gå (på) tur* i Nasjonalbibliotekets n-gramtjeneste



Figur 3: Frekvenser av ordstillingene *gaa tur*, *gaa paa tur*, *gå tur* og *gå på tur* i Nasjonalbibliotekets digitaliserte bøker.

C Tall før og etter feilanalyser

Verb	PO	OBJ	Total
se/sjå	34411	94168	128579
tenke/tenkje	13620	4587	18207
trekke	6679	13410	20089
tro	3965	4656	8621
begynne	3475	5145	8620
bygge	2774	10651	13425
ligne	1908	7048	8956
bære	1509	13808	15317
rette	1237	4608	5845
trykke	1224	2256	3480
snu	1138	5566	6704
smake	973	844	1817
flytte	750	3887	4637
vri	619	1848	2467
spare	618	1961	2579
lette	615	1308	1923
tygge	604	633	1237
tviholde	484	93	577
ri	479	881	1360
rynke	422	2375	2797
suge	403	838	1241
jakte	397	143	540
løsne	388	1729	2117
klappe	366	984	1350
dreie	346	946	1292
angre	313	370	683

Tabell 2: Antall treff i NorGramBank før gjennomgang av feilanalyser.

Verb	PO	OBJ	Total
se/sjå	33722,78	86634,56	120357,34
tenke/tenkje	13347,6	3073,29	16420,89
trekke	6345,05	13410	19755,05
tro	3885,7	1489,92	5375,62
begynne	3162,25	3138,45	6300,7
bygge	2718,52	10224,96	12943,48
ligne	1908	6484,16	8392,16
bære	1448,64	13808	15256,64
rette	1212,26	4469,16	5681,42
trykke	1224	2256	3480
snu	1081,1	5287,7	6368,8
smake	963,27	708,96	1672,23
flytte	555	3614,91	4169,91
vri	612,81	1829,52	2442,33
spare	611,82	1843,34	2455,16
lette	608,85	994,08	1602,93
tygge	604	582,36	1186,36
tviholde	484	45	529
ri	431,1	552,81	983,91
rynke	422	2351,75	2773,75
suge	403	829,62	1232,62
jakte	377,15	74,36	451,51
løsne	388	1677,13	2065,13
klappe	212,28	885,6	1097,88
dreie	342,54	851,4	1193,94
angre	309,87	333	642,87

Tabell 3: Antall treff i NorGramBank etter at feilanalyser er trukket fra.